

Amszterdam után:

A szexuális orientáció

Európai az
Unióban és
Magyarországon

útmutató

A kiadvány a
PHARE Demokrácia Program
Mikroprojektje
támogatásával jelent meg.

Háttér Baráti Társaság a Melegekért

Az 1999. május 1-jén hatályba lépett Amszterdami Szerződés mérföldkő az Európai Unióban élő leszbikusok és melegek számára.

Az EU alapító okiratát módosító szerződés új 13. cikkelye a nem, a faj vagy etnikai eredet, a vallás vagy hit, a fogyatékoság, az életkor szerinti diszkrimináció mellett a szexuális orientáción alapuló diszkriminációra is kiterjed. Először történt meg, hogy a Szerződés a nem és a nemzetiségen túli diszkrimináció fajtáival is nyíltan foglalkozik. A 13. cikkely megszületésére a nem kormányzati szervezetek, köztük az ILGA-Europe (az International Lesbian and Gay Association európai regionális szervezet) kiterjedt kampányai is hatással voltak.

A 13. cikkely elsöpri az eddigi kétségeket, hogy van-e a Közösségnek kompetenciája jogszabályokat és intézkedéseket hozni a diszkrimináció e fajtái ellen. A vita immár arról folyik, hogy milyen lépéseket lehet és kell megtenni az Európai Unióban ezen a téren. De mit is jelent a 13. cikkely? Mi következik az új Szerződésből? Milyen lehetőségeket ad a cselekvésre például a szexuális orientáció szerinti diszkrimináció ellen?

Könyvünk első része az ILGA-Europe útmutatója, amely azért készült, hogy széleskörű vitát kezdeményezzenek e kérdésekről. Második része a magyarországi melegok és leszbikusok jogi és társadalmi helyzetét mutatja be, az elmúlt tíz év történéseire összpontosítva. A kötet először tesz a nyilvánosság számára hozzáférhetővé a magyarországi helyzetet jellemző beadványokat és jogi dokumentumokat is. Szeretnénk, ha minden érdeklődő szakember és laikus olvasó használna forgatná.

Háttér Baráti Társaság a Melegekért

1554 Budapest, Pf 50.

Telefon: 329-3380, 06-80 505-605

A szolgálat a Nyitott Társadalom Intézet támogatásával működik

Kiadja:
Háttér Baráti Társaság a Melegekért
1554 Budapest, Pf. 50.
hatter@hatter.hu
<http://www.hatter.hu>

Szerkesztők:
Mocsonaki László
Sándor Bea

Grafika:
Friedl Nussbaumer
Harsányi Tamás

© ILGA-Europe, Brüsszel, 1999

© Háttér Baráti Társaság a Melegekért, Budapest, 2000

A kiadvány a
PHARE Demokrácia Program Mikroprojektje
támogatásával jelent meg.

ISBN 963 00 3685 1

**Amszterdam után:
A szexuális orientáció az Európai Unióban
és Magyarországon**

Amszterdam után:

A szexuális
orientáció
Európai az
Unióban és
Magyarországon

útmutató

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	9
---------------------	----------

I. A szexuális orientáció és az Európai Unió

Az ILGA-Europe bevezetője	10
--	-----------

1. fejezet: AZ ÚT AMSZTERDAMIG	12
---	-----------

1. Amszterdam előtt	12
A. Szociális politika	12
B. Az alapvető szabadságjogok, a diszkrimináció és az állampolgárság	14
C. A Kormányközi Konferencia	15
2. A Szerződés – egy szociális Európa felé?	16
A. A diszkrimináció és az alapvető szabadságjogok	16
B. A szociális fejezet	17
C. A foglalkoztatás	17
D. A szubszidiaritás	18

2. fejezet: AZ AMSZTERDAMI SZERZŐDÉS	19
---	-----------

Bevezetés	19
1. Az EK 13. cikkelye	20
A. Új lehetőség a jogegyenlőség területén	20
B. A cikkely megszorításai	21
C. Milyen lépéseket lehet megtenni az új cikkely hatálya alatt?	23
2. Más fontos változások az emberi jogok területén	25
A. Az EU 6. cikkelye	25
B. Az EU 7. cikkelye	26
C. Az EU 49. cikkelye	26
3. Az alapvető szabadságjogok védelme a jövőben: charta az alapvető jogokról?	27

3. fejezet: AZ EGYENLŐ JOGOK ÉS AZ EU-POLITIKÁK	
--	--

Bevezetés	30
Közös vagy különálló antidiszkriminációs törvény	31
1. Diszkrimináció a munkahelyen	32
A. Zaklatás	34
B. Az azonos neműek élettársi kapcsolatának elfogadása	35
C. Kivételek a diszkrimináció tiltásának hatálya alól	36

2. Diszkrimináció a munkahelyen kívül	37
A. A javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzájutás	38
B. Oktatás	39
C. Egészségügyi ellátás	40
D. Lakástámogatás	41
Az EU antidiszkriminációs törvényei és a szexuális orientáció – összefoglalás	41
4. fejezet: AZ EGYENLŐSÉG FELÉ	
A SZEMÉLYEK SZABAD MOZGÁSA TERÉN	44
Bevezetés	44
1. Az EU polgárai mint munkavállalók	46
A. Az azonos nemű élettársak jogi helyzete	46
B. Törvénymódosítási javaslatok	49
2. Harmadik országok állampolgárai	50
5. fejezet: LOBBIZÁS AZ EURÓPAI UNIÓBAN:	
A DOKUMENTUMOKHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS	54
Néhány hasznos cím	58
6. fejezet: AMESZTERDAM UTÁN	61
1. Mi történt ezidáig	62
A. A 13. cikkely	62
B. Az alapvető szabadságjogok	64
C. Más fejlemények	64
2. Az ILGA-Europe kampánymunkája	66
A. Az eddigi tevékenységekről	66
B. A jövőbeli munkáról	67
7. fejezet: AJÁNLÁSOK	70
8. fejezet: FÜGGELÉK	72
1. Kiegészítő információk az Európai Unióról	72
2. Dokumentumok	
A. Az Európai Parlament határozatai	78
B. Az Európa Tanács 924. sz. ajánlása (1981. október 1.)	84

II. A leszbikusok és melegek helyzete Magyarországon

1. fejezet: Szép szavak: a melegek jogai és a III. Köztársaság	86
1. Büntetőjogi vonatkozások	87
2. A melegek élettársi viszonya	89
3. Egyesülési szabadság	92
2. fejezet: A MELEGEK ÉS LESZBIKUSOK TÁRSADALMI HELYZETE MAGYARORSZÁGON	96
1. Társadalmi szervezetek	96
2. A jelenlegi társadalmi és politikai klíma	98
3. Általános körkép	99
3. fejezet: DOKUMENTUMOK	
1. Alkotmánybírói beadványok	100
2. A 199. § és amit tehetünk	120
3. A meleg, leszbikus és kisebbségi jogvédő szervezetek közös állásfoglalása a Btk szexuális bűncselekményekkel kapcsolatos fejezetének módosításáról (2000. január 6.)	124
4. A homoszexuálisok helyzete az egyházban és a társadalomban	129
Melléklet: Hazai és nemzetközi jogvédő szervezetek	134
Magyarországi meleg és leszbikus civil szervezetek és önszervező csoportok	138

ELŐSZÓ

Az 1999. közepén életbe lépett Amszterdami Szerződés jelentős állomása a meleg és leszbikus szervezetek nemzetközi és nemzeti szinten való jogi és politikai lobbizásának. Ez az Európai Unió alapító okiratát módosító szerződés ugyanis tartalmaz egy olyan paragrafust, amely lefekteti az alapelvet: az EU olyan irányelveket és rendelkezéseket hozhat, amelyek minden területen tiltják a hátrányos megkülönböztetést többek között az egyének szexuális orientációja miatt. Az ILGA-Europe (az International Lesbian and Gay Association európai regionális szervezete) koordinálásával megkezdődött egy európai fórumorozat (szemináriumok, az EU Emberi Jogi Bizottságának meghallgatásai, a csatlakozásra váró és diszkriminatív törvényeket fenntartó országok kormánya számára küldött ajánlások és kérdőívek), amelynek célja az, hogy a Amszterdami Szerződés 13. paragrafusának és az EU kisebbségpolitikájának szellemében hatályos rendelkezések tiltsák „a nem, a faji vagy etnikai eredet, a vallás vagy hit, a fogyatékoság, a kor és a szexuális orientáció miatti diszkriminációt” a nemzeti és a nemzetközi törvénykezésben is.

Ennek a lobbimunkának az első magyarországi produktuma ez a kötet, amely az Európai Unió PHARE Demokrácia Programjának támogatásával jött létre. Első része az ILGA-Europe kiadványának (Amszterdam után: a szexuális orientáció és az Európai Unió) fordítását tartalmazza, amelynek függeléke számos hasznos információt közöl a lobbizás lehetőségeiről az Európai Unióban. Második része a melegek és leszbikusok magyarországi jogi és társadalmi helyzetét mutatja be, és tartalmazza az elmúlt tíz évben született magyar beadványokat, jogi dokumentumokat is.

A kiadványt az igazságszolgáltató szervek, az Alkotmánybíróság, a törvényhozók, a végrehajtó hatalom megfelelő intézményei és a kisebbségek jogaival foglalkozó szakemberek számára készítettük, valamint azoknak a kisebbségi csoportoknak, amelyek hasonló jogi és politikai lobbimunkát végeznek.

Budapest, 2000. június 19.

Mocsonaki László

Sándor Bea

Háttér Baráti Társaság a Melegekért

Labrisz Leszbikus Egyesület

Az ILGA-Europe bevezetője

Az 1999. május 1-jén hatályba lépett Amszterdami Szerződés mérföldkő az Európai Unióban élő leszbikusok és meleg számára.

A Szerződésben eszközölt egyik változtatás egy új cikkely beiktatása, a 13. cikkelyé, amely a diszkrimináció lehetséges alapjai között felsorolja a szexuális orientációt is, a nemmel, a faji vagy etnikai eredettel, a vallással, a szabad véleménynyilvánítással, a fogyatékkal és az életkorral együtt. A Szerződés szövegében eddig csak a nem és a nemzetiség jelent meg mint a diszkrimináció lehetséges alapja – ez tehát az első eset, hogy kimondott utalás történik a diszkrimináció többi, itt felsorolt okára. Ez a változás nem-kormányzati szervezetek, többek között az ILGA-Europe (az International Lesbian and Gay Association európai regionális szervezete) kampánymunkájának az eredménye.

A 13. cikkely eloszlat minden kétséget afelől, hogy van-e a Közösségnek jogi kompetenciája törvényeket és intézkedéseket elfogadni a felsorolt okok miatti diszkrimináció megszüntetése érdekében. A vita most arról folyik, hogy milyen lépéseket lehet és kell megtenni ezen a téren. De mit is jelent a 13. cikkely? Mit tesz lehetővé az új Szerződés? Milyen lehetőségeket nyújt a diszkrimináció elleni konkrét lépésekre?

Az ILGA-Europe azért készítette ezt a kalauzt, hogy hozzájáruljon ezeknek a kérdéseknek a megvitatásához, és elősegítse a szélesebb körű részvételt a vitában. A kalauz fókuszában az Amszterdami Szerződésnek a szexuális orientáció alapján történő diszkriminációra vonatkozó kitételei állnak. Ennek a tájékoztatónak a keretében nem lehetséges a diszkriminációnak a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi lehetséges fajtájáról részletesen beszélni, bár mind közvetlenül érinti a leszbikusokat és a meleg férfiakat is.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kalauz egy olyan projekt része, amelyet támogat az Európai Bizottság az Európai Polgárok Információs Programja (P.R.I.N.C.E. – „Építsük együtt Európát”) keretében, az Osztrák Szövetségi Kancellária, az Osztrák Szövetségi Munkaügyi, Egészségügyi és Szociális Minisztérium, valamint a Nőügyek és a Vásárlóvédelem Osztrák Szövetségi Minisztere. A kalauz angolul, franciául, németül és spanyolul való megjelentetése mellett része még a projektnek egy szeminárium is „Az Amszterdami Szerződés – új lehetőségek a szexuális orientáció alapján történő diszkrimináció elleni védekezésre a 13. cikkely alapján” címmel, 1999 októberében Bécsben, amelyre a 15 tagállamból és tizenegy tagjelölt államból hívtunk meg résztvevőket.

Anyagi támogatást kaptunk az ILGA-Europe alábbi projektpartnereitől is:

- Homosexuelle Initiative (HOSI) Wien, Ausztria Első Leszbikus és Meleg Szervezete
- Pan-Fonden, Dánia
- Landsforeningen for bøsser og lesbiske (LBL)
Dán Nemzeti Meleg és Leszbikus Egyesület
- ÉGALITÉ – Egyenlőség a Melegeknek és Leszbikusoknak az Európai Intézményekben
- Seksuaalinen Tasavertaisuus (SETA), Finn Egyesület a Szexuális Egyenlőségért
- Lesben- und Schwulenverband in Deutschland (LSVD)
Német Leszbikus és Meleg Egyesület
- Fundación Triángulo por la Igualdad Social de Gais y Lesbianas, Háromszög Alapítvány
a Melegek és Leszbikusok Társadalmi Egyenlőségéért, Spanyolország
- Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)
Svéd Szövetség a Leszbikus és Meleg Jogokért
- Stonewall, Egyesült Királyság
- UNISON, a Nyilvános Szektor Szakszervezete az Egyesült Királyságban.

Köszönjük Sejal Parmarnak, Mark Bellnek, Kees Waaldijknak és Madeleine de Leeuwnek, hogy megírták a kalauz egyes fejezeteit, és Jackie Lewisnak, Alberto Volpatonak és Kurt Kricklernek, hogy megírták a többi fejezetet, és elkészítették a kalauz eredeti angol nyelvű kiadását. Hálásak vagyunk Pierre Noëlnak, César Lestónnak és Kurt Kricklernek, amiért lefordították a kalauzt franciára, spanyolra és németre.

A KALAUZ HASZNÁLATA

A kalauz fejezetekből áll. Az első fejezet az Amszterdami Szerződés háttérét taglalja, és bemutatja a kulcsfontosságú változásokat, amelyeket a szerződés tartalmaz. A második fejezet a 13., diszkriminációellenes cikkely hatókörét és az idevonatkozó megszorításokat tárgyalja, valamint a többi olyan új rendelkezést, amely általában az emberi jogokkal kapcsolatos. A harmadik és a negyedik fejezet azt vizsgálja, hogy milyen törvényi szabályozással lehetne szembeszállni a szexuális orientáció alapján történő diszkriminációval az EU különböző igazgatási területein.

A többi fejezet információt nyújt arról, hogyan lehet megszerezni a lobbizáshoz szükséges dokumentumokat, felvázolja az Amszterdam utáni fejlődés útját, és leírja az ILGA-Europe javaslatait a jelenlegi Szerződés keretein belül. Mivel máris folynak az előkészületek a Szerződés következő módosításának megtárgyalására, a kalauz javaslatokat is tartalmaz az egyenlőség és az emberi jogok előmozdítására.

A függelék még néhány háttérinformációt nyújt az EU-ról és intézményeiről, további címekkel az esetleges kérdések számára.

Az ILGA-Europe Igazgatótestülete

Brüsszel, 1999. szeptember

I. A szexuális orientáció és az Európai Unió

1. fejezet:

Az út Amszterdamig

Jackie Lewis

Europe will be a Europe for all, or it will be nothing at all.¹

Ez a fejezet bemutatja az Amszterdami Szerződést, míg a következő fejezetek részletesen megvizsgálják a rendelkezéseit, és feltárják a diszkrimináció elleni munka lehetőségeit a Közösség különböző tevékenységi területein. Hogy az Amszterdamban elfogadott változásokat és elemzéseket összefüggésbe helyezze, a fejezet először háttérinformációt nyújt a társadalmi dimenzió fejlődésének történetéről, valamint a diszkriminációval és az alapvető szabadságjogokkal kapcsolatos viták kialakulásáról fejleményeiről.

AMSZTERDAM ELŐTT

A. SZOCIÁLPOLITIKA

Az 1958-as Római Szerződés csak néhány elszórt rendelkezést tartalmazott a szociálpolitikával kapcsolatban, beleértve az Európai Szociális Alapról szóló rendelkezéseket is. A Közösség szociálpolitikája csak az 1974-es Társadalmi Akcióprogram elfogadásától indult igazán fejlődésnek. A program elsősorban a munkajogi törvényekre koncentrált. Megvalósítása azonban még ekkor is nagyon lassú volt, sok javaslatot elakasztott az a követelmény, hogy a Tanácsnak egyhangú döntéseket kellett hoznia.

A szociálpolitika az 1980-as évek közepén kapott új lendületet, amikor megkezdődött az egységes piac kialakítása, amelynek az elképzelések szerint biztosítania kellett az emberek, a szolgáltatások, az áruk és a tőke szabad áramlását. Eddigre a Közösség tagjainak száma tizenkettőre nőtt, és nagy nyomás nehezedett rá, hogy foglalkozzon az egységes piac létrejöttének társadalmi hatásaival. Az 1986-os Egységes Európai Okmány (Single European Act) külön utalást tartalmaz az egységessé válás szociális vetületeire, és kijelenti, hogy a Közösség egyik célja a gazdasági és társadalmi helyzet fejlesztése a közös politikák kiterjesztésével és új feladatok kitzűzésével.

A alapelvek lefektetésének kísérlete végül a „Dolgozók Alapvető Szociális Jogairól Szóló Közösségi Chartában” (Szociális Charta) talált kifejezést, amelyet 1989-ben az Egyesült Királyság kivételével valamennyi tagállam aláírt. A Szociális Charta preambuluma ezt mondja: „Mivel az egyenlő elbánás biztosítása érdekében fontos leküzdeni a diszkrimináció minden formáját, beleértve a nem, a bőrszín, a faj, a vélemény és a hit alapján való megkülönböztetést, és mivel a szolidaritás szellemében fontosnak tartjuk leküzdeni a társadalmi kirekesztést (...)”. Bár a Charta nem volt jogerős, előrelépést jelentett a munkajoggal kapcsolatos társadalmi kérdések felismerésében, és tartalmaz javaslatokat a fiatalok, az idősek, a fogyatékosok és a munkanélküliek szociális védelmére is. Ez a Charta lett aztán az alapja a Bizottság második Társadalmi Akcióprogramjának.

A nyomás, hogy a Közösség szerepe növekedjen a szociális szférában, megjelent az Európai Unióról szóló Maastrichti Szerződéshez vezető tárgyalásokban is, amelyek lefektették a Gazdasági és Pénzügyi Unió valamint az egységes pénznem bevezetésének alapjait és időrendjét. Az EU azt a feladatot kapta, hogy segítse elő a kiegyensúlyozott és fenntartható gazdasági és társadalmi előrehaladást. A Szerződés megerősítette a gazdasági és társadalmi együttműködésről szóló rendelkezéseket, és új, bár korlátozott szerepet adott a Közösségnek az oktatásban és a közegészségügyben.

Az Egyesült Királyság viszont élesen ellenezte az arra irányuló javaslatokat, hogy a Közösség nagyobb hatalmat kapjon a szociálpolitika terén. A többi tagállam (a számuk akkor tizenegy volt, később tizennégyre nőtt) elfogadta a Szociálpolitikai Egyezményt és Protokollt, amelyet a Maastrichti Szerződéshez csatoltak. Ez lehetővé tette, hogy a tizennégyek további lépéseket tegyenek egy Közösségi szociálpolitika kialakítása érdekében, és a korábban sokkal szélesebb területen fogadjanak el Közösségi törvényeket, amelyek az Egyesült Királyság kivételével minden tagállamra nézve kötelező érvényűek. Ezenkívül a szociálpolitika területein formális törvényhozó és konzultatív szerepet biztosított a társadalmi partnereknek, és lehetővé tette, hogy a Közösség szintjén létrejött egyezményeiket a Tanács törvényi erőre emelje.

A gazdasági integráció szélesedésével egyre világosabbá vált, hogy a társadalmi és gazdasági területeken több közös politikára van szükség. Azt is egyre inkább belátták, hogy a nemzeti megközelítések és standardok jelentős eltérése a szociális szférában határokat szab az egységes piaci kereskedelemnek. A munkanélküliség továbbra is magas szintje, valamint a szegénység és a társadalmi kirekesztettség növekedése pedig arra világított rá, hogy az EU-nak saját programokat kell teremtenie a társadalmi-gazdasági problémák megoldására. Mindehhez hozzájárult, hogy a szociális és emberi jogok területén működő nem-kormányzati szervezetek egyre aktívabban lobbiztak az európai szintű intézkedések érdekében. 1995. szeptemberében számos ilyen szervezet megalapította az Európai Társadalmi Szervezetek Platformját, azzal az átfogó céllal, hogy megalapozzák a folyamatos párbeszédet a szociálpolitika kérdéseiről a nem-kormányzati szektor és az EU intézményei között.

Az 1995-97-es Társadalmi Akcióprogram meghirdette egy szakértői bizottság, a Comité des Sages megalakulását, amelynek feladata az 1989-es Közösségi Charta vizsgálata volt, illetve annak tanulmányozása, hogy hogyan kapcsolódik ez a Szerződésekről készülő jelentésekhez. A Bizottság 1996 márciusában terjesztette elő jelentését, „A polgári és szociális jogok Európájáért” cím-

mel. Ez erősen szorgalmazta egy „szociális Európa” létrehozását, egy összekapcsolódó szociális és gazdasági programmal, és hangsúlyozta, hogy szociális és polgári jogokat oszthatatlannak tételezve kell megerősíteni a demokrácia és a polgárság érzését az Unióban. A jelentés azt javasolta, hogy első lépésként a Szerződéseknek tartalmazniuk kellene a legalapvetőbb jogok felsorolását, beleértve a diszkrimináció minden fajtájának tilalmát, amelyet széles körű konzultációs folyamatnak kell követnie, hogy teljes legyen a polgári, szociális és politikai jogok listája. Az 1. Európai Szociálpolitikai Fórum, amelyet az Európai Bizottság szervezett 1996 júniusában, és a tagállamok ezt követő konferenciái támogatták a jelentésben javasoltakat.

B. AZ ALAPVETŐ SZABADSÁGJOGOK, A DISZKRIMINÁCIÓ ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG

Az első Közösségi szerződés, amely explicit utalásokat tartalmazott az alapvető szabadságjogokra, az 1986-ban elfogadott Egységes Európai Okmány volt. A Közösség megalakulásakor még senki sem gondolt arra, hogy az elsődlegesen gazdasági céloknak és tevékenységeknek alapvető jogi aspektusai is vannak. Az alapító tagállamok más államokkal együtt már korábban megalapították az Európa Tanács külön keretek közt működő intézményét, az emberi jogokról pedig azt gondolták, hogy az 1950-ben elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Európai Bírósága megfelelően garantálja őket.

Az évek során egyre világosabbá vált a felismerés, hogy a Közösség törvényeiben meg kell jelennie az emberi jogok biztosításának. Kezdetben az emberi jogok az Európai Bíróság ítéletein át nyertek elismerést. A Bíróság számos esetben úgy vélte, hogy az emberi jogok biztosítása az általa kötelezően alkalmazott általános törvényi alapelvek közé tartozik.

Az Európai Parlament jelentős szerepet játszott abban, hogy a politika napirendjére tűzze a diszkrimináció és az emberi jogok kérdéseit. Olyan átfogó határozatokat fogadott el, amelyek megvilágították a diszkrimináció különböző formáinak, köztük a szexuális orientáción alapuló diszkriminációnak a hatását és mértékét, és követelték az ellenük való fellépést. Bár történtek fontos lépések, a lényegi intézkedések elfogadását akadályozta a specifikus jogi alap hiánya a Szerződésekben.

A közelmúltban erősödött annak az elfogadottsága, hogy az egységes belső piac kialakítását célzó intézkedések, mint például a mozgás szabadságának biztosítása, nem érhetik el a céljukat, ha nem foglalkoznak az egyenlőtlenségekkel és nem lépnek fel a diszkrimináció minden fajtája ellen. Ez tükröződik a Bizottság 1994-es Fehér Könyv a Szociálpolitikáról című kiadványában, amely kimondja, hogy az Uniónak garantálnia kell polgárai számára a diszkriminációmentes megítélést, ha meg akarja valósítani a mozgás szabadságát.

Ezek a kérdések összekapcsolódtak az állampolgársággal kapcsolatos vitákkal. A Maastrichti Szerződés megalapította az EU-polgárságot, vagyis azóta az EU tagállamainak állampolgárai egyben az Unió polgárai is. Ennek inkább szimbolikus, mint konkrét jelentősége van, mert az Unió

polgárainak csak a Szerződésben meghatározott korlátozott polgári és politikai jogok járnak. Ezek közé tartozik, hogy az EU területén bárhol letelepedhetnek és munkát vállalhatnak, szavazati joguk van és jelölthetnek magukat az Európai Parlamenti és a helyi választásokon (mindkettőt bizonyos korlátozásokkal). Az elmúlt években folyamatosan erősödik a követelés a polgárság fogalmának kiszélesítése iránt, és hogy az EU minden lakosának garantált jogai legyenek, ne csak a tagállamok polgárainak.

C. A KORMÁNYKÖZI KONFERENCIA

Az 1996-os Kormányközi Konferencia összehívásának számos oka volt. A Maastrichti Szerződés tartalmazta, hogy bizonyos meghatározott területeket felül kell vizsgálni 1996 végére. Sürgető gyakorlati okai is voltak annak, hogy megvizsgálják az EU és intézményei működését, különösen az Unió tervezett bővítése miatt.

Ráadásul erős politikai nyomás követelte a Szerződések felülvizsgálatát. A Maastrichti Szerződés nem lett népszerű az általa megteremtett Unió népei között. A tagállamok kormányai felismerték, hogy foglalkozni kell az európai integráció támogatottságának csökkenésével, és válaszolni kell a polgárok aggodalmaira az integráció irányával és a hatásaival kapcsolatban.

Így meglehetősen nagy politikai nyomás nehezedett az EU-ra, hogy többet foglalkozzon a szociális kérdésekkel, és közelebb hozza Európát a polgáraihoz. 1995 májusában a Parlament elfogadott egy határozati javaslatot, amely felhívta a hamarosan összeülő Kormányközi Konferenciát, hogy fogadjon el „egy szerződést az Unió polgárai számára”, amely több jogot biztosít az EU állampolgárainak, és alaposabban védi az EU valamennyi lakosának alapvető szabadságjogait. Több helyről is arra irányuló politikai követelések érkeztek, hogy a Szerződés szociális rendelkezésekkel bővüljön, s így megteremtődjön egy „szociális Európa”, amelyben erősebb hangsúlyt kapnak a Közösségi rendelkezések például a foglalkoztatás és a környezetvédelem területén, tilos a diszkrimináció és biztosítva vannak az alapvető állampolgári és szociális jogok.

Mielőtt a Kormányközi Konferencia megkezdődött, megbíztak egy „megfigyelőcsoportot”, amely a tagállamok, a Bizottság és a Parlament képviselőiből állt össze, hogy határozza meg a legfontosabb problémákat és készítse elő a változtatásokat. A csoport jelentése három célt állított a Konferencia elé: hogy tegye az Uniót relevánsabbá a polgárai számára; segítse elő az Unió jobb működését és készítse fel a bővítésre; és nagyobb hatáskörrel ruházza fel. A jelentés tartalmazott egy ajánlást is egy új általános antidiszkriminációs cikkely megfogalmazására.

2. A SZERZŐDÉS – EGY SZOCIÁLIS EURÓPA FELÉ?

A Kormányközi Konferencia 1996 márciusában kezdődött, és az Amszterdami Szerződés elfogadásával ért véget az Európai Tanács ülésén, Amszterdamban, 1997 júniusában.

A. A DISZKRIMINÁCIÓ ÉS AZ ALAPVETŐ SZABADSÁGJOGOK

Az új, diszkriminációról szóló 13. cikkely bevezetése, amely a szexuális orientációt is magában foglalja, természetesen nagy jelentőséggel bír. Bár arról általános megegyezés született, hogy szükség van egy diszkriminációról szóló passzusra, a Kormányközi Konferencia során nagy vitát váltott ki, hogy ez milyen formát öltjön, és a diszkriminációnak mely fajtáit kell explicit módon megneveznie. Az, hogy a 13. cikkely végleges szövege tartalmazza a szexuális orientációt is, legáltalábbis részben a meleg és leszbikus szervezetek egyre hatékonyabb kampánymunkájának, és az egyenlőségért és az emberi jogokért dolgozó szervezetek közötti erősödő szövetségnek köszönhető. A 13. cikkely jelentését és korlátait, valamint lehetséges hatásait a Közösségi politikák egyes területeire a következő fejezetek vizsgálják.

Az egyenlőség előmozdítása és a férfiak és nők közötti diszkrimináció megszüntetése a Szerződés egyik deklarált célja lett, és már nem csupán a munkajoggal kapcsolatos ügyekre vonatkozik, hanem minden Közösségi rendeletnek integráns része kell hogy legyen.

A nemzetiség miatti diszkriminációról szóló rész, a módosított 12. cikkely, megismétli a nemzetiség miatti diszkrimináció tilalmát, és felhatalmazza a Tanácsot, hogy minősített többséggel az ilyen diszkriminációt tiltó szabályokat fogadjon el.

Az Amszterdami Szerződés sok olyan változást tartalmaz, amely megerősíti az EU elkötelezettségét az alapvető szabadságjogok védelme iránt, de nem vezet be új specifikus jogokat, ahogyan azt a Comité des Sages jelentése javasolta. Az EU Szerződésének preambuluma most már határozottan kifejti az EU szándékát arra, hogy tiszteletben tartja azokat a jogokat, amelyeket az Európai Tanács 1961-es Európai Szociális Chartája és az 1989-es Közösségi Charta tartalmaz. Az EU Szerződés 6. cikkelyének módosítását, amely világosabban kifejti, hogy milyen alapelveken nyugszik az Európai Unió, a 2. fejezet vizsgálja, azokkal a változtatásokkal együtt, amelyek az emberi jogok megsértéséről és a felvételüket kérő államokkal szemben támasztott követelményekről szólnak.

B. A SZOCIÁLIS FEJEZET

Az Európai Közösség Szerződése most már magában foglalja a Maastrichti Megegyezést a Szociálpolitikáról, s ezzel új, egységes keretet biztosít a szociális politikának. A szociális fejezet céljai, ahogyan azt a 136. paragrafus meghatározza, a következők:

a foglalkoztatás elősegítése, a jobb élet- és munkafeltételek kialakítása, hogy lehetővé váljon a harmonizációjuk a javulás fenntartása közben is, a megfelelő társadalmi védelem, a párbeszéd megteremtése az munkáltatók és a szakszervezetek között, a humán erőforrások fejlesztése, a hosszantartó magas foglalkoztatottság támogatását és a kiszorítás elutasítását is szem előtt tartva.

A 137(2) cikkely értelmében a Tanács elfogadhat a társadalmi kirekesztés megszüntetését célzó jogszabályokat. Fontos, hogy a lesbikus és meleg szervezetek megkezdjék a lobbizást nemzeti és Uniói szinten is annak érdekében, hogy a szexuális orientáció alapján történő diszkriminációt belefoglalják társadalmi kirekesztés megszüntetésére létrehozott programokba.

Fontos megjegyezni azt is, hogy az Amszterdami Szerződés megerősíti az európai szintű társadalmi partnerek szerepét a szociális törvényhozás fejlesztésében (ilyen a az Európai Szakszervezetek Szövetsége a szakszervezetek, valamint az UNICE és a CEEP a munkáltatók számára). A Bizottságnak ezután konzultálnia kell a társadalmi partnerekkel, mielőtt javaslatokat tesz a szociálpolitika területén. Az új Szerződés rendelkezik arról is, hogy a társadalmi partnerek közötti meg egyezéseknek el kell jutniuk a Közösségi törvényhozás szintjéig. Ezért alapvető fontosságú, hogy az egyenlőség elve és a diszkrimináció minden formájának tilalma a társadalmi párbeszéd témája legyen. Az erős együttműködés, amely mostanában alakul az Európai Szakszervezetek Szövetsége (ETUC) és az Európai Társadalmi Szervezetek Platformja között, különösen jelentős ebben a tekintetben. A Platformnak tagja az ILGA-Europe is.

C. A FOGLALKOZTATÁS

Mivel az Európai Unióban körülbelül 18 millió munkanélküli él, a kormányok és a szakszervezetek részéről erős volt a nyomás, hogy a Kormányközi Konferencia napirendjére kerüljön fel a foglalkoztatás kérdése is. Az Amszterdami Szerződés erről egy egészen új passzust tartalmaz. Míg a foglalkoztatási politikáért elsősorban az egyes tagállamoké maradt a felelősség, a Szerződés arra hívja fel a figyelmüket, hogy a foglalkoztatottság elősegítését tekintés közös ügyeknek, és hangolják össze foglalkoztatási politikájukat.

A Tanács minden évben Foglalkoztatási Irányelveket fogad el, amelyeket a tagállamoknak be kell illeszteniük a foglalkoztatásról szóló nemzeti tevékenységi tervükbe. A kormányoknak nemzeti szinten konzultálniuk kell a társadalmi partnerekkel és a nem-kormányzati szervezetekkel ezekről a tervekről. A lesbikus és meleg szervezetek feladata annak biztosítása, hogy a nemzeti tervek tartalmazzák azokat a kérdéseket, amelyek a foglalkoztatás területén érintik a lesbikusokat és a meleg férfiakat.

D. SZUBSZIDIARITÁS

Csak néhány olyan terület van (például a pénzügyi unió), amelyen a Közösség kizárólagos jogkörrel rendelkezik. A legtöbb területen a hatáskör megoszlik a Közösség és a tagállamok között.

A szubszidiaritás (kiegészítőség) elve azon az elképzelésen nyugszik, hogy ahol a Közösség és a tagállamok hatásköre megoszlik, amikor csak lehetséges, a tagállamoknak kell cselekedniük. A Közösség csak akkor tehet lépéseket, ha a javasolt célokat könnyebben el tudja érni „a javaslat léptéke vagy hatásai miatt”, és a tagállamok egyedül nem tudják elérni őket.

Bár a Szerződésnek a szubszidiaritásról szóló cikkelye (EK 5. cikkely) nem változott meg, a tagállamok elfogadtak egy Protokollt a Kiegészítőség és Arányosság Alapelveinek Alkalmazásáról, amely kötelező érvényű, és része a Szerződésnek. Az arányosság alapelve azt jelenti, hogy a Közösség eljárásai ne terjedjenek túl a Szerződés céljainak megvalósítása érdekében szükséges lépések megtételén.

A protokoll megköveteli, hogy a Bizottság „széles körben konzultáljon, mielőtt törvényhozási javaslatot tesz, és amikor lehetséges, tegye közzé a konzultációról szóló dokumentumokat”. Ezen a ponton lehetséges úgy érvelni, hogy a „széles körű” konzultációnak például a diszkriminációról szóló javaslatok esetében magában kell foglalnia a konzultációt azokkal a nem-kormányzati szervezetekkel, amelyek a javaslatok által közvetlenül érintett embereket képviselik.

Jackie Lewis

az ILGA-Europe Igazgatótestületének társelnöke

1 Európai Bizottság (1996): „A polgári és szociális jogok Európájáért. A Comité des Sages jelentése”. Luxemburg: az Európai Közösségek Hivatalos Közleményeinek Irodája (Office for Official Publications of the European Communities, OOPEC)

2. fejezet:

Az Amszterdami Szerződés

Sejal Parmar

BEVEZETÉS

Az Amszterdami Szerződés, amely módosította az Európai Uniót megalapító Szerződéseket, az 1996 márciusa és 1997 júniusa között zajló Kormányközi Konferencia tárgyalássorozatának eredményeként jött létre. 1999. május 1-jén lépett érvénybe, miután mind a tizenöt tagállam ratifikálta a Szerződést. Az Amszterdami Szerződés egyik legfigyelemreméltóbb sikere az, hogy feltámasztotta az érdeklődést az alapvető szabadságjogok iránt.

A Kormányközi Konferencia során a tárgyalásokat kétségtelenül jelentős mértékben befolyásolta a többféle forrásból származó nyomás, amely tisztább, erősebb EU-jogkört sürgetett az alapvető jogok területén. Egy antidiszkriminációs cikkely beiktatása régóta napirenden volt már, főleg különböző EU-intézmények, különösen az Európai Parlament jelentései és javaslatai nyomán. Nem szabad alábecsülni azt a nyomást sem, amelyet az antidiszkriminációs rendelkezés beiktatásáért erőteljesen kampányoló társadalmi szervezetek gyakoroltak az intézményekre.

Ennek a fejezetnek az a célja, hogy bemutassa a legfontosabb új rendelkezéseket az Amszterdami Szerződésben, amelyek javítanak a leszbikusok és a meleg férfiak jogi helyzetén. Bár az új rendelkezéseknek megvannak a maguk korlátai, jelentős változás következett be az egyenlő bánásmód szükségességének elismerésében. A fejezet középpontjában az új, diszkrimináció-ellenes 13. cikkely potenciális előnyei és korlátai állnak – azt foglalja össze, hogy mennyiben segíti elő ez a cikkely a meleg és leszbikus jogainak védelmét. Vizsgálatának tárgya az az előrehaladás is, amely általában az emberi jogok területén történt.

1. AZ EK 13. CIKKELYE

1998 februárjában az Európai Közösségek Bírósága olyan ítéletet hozta a Grant kontra South West Trains perben¹, amely kimondta, hogy az EU törvényei nem tiltják a munkáltatásban a szexuális orientáció alapján való diszkriminációt. Az eset, amelyre élénk figyelmet fordított a média is, súlyos csapást jelentett a meleg és leszbikus jogokért való küzdelemben az EU törvénykezése alatt. Abban viszont felcsillant némi remény, hogy a Bíróság ítéletének végén jelezte: a jövőben hasonló esetben ellenkező értelmű döntés születhet, az Európai Közösséget megalapozó Szerződés új 13. cikkelyében megfogalmazott jogszabály eredményeként. Ez a cikkely az eddiginél sokkal több esetben ad lehetőséget az egyenlő bánásmód alapelveinek figyelembevételére, és az Amszterdami az első nemzetközi szerződés, amely kiterjeszti védelmét a szexuális orientációjuk miatt diszkrimináltakra.

A. ÚJ LEHETŐSÉG A JOGEGYENLŐSÉG TERÜLETÉN

A EK 13. cikkelye a következőt mondja:

A Tanács, e Szerződés más rendelkezéseinek érintetlenül hagyásával, és a Szerződésben a Közösségre ruházott jogkör határain belül, a Bizottság javaslatára egyhangúlag cselekedve és az Európai Parlamenttel való konzultáció után, megteheti a megfelelő lépéseket, hogy megtiltsa a nem, a faji vagy etnikai eredet, a vallás vagy hit, a fogycsökkenés, a kor vagy a szexuális orientáció alapján való diszkriminációt.

A 13. cikkely alapvető jelentősége az, hogy első alkalommal történik utalás a Szerződésben a diszkrimináció alapjaira a nem és a nemzetiségen kívül.

A 13. cikkely az EK Szerződésének abban a részében található, amelynek a címe: „Alapelvek”, s ez hangsúlyozza **alapvető fontosságát** az EK törvényeinek összességén belül. Ugyanakkor a 13. cikkely nagyon sok területre terjeszti ki az azonos bánásmód fogalmát.

Amellett is lehet érvelni, hogy a „megtiltsa” szó használata a cikkelyben egy cselekvésre készebb látásmódot tükröz a diszkriminációtól való szabadság emberi jogának garantálása tekintetében, és tovább tekint, mint hogy pusztán formai és jogi szinten akarja biztosítani az egyenlőséget.

Mindenesetre megszületett egy olyan **jogi szöveg, amely elimeri, hogy létezik a szexuális orientáció alapján való diszkrimináció, és azt implikálja, hogy az ilyen diszkrimináció az EU intézkedéseinek alapja lehet.** És az is biztos, hogy a 13. cikkely lehetővé teszi az intézkedést a munkáltatás területén túl is, például az oktatásban és az egészségügyi ellátásban, amelyeket a 3. fejezet tárgyalt részletesen.

B. A CIKKELY MEGSZORÍTÁSAI

(i) Nem önmagában álló cikkely az egyenlőségről

A 13. cikkely nem önmagában is megálló alapelv az egyenlőségről, amely magában foglalná, hogy a törvényhozóknak határozottan meg kell tiltaniuk a diszkriminatív cselekedeteket, hanem olyan **általános jogi alapelv, amely felajánlja az EU-nak, hogy hozzon ennek megfelelő törvényeket, ha úgy látja jónak.**

Ennek következtében a 13. cikkelynek **nincsen közvetlen hatálya**, vagyis nem lehet a tagállamok bíróságain úgy hivatkozni rá, mint az EK 12. cikkelyére², amely megtilja a nemzetiség alapján való diszkriminációt, vagy a 141. cikkelyre³, amely a férfiak és nők különböző fizetésében megnyilvánuló diszkriminációt tiltja. Az általános diszkrimináció ellenes törvényért kampányolók reményeivel ellentétben a tagállamok a Szerződés szövegének megfogalmazásakor nem támogatták, hogy a törvény közvetlenül is alkalmazható legyen. Így tehát az egyén nem támaszkodhat ezekre a rendelkezésekre, hogy szembeszálljon a diszkriminációval, ha azt a nemzeti kormány, a munkáltatója vagy szolgáltatók stb. elkövetik. Az olyan kötelező érvényű rendelkezések viszont, amelyeket a 13. cikkely értelmében hoznak, nyújthatnak jogot az egyenlő bánásmódra, amelyet az egyének megkövetelhetnek az őket diszkrimináló személyektől vagy intézményektől.

(ii) Jogszabályok kezdeményezése

- **Egyhangú döntés a Miniszteri Tanácsban**

A 13. cikkely értelmében született jogszabályok elfogadása magában foglalja annak az eljárási akadálynak a leküzdését, hogy a Tanácsnak az Európai Parlamenttel való konzultáció után egyhangú döntésre kell jutnia. A politikai akarat tehát kulcsfontosságú abban a kérdésben, hogy születik-e konkrét lépés, és hogy milyen területekre terjed majd ki. Amikor a Tanács a szexuális orientáció alapján való diszkrimináció elleni jogszabályok elfogadásáról tárgyal, az egyhangúság követelménye különösen nagy kihívás lehet, mivel néhány tagállamban erről a kérdéstről még éles vita folyik. Hét olyan tagállam van, amely még mindig nem hatályosított antidiszkriminációs törvényt ezen a területen: Ausztria, Belgium, Németország, Görögország, Olaszország, Portugália és az Egyesült Királyság.⁴

A jövő fényesebbnek látszik, ha a Európai Tanács 1999. júniusi kölni ülésének eredményeit nézzük. Megegyezés született arról, hogy a 2000-ben következő Kormányközi Konferencia napirendjében fontos helyet kell kapniuk „azoknak az intézményes ügyeknek, amelyek Amszterdamban kérdések maradtak, és amelyeknek tisztázódnuk kell a bővítés megkezdése előtt”.⁵ Ezek között van a minősített többséggel történő szavazás lehetséges kiterjesztése a Tanácsban, amely határozottan megkönnyítené a 13. cikkely szerinti törvényhozás útját.

- **Az Európai Parlament szerepe**

A 13. cikkely jelenlegi szerkezete szerint a Parlamentnek, amely a szexuális orientáción alapuló diszkrimináció területén a legprogresszívebb intézmény, csak a konzultáció minimális szerepe jut azokban a döntésekben, amelyek a politikák megvalósítását szolgálják.⁶ Ez szembenáll azzal az általános folyamattal, hogy a Szerződés kiterjedtebb szerepet szán a döntéshozatalban a leginkább reprezentatív intézménynek. A Bíróság azzal érvelt, hogy a konzultatív szerep is kulcsfontosságú az EU „intézményes egyensúlyának tekintetében”, mivel „a megfelelő konzultáció... alapvető formai követelmény, amelynek megszegése a kérdéses jogszabályt érvénytelenné teszi”.⁷ A konzultáció többet jelent a Tanács eljárásbeli elkötelezettségénél, hogy kikéri a Parlament véleményét. Ha a konzultáció után a végül elfogadott szöveg „lényegesen különbözik attól, amivel kapcsolatban megtörtént a konzultáció”,⁸ újra konzultálni kell a Parlamenttel.

A jövőt tekintve meg kell jegyezni, hogy a 2000-ben tartandó Kormányközi Konferencia talán még inkább kiterjeszti a Parlament jogkörét, és így a Parlament társdöntéshozóvá lesz, vagyis lehetőség nyílik arra, hogy megvétőzzon egy törvényjavaslatot.⁹

(iii) A Szerződés kontextusa

A 13. cikkely a következő kifejezéssel kezdődik: „**a Szerződés más rendelkezéseinek érintetlenül hagyásával**”. Ez látszólag arra mutat, hogy a Szerződés többi részét nem korlátozza az új cikkely. Ez a megfogalmazás aláírni látszik a cikkely mint alapvető elvi nyilatkozat általános hatását.

A frazeológia szintén ellentmond a 12. cikkelyben foglaltaknak a nemzetiség alapján való diszkriminációról, amelyet „a Szerződés alkalmazásának területére” korlátoznak, ellentétben a 13. cikkelyben használt kifejezéssel: „**a Szerződésben a Közösségre ruházott jogkör határain belül**”. Ez azt jelzi, hogy a két cikkelynek különböző alkalmazási területet szántak. A „jogkör” (powers) szó használata a 13. cikkelyben csak akkor jelent potenciálisan széles tevékenységi területet, ha így értelmezik. De valószínűbbnek látszik, hogy a „jogkör” szót „kompetenciaként” fogják értelmezni, mert a cikkely más nyelvre fordításai ezt a kifejezést használják.¹⁰ A Bíróság meghatározása szerint pedig a Szerződés „hatókörének” (scope) szélesebb jelentése van, mint a Közösség „kompetenciájának”.¹¹

C. MILYEN LÉPÉSEKET LEHET MEGTENNI AZ ÚJ CIKKELY HATÁLYA ALATT?

Az a rendelkezés, amely kimondja az egyenlőség általános alapelvét, csak akkor lesz igazán jelentős, ha új jogszabályokat fogadnak el a 13. cikkely értelmében. A diszkrimináció legyőzése érdekében megtehető „megfelelő lépések” jelentése viszont nem egyértelmű. A kifejezés látszólag nagyon sok jogszabályt implikál, amelyek ebből a cikkelyből fakadnak. Idetartoznak a kötelező érvényű törvények, mint a rendeletek (amelyek közvetlenül hatályosak az egész EU-ban) és az irányelvek (amelyeket minden államnak saját törvényei keretén belül kell megvalósítania). Van lehetőség nem kötelező érvényű intézkedések meghozatalára is: ilyenek az akciótervek (ezek keretén belül az EU pénzügyi támogatást nyújt projekteknek és kezdeményezéseknek) és az ajánlott eljárási módok (például a munkahelyi zaklatás megszüntetésével kapcsolatban). Feltételezhetjük, hogy a 13. cikkely mindenfajta jogi aktust lehetővé tesz, amelyeket az EK Szerződése említ (rendeletek, irányelvek, döntések, ajánlások, állásfoglalások)¹², valamint azokat az általánosabb aktusokat is, amelyeket a Szerződés nem említ, de az intézmények gyakran támaszkodnak rájuk – ilyenek a konklúziók (conclusions) és a határozati javaslatok (resolution). Természetesen az utóbbiak nem kötelező érvényű törvények az EU-ban, de azért jelzik a Tagállamok nézeteit.¹³

(i) Irányelvek

A legközvetlenebb kilátás a 13. cikkely törvényhozási kamatoztatására egy anti-diszkriminációs irányelv elfogadásának formájában nyílik.

Az EK 249. cikkelye kimondja: „az irányelv az elérendő célok tekintetében kötelezi a címzett Tagállamokat, de a formák és eljárások megválasztása a nemzeti hatóságok hatáskörében marad”.

Más szavakkal: míg a tagállamoknak kötelező megvalósítaniuk az irányelveket a nemzeti törvénykezésben, általában úgy alakítják ki őket, hogy bizonyos mértékben az állam határozza meg, milyen módszerrel éri el az irányelvben meghatározott célt. Például egy anti-diszkriminációs irányelv megkövetelhetné, hogy minden tagállam hozzon létre olyan intézményeket, amelyek segítik az egyéneket, hogy érvényesíthessék jogait a diszkriminációtól való mentességhez. Azt viszont minden tagállam maga választhatná meg, hogy milyen fajta intézményt hoz létre: például valamilyen irodát vagy ombudsszemélyt.

Amint azt a 3. fejezet bővebben tárgyalja, a Bizottság már jelezte azon szándékát, hogy két javaslatot nyújt be a 13. cikkelyen alapuló irányelvek meghozatalára. Az egyik a foglalkoztatásban tiltaná meg diszkriminációt a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapon, a másik szélesebb körben tiltaná a megkülönböztetést, de csak a faji vagy etnikai eredet alapján való diszkriminációra szorítkozna.

Az, hogy a Bizottság elkötelezte magát ezeknek az irányelveknek a meghozatalára, azt mutatja, hogy a kötelező érvényű törvények megalkotását „megfelelő lépésnek” tekintik, amely következik a 13. cikkelyből.¹⁴ Ugyanakkor az EU intézkedései a faji megkülönböztetés ellen puha (nem kötelező érvényű) intézkedéseket is magukban foglaltak, például az 1998-ban kiadott „Rasszizmus elleni akciótervet”¹⁵, amely az 1997-es Európai Év a Rasszizmus és az Idegengyűlölet Ellen kezdeményezést követte. A tervezet a Bizottság szándékát fejtí ki, hogy a 13. cikkely szellemében lépéseket tesz a faji alapon való diszkrimináció elleni küzdelem területén, de bátorítást adhat a diszkrimináció más formái elleni küzdelemhez is. A javasolt megközelítések között volt a diszkriminációellenesség főáramban tartása az EU intézkedéseiben, a tapasztalatcsere fejlesztésén és az információs és kommunikációs stratégiák megerősítésén át.

(ii) Indirekt hatás az EU jogszabályaira

Fontos tényező, hogy a 13. cikkely diszkriminációellenessége valószínűleg beszűremlik az EU-törvényhozásra irányuló más javaslatokba is. A Bizottság már kifejezte azt a szándékát, hogy ahol lehetséges, más törvényjavaslatokba is beleilleszt diszkrimináció-ellenes cikkelyeket.¹⁶ A rendelkezés indirekt törvényhozási hatása érezhető a munkavállalók szabad mozgásának területén is. A Tanács 1612/68-as Rendeletének javasolt módosítása a munkavállalók szabad mozgásáról a 13. cikkely alapján készült, és így tartalmazza a szexuális orientáció konkrét említését is a diszkriminációnak a rendeletben megtiltott alapjai között.¹⁷ Még ha a javaslatot visszautasítják is, legalább megkezdődik az a nyomásgyakorlási folyamat, hogy más EU-törvényekbe is beépítsenek antidiszkriminációs passzusokat.

(iii) A főáramban tartás

A főáramban tartás magában foglalja, hogy az egyenlő bánásmódot elősegítő intézkedéseket bele kell szőni a döntéshozás és az intézkedések alapjaiba. A nemi egyenlőségről szóló törvénnyel kapcsolatban ezt a Bizottság a következőképpen határozta meg:

„a nők és férfiak állapotának, helyzetének és szükségleteik különbözőségének szisztematikus figyelembevétele minden Közösségi intézkedésben, a tervezés, a végrehajtás és az értékelés fázisában egyaránt”.¹⁸

Ez az alapelv nyilvánvalóan kiterjeszhető a többi területre is, amelyet a 13. cikkely felsorol. A szexuális orientáción alapuló diszkriminációval kapcsolatban például jelentheti a ”házastársra” való utalás felülvizsgálatát az EU törvényeiben, mivel ez a megfogalmazás kizárja az azonos (vagy ellenkező) neműek élettársi kapcsolatát. A főáramban tartás politikájának egyik előnye az, hogy ez a stratégia nemcsak kormányzati szervezetekre vonatkozik, és egy aktív lépéseket támogató megközelítést segít elő.

Összességében azt mondhatjuk, hogy bár a 13. cikkely alkalmazása azokra a területekre korlátozódik, amelyekre az EU jogköre kiterjed, sokféle hathatós jogszabályra, valamint az EU többi törvényére való indirekt hatásra nyújt lehetőséget. Azokat a konkrét lépéseket, amelyeket az EU megtehet a homofób előítéletek és az egyenlőtlen bánásmód ellen, a 3. fejezet vizsgálja részletesebben.

2. MÁS FONTOS VÁLTOZÁSOK AZ EMBERI JOGOK TERÜLETÉN

A következő alfejezet az Amszterdami Szerződés azon más rendelkezéseit vizsgálja, amelyek elősegítik az EU alapvető emberi jogokat védelmező szerepét. Amint azt az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának első cikkelye mutatja, az egyenlő bánásmódhoz való jog a leg-alapvetőbb emberi jogok közé tartozik. A Nyilatkozat így kezdődik:

Minden emberi lény szabadnak, s méltóságában és jogaiban egyenlőnek születik.

Tekintve, hogy az új Szerződések az alapvető emberi jogoknak minden eddiginél magasabb jelentőséget biztosítanak, az EU döntéshozóinak nagyobb fontosságot kell tulajdonítaniuk az emberi jogok tiszteletének és az egyenlő bánásmód alapelveinek a jövőbeli politikai célok meghatározásánál.

A. AZ EU 6. CIKKELYE

Az Európai Unió Szerződés 6. cikkelye kimondja:

- 1. Az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi és az alapvető szabadságjogok tisztelete és a törvényesség alapján nyugszik, olyan alapelveken, amelyek közt minden Tagállamban.**
- 2. Az Unió a Közösségi törvénykezés általános alapelveiként tiszteli az alapvető szabadságjogokat, ahogyan azokat a Rómában 1950. november 4-én aláírt Emberi Jogok Európai Egyezménye garantálja, és ahogyan a Tagállamokban közös alkotmányos hagyományok biztosítják.**
- 3. Az Unió tiszteletben tartja a Tagállamok nemzeti identitását.**
- 4. Az Unió megteremti azokat az eszközöket, amelyek szükségesek ezeknek a céloknak és intézkedéseknek az eléréséhez.**

Az EU 6. cikkelyének kivételes fontossága abban rejlik, hogy az Amszterdami Szerződés óta a Bíróság kifejezetten figyelembe veheti ezeket az alapelveket, amikor az EU törvényeinek érvényességét vizsgálja. Ez segítséget jelent a Bíróság korábbi pozíciójának megerősítésében, hogy az EU törvényei legalitásának feltétele az alapvető jogok tiszteletben tartása. Ráadásul ha kombináljuk az EU 6. cikkelyét a 13. cikkellyel, erős alapot nyerhetünk ahhoz az érveléshez, hogy az alapvető jogokba beletartozik a diszkriminációtól való mentesség.

B. AZ EU 7. CIKKELYE

1. A Tanács, amely az Államfőkből vagy a Kormányfőkből áll és egyhangúlag kell döntenie a Tagállamok egyharmada vagy a Bizottság javaslatára, valamint az Európai Parlament jóváhagyásával, megállapíthatja, hogy egy Tagállam komolyan és tartósan megszegi a 6(1) cikkelyben említett alapelveket, miután felhívja a kérdéses tagállam kormányát, hogy nyújtsa be észrevételeit.
2. Ha ilyen megállapítás születik, a Tanács, minősített többséggel, úgy dönthet, hogy felfüggeszt bizonyos jogokat, amelyek ezen Szerződés alkalmazásából származnak a Tagállamra, beleértve a Tagállam kormánya képviselőjének szavazati jogát a Tanácsban. Ha ezt teszi, a Tanácsnak figyelembe kell vennie a felfüggesztés lehetséges hatásait a természetes és jogi személyek jogaira és kötelességeire. A kérdéses Tagállamnak a Szerződésben meghatározott kötelességei továbbra is kötelező érvényűek maradnak. (...)

Ez az új cikkely megteremti a lehetőséget, hogy a Tanács felfüggeszesse egy tagállam jogait, ha az „komolyan és tartósan megszegi” az EU 6. cikkelyének alapelveit. Természetesen ez egy szélsőségesen erős szankció, az utolsó fegyver, amelyet csak egészen rendkívüli körülmények között alkalmaznának. De azért szimbolikusan demonstrálja, hogy az emberi jogok tisztelete az EU-tagság fenntarthatóságának a feltétele, és alapot nyújt (többek között) a Parlamentnek, hogy alaposan megvizsgálja a tagállamok jelentéseit az emberi jogokról, hogy rámutasson, ha bármelyik tagállam „komolyan és tartósan” megsérti az emberi jogokat, és megelőzhesse az ilyen jogsértést.

C. AZ EU 49. CIKKELYE

Tekintettel arra, hogy az Unió a jövőben további tagállamokkal bővíülhet, az EU 49. cikkelyének első bekezdése ezt mondja:

Bármely európai állam, amely tiszteletben tartja a 6(1) cikkelyben foglalt alapelveket, pályázhat arra, hogy az Unió tagjává legyen. Folyamodványát a Tanácshoz kell címeznie, amelynek a Bizottsággal való konzultáció és az Európai Parlament beleegyezése után egyhangú döntésre kell jutnia. A Parlament döntését tagjainak abszolút többsége határozza meg.

A 6(1) cikkelyre való utalással az EU deklarálja, hogy a bejutás egyik feltétele az alapvető emberi jogok tisztelete. Azt lehet mondani, hogy egyetlen tagságért folyamodó államnak sem volna szabad megengedni az EU-ba való bejutást, ha nyilvánvalóan és tartósan megsérti az emberi jogokat. Ez kiegészíti az EU 7. cikkelyének rendelkezéseit, amelyek a bejutás után is megkövetelik az emberi jogok tiszteletben tartását. Bár valószínűleg csak az emberi jogok nagyon komoly meg-

sértése akadályozhatja meg a bejutást, az mindenképpen követelmény, hogy a tagságért folyó országokban alaposan megvizsgálják az emberi jogi helyzetet, és ez magában foglalja a leszbikusokkal és melegekkel való bánásmódot is.¹⁹

3. AZ ALAPVETŐ SZABADSÁGJOGOK VÉDELME A JÖVŐBEN: CHARTA AZ ALAPVETŐ JOGOKRÓL?

Az 1960-as évek vége óta a Bíróság azt mondja, hogy kötelessége megvédeni „a Közösségi törvény általános alapelveibe belefoglalt alapvető emberi jogokat...”.²⁰ A Bíróság nagyon gyorsan kialakította azt a gyakorlatot, hogy az alapvető jogok tiszteletben tartása okot nyújthat az EK törvényeinek hatálytalanítására, amint azt az Internationale Handelsgesellschaft esete mutatja.²¹ A Hauer-ügyben²², a Nold²³ döntésre hivatkozva a következőt is állította:

„Az alapvető emberi jogok integráns részét képezik a törvény általános alapelveinek, és a törvény biztosítja a betartásukat; ezeknek a jogoknak a védelmében a Bíróságnak a Tagállamokban közös alkotmányos hagyományokból kell merítenie ... azokból a nemzetközi szerződésekből az emberi jogok védelmére, amelyekben a tagállamok együttműködtek vagy amelyeket aláírtak ...”.²⁴

Az egyik legfontosabb „ihletforrás” az Emberi Jogok Európai Egyezménye, amely az EU törvénykezésének egyik általános alapelve.²⁵ Mindazonáltal az EU jogkörének pontos meghatározása az alapvető jogok területén máig bizonytalan, és van olyan érvelés, amely szerint az EU-nak meg kellene alapítania a saját katalógusát az alapvető emberi jogokról, hogy tisztábbá tegye a helyzetet.²⁶ Ezzel az érveléssel legutóbb egy szakértői bizottság fordult az emberi jogokról szóló jelentésében a Bizottsághoz.²⁷

A helyzet tisztábbá válhat, ha megszületik a kölni Európai Tanácsi döntés egy chartáról az alapvető jogokkal kapcsolatban. Ez egy külön emberi jogi normagyűjteményt jelent az EU számára, amely tartalmazni fogja a polgári és politikai jogokat, amelyeket az Emberi Jogok Európai Egyezménye garantál, bizonyos társadalmi-gazdasági jogokat, és azokat az alapvető jogokat is, amelyek megilletik az Európai Unió polgárait (mint például a letelepedéshez való jog az Unión belül). Bár a charta létesítéséről már megállapodás született, a dokumentum anyaga még vita tárgya. Az Európai Tanács 2000. decemberi ülése előtt elkészül a dokumentum vázlata, és az ülésen dől majd el, hogy „lehet-e, és ha igen, hogyan lehet a chartát integrálni a szerződésekbe”.²⁸ Egy ilyen chartának szükségszerűen tartalmaznia kell majd egy egyenlőségi klauzulát, amelynek szélesebb körűnek kell lennie, mint a jelenlegi 13. cikkely, ha biztosítani akarjuk, hogy a szexuális orientáció alapján való diszkriminációt az emberi jogok megsértének tekintsék. Egy ilyen charta kialakításának kell tehát a jövőbeli lobbizás fókuszában állnia a szexuális orientáció miatti diszkrimináció elleni harcban.

Sejal Parmar

a Európai Egyetemi Intézet (European University Institute) jogi tanszékének PhD-kutatója Firenzében.
Fő kutatási területe az egyenlőség és az EU törvénykezése.

- 1 Ügyszám: C-249/96, (1998) ECR I-621. Lásd még (1998) IRLR; ítélethirdetés 1998. február 17-én. Az eset alperese egy leszbikus nő volt, akitől megtagadták az élettársának járó utazási kedvezményeket, holott ezeket azonos pozíciót betöltő férfielődjének női élettársa megkapta.
- 2 A 12. cikk a következőt mondja: „Ennek a Szerződésnek az alkalmazási hatáskörén belül és tekintet nélkül bármely benne foglalt rendelkezésre, tilos mindenfajta diszkrimináció a személyek nemzetisége alapján.
A Tanács a 251. cikkelyben foglalt szabályozásnak megfelelően elfogadhat olyan szabályokat, amelyeknek célja az ilyen diszkrimináció megtiltása.”
- 3 A 141. cikk ezt mondja: „1. Minden Tagállamnak biztosítania kell, hogy érvényesíti azt az alapelvet, amely szerint egyenlő fizetés jár férfi és nő dolgozók egyenlő vagy egyenlő értékű munkájáért.”
- 4 Függelék K. Waaldijk előadásához: „Milyen jogi elismerése várható az azonos neműek élettársi kapcsolatának az EK törvénykezésében és mikor? Összehasonlító jogi leckék” amely az Azonos neműek élettársi kapcsolatának jogi elismerése című konferencián hangozott el (King's College, University of London, 1999. július 1-3.).
- 5 Vö. Elnökségi konklúziók, Kölni Európai Tanács, 1999. június 3-4., 52. para.
- 6 Lásd még Bell, M. (1998): „Sexual orientation and anti-discrimination policy: the European Community” in Carver, T. és Mottier, V. (kiad.): The politics of sexuality – identity, gender, citizenship , London, Routledge/ECPR Studies in European political science.
- 7 C-392/95 eset, Európai Parlament v. az Európai Unió Tanácsa, ECR I-3213, ítélet 1997. 6. 10-én, 14. para.
- 8 Uo., 15. para.
- 9 Lásd Elnökségi Konklúziók, vö. 5. jegyzet.
- 10 Lásd még Bell, M. (1999): „The New Article 13 EC Treaty: A Sound Basis for European Anti-Discrimination Law?”, Maastricht Journal of European and Comparative Law, Vol. 6. (1), 5-28. o.
- 11 Forcheri v. Belgium eset (1983), C-152/82, ECR 2323.
- 12 EK 249. cikkely
- 13 Lásd még Waddington, L. (1999): „Testing the limits of the EC Treaty article on non-discrimination ”, Industrial Law Journal, Vol. 28., 133-151. o.
- 14 Flynn, P. (1999) „Vienna – a new start for the fight against discrimination ” in Europaforum Wien: Article 13 – anti-discrimination: the way forward, Vienna: Europaforum Wien, 60-63. o.
- 15 COM(98) 183, 1998. március 25.
- 16 Uo.
- 17 Az Európai Parlament és a Tanács javaslata a Tanács 1612/68. Rendeletének módosítására a dolgozók szabad mozgásáról a Közösségen belül, OJ (1998) C 344/9.
- 18 Bizottság (1997): „A Bizottság éves jelentése: egyenlő esélyek a nők és a férfiak számára az Európai Unióban, 1996” COM (96) 650, 12.2.97, 2. o.
- 19 Lásd például Bizottság (1997): „A Bizottság véleménye Románia felvételi kérelméről az Európai Unióba” COM(97) 2003, 15.7.97.

- 20 29/69 eset, Stauder v. Ulm város (1969) ECR 419, (1970) CMLR 112, 7. para.
- 21 11/70 eset, Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (1970) ECR 1125, (1972) CMLR 255.
- 22 44/79 eset, Hauer v. Land Rheinland-Pfalz (1979) ECR 3727, (1980) 3 CMLR 42.
- 23 4/73 eset, Nold v. Bizottság (1974) ECR 491, (1974) 2 CMLR 338.
- 24 Az ítélet 15. paragrafusa.
- 25 155/79 eset, AM. and S. Europe Ltd. v. Bizottság (1982) ECR 1575, (1982) 2 CMLR 264.
- 26 Lásd többek közt: Andrew Clapham: „A Human Rights Policy for the European Community” (1990) YBEL 309; J. Coppel és A. O'Neill: „The European Court of Justice: Taking Rights Seriously”, (1992) 12 Legal Studies 227; J.H.H. Weiler és N. Lockhart: „Taking Rights Seriously”: The European Court and Its Fundamental Rights Jurisprudence” (1995) 32 Common Market Law Review 51, 579; Gráinne de Búrca: „Fundamental Human Rights and the Reach of EC Law” (1993) 13 Oxford Journal of Legal Studies 28.
- 27 Európai Bizottság/Munkáltatási és Szociális Ügyek (1999): „Az alapvető jogok megerősítése az Európai Unióban – a tettek ideje”, szakértőcsoporti jelentés az alapvető jogokról. Luxembourg: OOPEC.
- 28 Lásd az Elnökségi Konklúziókat az 5. lágjegyzetben: Annex IV: az Európai Tanács döntése egy chartáról az Európai Unió alapvető jogainak kérdésében.

3. fejezet:

Az egyenlő jogok és az EU-politikák

Mark Bell

BEVEZETÉS

Ugyan a 13. cikkely csak 1999. május 1-jén lépett hatályba, abban a két évnyi időszakban, amely az Amszterdami Szerződés tárgyalásától a ratifikálásig eltelt, élénk és konstruktív vita alakult ki arról, hogy milyen lépéseket tegyen az Európai Unió új jogkörében. A 13. cikkely maga nem jelöl ki határidőt alkalmazására. Ugyanakkor az EU-intézmények és a civil társadalom élénk várakozása biztosítja, hogy a rendelkezés nem marad „puszta szó”. Az elhatározás, hogy minél gyorsabban fejlesszék az Unió antidiszkriminációs törvénykezését, erősnek látszik, és mind a Bizottság, mind az Európai Parlament jelezte már nézeteit a 13. cikkely megvalósításának első lépéseivel kapcsolatban.

Pádraig Flynn, aki korábban a Szociális Bizottsági tagja volt, először 1998 decemberében dolgozta ki az Európai Bizottság elképzeléseit, s ezt ismételte meg a Szociális Ügyek Főigazgatósága által 1999 májusában közzétett vitairat.¹ Eszerint a Bizottság egy három alkotóelemből álló intézkedéscsomagot szándékozik előterjeszteni:

- „ **irányelv a munkahelyi diszkriminációról**, amely megtiltja, hogy a munkahelyén bárkit megkülönböztessenek faji vagy etnikai eredete, vallása vagy hite, kora, fogyatékosága vagy szexuális orientációja miatt;
- „ **irányelv, amely megtiltja a diszkriminációt a foglalkoztatás, az oktatás, a társadalombiztosítás, a sport és a javakhoz vagy szolgáltatásokhoz való hozzájutás területén**. Ez csak a személyek faji vagy etnikai eredetén alapuló diszkriminációra vonatkozik majd;
- „ **akcióprogram**, amely erősíti az együttműködést a tagállamok és a civil társadalom között. Ennek fókuszában az áll, hogy elősegítse a tapasztalatcserét és a hálózatépítést azok között az intézmények és szervezetek között, amelyek a diszkrimináció ellen küzdenek az Európai Unióban.²

Az Európai Parlament régóta támogatja erősebb antidiszkriminációs törvények meghozatalát az EU szintjén. Mindazonáltal csak a közelmúltban lépett túl az alapelvek általános kinyilvánításán és kezdett konkrét megbeszéléseket arról, hogy hogyan kellene strukturálni az antidiszkriminációs törvénykezést. A Parlament látásmódjának legutóbbi kifejezése az az 1998 decemberében kelt határozati javaslat, amely a Bizottság rasszizmus elleni akciótervéről szól.

Ez azt mondja, hogy mivel „a diszkrimináció különféle okai között alapvető eltérések vannak, más és más formában nyilvánulnak meg az élet különféle területein”, a Bizottságnak „arra kell törekednie, ... hogy inkább külön jogszabályok szülessenek a diszkrimináció különféle formáiról, mint általános rendelkezések”.³ A referens jelentése talán még explicitebb ennél. Azt a javaslatot tartalmazza, hogy szülessenek „külön antidiszkriminációs irányelvek a különböző területeken”, mivel ez valószínűleg „meggyorsítaná a Tanács megegyezését bizonyos meghatározott jogszabályokról”.⁴

Ennél általánosabb szinten a Munkügyi és Szociális Bizottság⁵ munkadokumentuma egy monitorrendszer megalapítását javasolja, amely minden tagállamot kötelezne, hogy meghatározott időszakonként jelentést tegyen diszkriminációellenes erőfeszítéseiről, a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapon. Ez biztosítaná, hogy minden állam megfelelő figyelmet fordítson az egyenlő bánásmód érvényesítésére, és elősegítené a tapasztalatcserét illetve a legjobb módszerek tanulmányozhatóságát is. A jelentési kötelezettség mellett a munkadokumentum hangsúlyozza, hogy az EU szintjén is szükség van még kiegészítő rendeletekre. Különösen olyan „mindentre kiterjedő és csoportspecifikus jogszabályokra, amelyek a diszkrimináció-ellenesség alapelveit beleágyazzák minden EU-politikába és -programba; ezek közé tartozna egy általános, mindenre kiterjedő keret-irányelv, s ehhez járulnának azok az akciótervek, amelyek a 13. cikkelyben meghatározott csoportok specifikus problémáinak megoldását céloznák”.

KÖZÖS VAGY KÜLÖNÁLLÓ ANTIDISZKRIMINÁCIÓS TÖRVÉNY

Mind a Parlament, mind a Bizottság véleményeire jellemző, hogy az antidiszkriminációs törvényt többféle irányból próbálják megközelíteni. Vagyis kombinálják a megkülönböztetés különféle alapjaira (például a faji vagy etnikai eredetre) és a megkülönböztetés különféle területeire (például a foglalkoztatásra) vonatkozó irányelveket. (Az előzőeket gyakran „vertikális”, az utóbbiakat pedig „horizontális” irányelveknek nevezik.)

Tekintve, hogy a 13. cikkely az egyenlőség alapelvét tükrözi, feltételezhető, hogy a Bizottság szándéka egy egyesített és jól elrendezett megközelítés kialakítása, hiszen a diszkriminációnak a cikkben foglalt minden alapja ellen szükséges fellépni – és nemcsak a foglalkoztatás területén, hanem minden más vonatkozásban is. Csak egy ilyen megközelítés kerülhetné el, hogy maga aknázza alá az egyenlőség alapelvét: mert ez történik, ha ugyanazon emberi lény életének lényegi aspektusait különböző szinten védi a törvény, és ezzel maga teremt hierarchiát a diszkrimináció elleni harcban.

A javasolt vertikális, egyalapú megközelítésnek a foglalkoztatáson kívül eső területeken valószínűleg az a feltételezés áll a háttérében, hogy a Miniszterek Tanácsa ezeken a területeken könnyebben jut konszenzusra egy rasszizmus elleni irányelv megfogalmazásáról. Ezért jobb előrehaladni ezen a területen, és fokozatosan meghozni a hasonló rendelkezéseket a megkülönböztetés más esetei, például a szexuális orientáción alapuló diszkrimináció ellen. Ennek az érvelésnek az az alapvető hibája, hogy egy alapelvet lefektető törvényt a politikai áramlatoktól tesz függővé, ahelyett, hogy éppen a benne megfogalmazott elvet valósítaná meg. Az is lehetséges, hogy a Tanácsra nem nehezedik majd nagy nyomás a további antidiszkriminációs törvények meghozása ügyében, különösen mivel a Bizottság által előkészített programterv nem javasol további lépéseket a 13. cikkely foganatosítására.

Ha a diszkriminációval valódi összetettségében akarunk foglalkozni, sokkal hatásosabb mechanizmusnak látszik a „horizontális” jogszabályok elfogadására törekedni: olyan szabályozásra, amely meghatározott területekkel (például a foglalkoztatással, az oktatással stb.) foglalkozik, de a diszkriminációnak a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapjára vonatkozik. Ehhez modellként szolgálhat az a törvénytervezet, amelyről éppen most tárgyal az Ír Parlament. Az 1999-es, azonos státuszról szóló törvényjavaslat megtiltja a diszkriminációt többek között a javakhoz és szolgáltatásokhoz való jog, a lakástámogatás és az oktatás területén. A következő alapokon lesz tilos megkülönböztetni az embereket: nemük, házassági vagy nem házassági állapotuk, családi állapotuk, szexuális orientációjuk, vallásos hitük, koruk, fogyatékoságuk, fajuk, vagy az utazók közösségéhez való tartozásuk miatt.⁶ Utalunk kell Hollandiára is, ahol az 1994-ben elfogadott egyenlő bánásmódról szóló törvény nyolcféle különböző alapon tiltja a megkülönböztetést a munkáltatás és a javakhoz és szolgáltatásokhoz való jog területén: a vallás, a hit, a politikai nézetek, a faj, a nem, a nemzetiség, a heteroszexuális vagy homoszexuális orientáció és az állampolgárság alapján.

A fejezet hátralevő része az EU-politikák területeit és az EU lehetséges lépéseit járja körül, hogy az Unió a diszkrimináció sokféle módja ellen védelmet nyújtson.

1. DISZKRIMINÁCIÓ A MUNKAHELYEN

Az Európai Unió gazdag tapasztalatokkal rendelkezik a munkahelyi diszkrimináció leküzdésének területén. A jelenlegi EU-törvények kétféle ok miatt tiltják a munkahelyi diszkriminációt: a nem és az EU-n belüli nemzetiség alapján.

Ami a nem alapján való megkülönböztetést illeti, az EK 141. cikkelye kimondja, hogy „a női és férfi dolgozóknak azonos vagy azonos értékű munkáért azonos fizetés jár”. Emelett az 1976-os „azonos bánásmódról szóló irányelv” kiköti, hogy a munkáltatás területén „tilos mindenféle diszkrimináció a nem alapján”.⁷ A Bíróságnak egy 1996-os döntése ezeket a szabályokat kiterjeszti a transzszexuális személyek elleni diszkriminációra is.⁸

Az EU törvénye tiltja a diszkriminációt más **EU állampolgárok** ellen is. Az EK 39. cikkelye megtiltja a „diszkriminációt a nemzetiség alapján a Tagállamok dolgozói között a foglalkoztatásban, a díjazásban, és más munkafeltételek megszabásában”.

Ezeknek a törvényeknek az a gyakorlati hasznuk, hogy ha valakinek az a meggyőződése: őt jogtalan megkülönböztetés érte, akkor bíróság elé viheti az esetét és ha panaszát helybenhagyják, kártérítést kaphat. Sőt, mivel a Bíróság mind a nem, mind pedig az EU-nemzetiség alapján való diszkriminációról szóló rendelkezéseket **közvetlenül hatályosnak**⁹ mondta ki, az egyén számonkérheti a diszkrimináció elleni törvényeket országa kormányán, ha az nem, vagy nem megfelelően vette bele ezeket a szabályokat a nemzeti törvénykezésbe. Így tehát az EU antidiszkriminációs törvénye erős fegyver az egyén kezében, ha hátrányos megkülönböztetés éri, vagy ha rá akar mutatni a nemzeti jogi rendelkezések hiányosságaira. A 13. cikkely arra nyújt új lehetőségeket, hogy a diszkrimináció sokkal több formájára kiterjesszék ezeket a törvényeket, többek között a szexuális orientáción alapuló megkülönböztetésre is.

Azoknak a csoportoknak, amelyeket a jelenlegi EU-törvények nem védenek meg a diszkriminációtól, két alapvető céljuk van a foglalkoztatás területén:

- „ elérni a törvényes védelemnek ugyanazt a szintjét, ami a nem és az EU-n belüli állampolgárság miatti diszkriminációra vonatkozik
- „ tanulni a nem alapuló diszkrimináció elleni küzdelem tapasztalataiból, és biztosítani, hogy a jogi keret hatásos és elérhető legyen a diszkrimináció áldozatai számára.

Mint már megjegyeztük, a Bizottság célja jelenleg az, hogy horizontális, sokféle területre kiterjedő irányelv szülessen a munkahelyi diszkriminációról. Ez tiltaná a megkülönböztetést a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapon, kivéve a nemet, mert arra vonatkozó tiltó törvény már létezik. A tilalom vonatkozna a foglalkoztatásra, a szakmai képzésre, a munkafeltételekre, az elbocsátásra, a fizetésre, valamint a szakmai- vagy szakszervezetekben való tagságra.¹⁰

A panaszt tevő egyént és mindazokat, akik részt vesznek a jogi perben, tilos ennek következtében ellenségesen kezelni. A Bizottság jelezte azt is, hogy hajlandó a nem alapuló megkülönböztetés esetén alkalmazott bizonyítási kötelezettséget a diszkrimináció más fajtáira is kiterjeszteni. Ezekről a 97/80/EK Irányelv¹¹ rendelkezik, amely a munkaadóra hárítja a bizonyítás kötelezettségét, ha a tények azt tükrözik, hogy direkt vagy indirekt módon diszkriminált.

Ezzel a javaslattal kapcsolatban alapvető fontosságú, hogy a rendelkezések pontosak, ugyanakkor mindenre kiterjedők legyenek, nehogy az alkalmazáskor merüljenek fel problémák. Különösen három területet kell alaposan körbejárni ahhoz, hogy a szexuális orientáción alapuló diszkrimináció elleni fellépés hatékony lehessen:

- zaklatás
- az azonos neműek élettársi kapcsolatának elismerése
- kivételek a diszkrimináció tilalma alól.

A. ZAKLATÁS

A leszbikus nők és a meleg férfiak munkahelyekkel kapcsolatos tapasztalatairól nem sok adat áll rendelkezésünkre. A kevés létező kutatás viszont azt igazolja, hogy a munkahelyi diszkrimináció leggyakoribb formája a zaklatás.

Egy 1997-ben Svédországban készült kérdőíves kutatás, amelyre 650 meleg, leszbikus és biszexuális válaszolt, azt mutatja, hogy 27%-ukat zaklatták már a munkahelyükön. A legnagyobb problémát a kollégák zaklatása jelentette.¹²

Az Egyesült Királyságban 1993-ban 1873 megkérdezett 48%-át zaklatták már a munkahelyén szexuális orientációja miatt.¹³

Ebben a helyzetben nagy jelentősége van annak, hogy az EU ezen a területen felismerte, milyen problémákkal kell szembenéznük a melegeknek és leszbikusoknak. A Bizottság 1991-es állásfoglalása a szexuális zaklatásról kimondja:

„... a leszbikusok és a faji kisebbségekhez tartozó nők különösen veszélyeztetettek. A meleg férfiakat és a fiatal férfiakat is éri zaklatás. Tagadhatatlan, hogy a szexuális orientáció miatti zaklatás aláássa az érintettek emberi méltóságát, és az ilyen zaklatás nem tekinthető megfelelő munkahelyi viselkedésnek.”¹⁴

Az állásfoglalás viszont nem jelent kötelezően betartandó törvényt. Tehát, bár meggyőző bizonyítékokat nyújt arra nézve, hogy a nők zaklatása ellentétes az egyenlő bánásmódról szóló irányelvvel, a szexuális orientáció miatti zaklatás eseteiben kevésbé nyújtott lehetőséget a hatásos jogorvoslatra.¹⁵

Mindazonáltal az állásfoglalás megfelelő alapja lehet a mindenfajta zaklatás megtiltása melletti érvelésnek bármely új antidiszkriminációs irányelvben. A zaklatás olyan jelenség, amely sokféle alapon történik. Ahogy a fenti idézetből látható, az állásfoglalás elismeri a kapcsolatot a zaklatás és a faji kisebbségek között is. Ha egy testi fogyatékos leszbikus esetét vesszük például, gyakran nehéz eldönteni, hogy a neme, a szexuális orientációja vagy a fogyatékosága miatt éri zaklatás. Az állásfoglalás szól a fiatal és a meleg férfiak különleges sebezhetőségéről is, s ezzel rámutat a kor és a szexuális orientáció miatti diszkrimináció potenciális átfedéseire. Annak a direkt kimondása, hogy a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapon törvénytelen zaklatni az embereket, nagyon fontos lépést jelentene az új irányelv hatékonyabb működése és az egyének munkahelyi helyzetének javítása felé.

B. AZ AZONOS NEMŰEK ÉLETTÁRSI KAPCSOLATÁNAK ELISMERÉSE

Az egyik legfontosabb terület, amelyen a leszbikusok és a meleg férfiak diszkriminációja mindennapos, az élettársi kapcsolatok el nem ismerése. A foglalkoztatás területén ez jelentős megkülönböztetést jelenthet a fizetésekben, például ha nem ismerik el az azonos neműek élettársi viszonyát a nyugdíj- vagy az egészségbiztosítási rendszerben. A Grant kontra South West Trains esetben¹⁶ egy dolgozó nem kapta meg az élettársaknak járó utazási kedvezményt. Az utazási társaság elismerte a házas és nem házas élettársakat is, feltéve, hogy ellenkező neműek. Ez nem csupán szimbolikus megsértése a leszbikus és meleg pároknak, hanem évente körülbelül 1000 fontnyi veszteséget jelent az érintetteknek.

Az eset kitüntetett figyelmet érdemel az EU belső alkalmazottállományára vonatkozó szabályzat 1998-as, precedensértékű reformja miatt. Ez a következőt mondja:

„A hivatalnokokat ezen Szabályzat értelmében egyenlő bánásmód illeti meg, tekintet nélkül fajukra, politikai, világnézeti vagy vallásos hitükre, nemükre és szexuális orientációjukra, érintetlenül hagyva a házasságot feltételül szabó hatályos rendelkezéseket.”¹⁷

A cikkely utolsó része erősen csökkenti a hátrányos megkülönböztetés elleni elköteleződés garanciájának gyakorlati hasznát a leszbikusok és a meleg férfiak számára. Mert eszerint, míg egy alkalmazott elbocsátása szexuális orientációja miatt törvénytelen az Európai Unióban, az intézmények továbbra is megtagadhatják az azonos bánásmódot a leszbikusok és melegek élettársától. 1999. januárjában pedig az EU Elsőfokú Bírósága olyan ítéletet hozott, amelynek értelmében az intézmények megtehetik, hogy nem ismerik el az élettársi kapcsolatokat, még olyan tagállamokban is, ahol a melegek élettársi kapcsolata a törvény szerint egyenrangú a házassággal.¹⁸ Ennek az ítéletnek az ügyében fellebbezést nyújtottak be a Bírósághoz.

Ez valószínűleg éles vitákhoz fog vezetni az antidiszkriminációs irányelv megfogalmazásakor. Csak néhány tagállam ismeri el teljes értékűnek az azonos neműek élettársi kapcsolatát (Dánia, Svédország és Hollandia). Ugyanakkor számos más állam foglalkozik jelenleg a szélesebb törvényi elismeréssel a nemzeti jogban. Így aztán továbbra is figyelni kell arra, hogy az új törvényekben megfelelően jelenjen meg ez a kérdés, és hangsúlyozni kell a nemzeti törvénykezésben és gyakorlatban megnyilvánuló tendenciát.

C. KIVÉTELEK A DISZKRIMINÁCIÓ TILTÁSÁNAK HATÁLYA ALÓL

Az antidiszkriminációs rendelkezések általában meghatározott kivételeket tartalmaznak. Ezek gyakran a hátrányos megkülönböztetés potenciális áldozatainak előnyére szolgálnak. Az azonos bánásmódról szóló irányelv például meghagyja a lehetőséget a pozitív diszkrimináció bizonyos formáira.¹⁹

Más esetekben a kivételek olyan meghatározott területekre vonatkoznak, amelyeken a törvényhozó nem érzi megfelelőnek vagy szükségesnek a megkülönböztetés tilalmának jogi érvényesítését. A szexuális orientáció vonatkozásában a vallásos munkáltatók kivételezettsége mindig éles vitákhoz vezet az antidiszkriminációs jogszabályok megfogalmazásakor. Az ilyen munkaadókra nem vonatkoznak a hatályos antidiszkriminációs törvények Írországbán, Hollandiában, Dániában és Svédországban.

Írországbán például az egyenlő foglalkoztatásról szóló 1998-as törvény 37. paragrafusa megengedi a diszkriminációt

vallásos és vallási céllal működtetett oktatási és egészségügyi intézményekben, ahol indokoltan előnyben részesítenek bizonyos alkalmazottakat vagy pályázókat, hogy fenntartsák az intézmény vallásos erkölcsiségét, vagy megakadályozzák, hogy egy alkalmazott aláassa ezt az erkölcsiséget.²⁰

Hasonlóképpen Dániában az 1996-os, munkaerőpiaci diszkrimináció elleni törvény 6(1) paragrafusa kimondja, hogy a hátrányos megkülönböztetést tiltó rendelkezések

nem vonatkoznak arra a munkáltatóra, akinek vállalkozása kimondott céljával tűzi ki bizonyos politikai vagy vallási nézetek terjesztését, ha ez nem áll ellentétben az Európai Unió törvényével.²¹

A leszbikus és meleg jogi csoportok (és mások) nézőpontjából az ilyen kivételek gyakran vitathatók. Jogos az aggodalom például, hogy megengedik a diszkriminációt a meleg és leszbikus tanárok ellen éppen azokon területeken, ahol a leginkább védelemre szorulnak.

Viszont valószínűleg egyik fent említett tagállam sem szeretné, ha nemzeti rendelkezéseiket felforgatná az EU törvénye. Így aztán, ha az elsődleges cél az is, hogy ne legyenek ilyen kivételek a diszkrimináció tilalma alól, a gyakorlatban inkább arra kell koncentrálni, hogy minél korlátozottabak legyenek a kivételek. Míg Dániában a vallásos munkáltatók teljesen mentesülnek a törvény hatálya alól, Írországbán és Hollandiában engedelmesskedniük kell a törvénynek, csak megvan a lehetőségük arra, hogy elfogadják a diszkriminációt a világméretű miatt. Ez a vallásos intézményre helyezi a döntés súlyát, és legalább biztosítja a lehetőséget, hogy a bíróság nem fogadja el a diszkrimináció szélsőségesebb eseteit.

Az valószínűnek látszik, hogy meg fog születni egy munkahelyi diszkriminációt tiltó EU-irányelv. Mind a korábbi Bizottság, mind pedig az Európai Parlament nyilvánosan elkötelezte magát egy ilyen törvény meghozatalának szorgalmazása mellett. Bár korai volna még megjósolni utódaik szemléletmódját, nem tűnik elbizakodottságnak az a feltételezés, hogy egy horizontális irányelv meghozatala a munkahelyi diszkriminációról továbbra is széles támogatottságot kap. S ha ez így van, a meleg és leszbikus civil szervezetek feladata az, hogy pontosan kidolgozzák, mit várnak el egy ilyen törvénytől – és milyen mértékben fedik ezek a követelések más civil szervezetek céljait. Itt három alapkérdést vázoltunk fel, de természetesen számos további probléma és megoldási lehetőség is felvetődik; például intézmények, ombudsszemélyek vagy egyenlőségi titkárságok felállítására, hogy segítsék a diszkrimináció áldozatait jogaik érvényesítésében. A foglalkoztatás területén kívül az EU eddig nem kötelezte el magát igazán konkrét lépésekre a szexuális orientáción alapuló diszkrimináció megszüntetése érdekében. A 13. cikkely azonban számos új lehetőséget teremt, s ezekkel foglalkozik a fejezet hátralevő része.

2. DISZKRIMINÁCIÓ A MUNKAHELYEN KÍVÜL

A munkahelyi diszkrimináció esetében nyilvánvaló, hogy az EU-nak megvannak a megfelelő jogi lehetőségei, hogy minden tagállamra kötelező érvényű törvényeket hozzon; inkább az a kérdés, hogy él-e ezekkel a lehetőségekkel, és ha igen, milyen irányban tesz lépéseket. Ezzel szemben a foglalkoztatás területén kívül az EU hatásköre sokkal esetlegesebb. Alapvetően három szintre tagolódnak:

1. azok a területek, amelyeken az EU hozhat kötelező érvényű törvényeket, amelyek valamennyi tagállamban tiltják a diszkriminációt;
2. azok a területek, ahol az Unió csak nem kötelező érvényű jogszabályokat hozhat – vagyis elősegítheti az egyenlő bánásmódot, de nem kötelezheti a tagállamokat arra, hogy nemzeti törvénykezésükbe iktassák a rendelkezéseit;
3. olyan területek, amelyek az EU hatáskörén kívül esnek.

A diszkrimináció nagyon sok és sokféle területen előfordulhat, de itt csak négy szektorra koncentrálnunk: a javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzájutásra; az oktatásra; az egészségügyi ellátásra és a lakástámogatásra.

A. A JAVAKHOZ ÉS SZOLGÁLTATÁSOKHOZ VALÓ HOZZÁJUTÁS

A diszkriminációra vonatkozó törvények gyakori területe a javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzájutás. Ilyen például a helyhatósági épületek bérleti joga találkozó szervezéséhez, a jog, hogy valaki beléphessen egy bárba vagy szobát foglalhasson egy szállodában. Viszonylag erős érvek szólnak amellett, hogy ezek a területek a 13. cikkely értelmében az EU jogkörébe tartoznak.

Először is, a javakhoz és szolgáltatásokhoz való jog nyilvánvalóan az Unió hatáskörébe tartozik, amikor államközi kontextusban merül fel. Az Unió megalapításának egyik alapelve volt, hogy lerombolja az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad mozgását gátló határokat. Az EK 49-55. cikkelyei garantálják a mozgás szabadságát a szolgáltatások nyújtásának és igénybevételének tekintetében. A „szolgáltatások” meghatározásuk szerint „általában díjazás ellenében történnek, amennyiben nem az áruk, a tőke és a személyek szabad áramlásáról szóló jogszabályok rendelkeznek róluk” (50. cikkely). Ezen a ponton fontos tisztázni, hogy a szolgáltatásokra vonatkozó díjazási kötelezettség az EK Szerződésében kizárja a nem gazdasági természetű szolgáltatásokat²², vagyis többek között a közszolgáltatói szektor szolgáltatásait, amilyen például a közegészségügyi ellátás és az állami oktatás.²³ Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a nemzeti antidiszkriminációs törvényekben a szolgáltatáshoz való jog égisze alatt általában megjelenik az egészségügyi ellátás és a lakástámogatás. Ajánlatosnak látszik tehát, hogy a Bizottság vegye fontolóra: nem volna-e érdemes ezt a sémát követni az EU antidiszkriminációs törvényeiben is.

Amennyiben a diszkrimináció befolyásolhatja a szolgáltatások nyújtásához vagy igénybevételéhez való jogot, az EK Szerződésének hatálya alá esik. Ezeknek a rendelkezéseknek a hatására jó példa a Bíróság egyik döntése. A Bizottság kontra Görögország perben²⁴ az a döntés született, hogy ha Görögországban meghatározott nemzetiséghez kötik a hajózási nyilvántartásba való felvételt, az jogtalan diszkrimináció. Ez vonatkozik a nem gazdasági jellegű hajózásra is, mivel a Bíróság ítélete szerint az EU állampolgár vendégmunkások számára egyformán jár „a szabadidős tevékenységekhez való jog, amelyeket az állam saját polgárai számára biztosít”.

Sőt, az EU-nak akkor is a jogkörébe tartozik ez a terület, ha nem nemzetközi kérdésről van szó. Az EK 153(1) cikkelye azt tűzi ki célul, hogy „magas szinten kell védeni a fogyasztók érdekeit”. A 153(2) cikkely pedig kimondja, hogy a „fogyasztók érdekeinek védelmét figyelembe kell venni más Közösségi politikák és tevékenységek meghatározása és megvalósítása esetében is”. A fogyasztók védelme a diszkrimináció ellen tökéletesen egybevág ezekkel a célokkal, s mintegy rájuk épül.

Így tehát a javakhoz és szolgáltatásokhoz való jog az EK Szerződés hatálya alá esik. S ha ez így van, nem nehéz elképzelni, hogy a 13. cikkely megfelelő jogi alapot nyújthatna egy olyan irányelv számára, amely tiltaná a szexuális orientáció alapján való diszkriminációt ezen a területen. Ezt az érvelést támasztja alá a Bizottság kifejezett szándéka is, hogy a javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzájutást beleveszi a faji megkülönböztetés elleni irányelvébe. Ha valóban elfogadnak egy ilyen irányelvet, természetesen felmerülne a kérdés, hogy miért nem élvez hasonló jogi védelmet a diszkrimináció többi, a 13. cikkelyben felsorolt formája.

B. OKTATÁS

Az előbbi területekkel ellentétben az EU jogi kompetenciája az oktatás területén kevésbé hangsúlyos.

Az EK 149(2) cikkelye felhívja a figyelmet, hogy (egyebek között) elő kell segíteni a diákok és a tanárok mobilitását, valamint az információ- és tapasztalatcserét azokról a kérdésekről, amelyek egyformán jellemzők a tagállamok oktatási rendszerére.

Viszont ami az EU rendelkezésére álló eszközöket illeti ezeknek a céloknak a megvalósítására, „nagyon körültekintően kell meghatározni kompetenciájának határait, és világosan kinyilvánítani, hogy a Közösség szerepe ebben a kérdésben alárendelt”.²⁵ A 149(4) cikkely is azt mondja, hogy csak olyan jogszabály fogadható el, amely „nem törekszik a tagállamok törvényeinek és rendeleteinek harmonizációjára”. Nehéz volna pontosan meghatározni, hogy ennek a megszorításnak pontosan milyen hatása van az antidiszkriminációs jogszabályok területén. Ha szűken értelmezzük, az EU-jogharmonizációt csak az oktatási rendszer alapstruktúrájában tiltja. Érdemes megemlíteni, hogy a nemzetiség alapján való diszkrimináció korlátozására már van EU-törvény²⁶, bár ez nem alkalmazható közvetlenül a 13. cikkely hatálya alatt születendő törvényekre. Talán az a legbiztatóbb jel, hogy a Bizottság döntése szerint az oktatás területe is benne lesz majd a faji diszkrimináció elleni irányelvben, s ez azt jelenti, hogy legalábbis ennek az intézménynek a tekintetében nem szab határt a diszkriminációellenes jogszabálynak a 149(4) cikkely.

Természetesen mindenképpen lehetőség nyílik olyan intézkedésekre, amelyek felhívják a figyelmet a diszkriminációra. Ki lehet dolgozni például nem diszkriminatív oktatási anyagokat, vagy létre lehet hozni egy tapasztalatcsere-programot annak érdekében, hogy az iskolákban megszűnjön a homofób bántalmazás. Az olyan területeken, mint az oktatás, különösen fontos a Bizottság elköteleződése, hogy a 13. cikkely szerinti programokat valósítson meg. Ha volna egy program a szexuális orientációról vagy az oktatásban megjelenő diszkriminációról, az keretet nyújthatna az itt javasoltakhoz hasonló projektek támogatásához. Ez további előrelépést jelentene afelé, hogy a jövőben létrejöjjön egy mindenfajta diszkriminációt, s így a szexuális orientáció miatti megkülönböztetést is tiltó irányelv az oktatás területén.

D. EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁS

Ezen a területen az oktatáshoz hasonló a helyzet. Az EK 152. cikkelye meghatározza az EU jogkörét a „közegészségügy” területén:

1. Minden Közösségi politika és tevékenység meghatározásában és megvalósításában biztosítani kell az emberi egészség magas szintű védelmét.

A nemzeti politikákat Közösségi rendelkezések egészítik ki, amelyeknek célja a közegészségügy fejlesztése, a betegségek megelőzése és az egészséget veszélyeztető tényezők megszüntetése. A Közösségnek támogatnia kell a betegségek okainak, terjedésének és megelőzésének kutatását, valamint az egészségügyi felvilágosítást és oktatást.

Ezen célok elérése érdekében a 152(4) cikkely felruházta a Tanácsot és a Parlamentet a joggal, hogy „ösztönző jogszabályokat fogadjon el az emberi egészség megőrzése és javítása érdekében, feltéve, hogy nem törekszik a tagállamok törvényeinek és rendeleteinek harmonizációjára” (saját kiemelés). Így, az oktatás területéhez hasonlóan, az egészségügyi ellátásban megnyilvánuló diszkriminációról szóló felvilágosító projektek tűnnek a leginkább elérhetőnek, míg a diszkriminációt tiltó kötelező jellegű törvények esetében kényesen ügyelni kell a nemzetek önállóságának tiszteletére. Talán van jelentősége annak a ténynek, hogy az oktatással ellentétben a Bizottság rasszizmusról szóló irányelvjavaslata nem tartalmaz explicit említést az egészségügyi ellátásról.

Ugyanakkor optimizmusra ad okot az EU egészségpolitikájának eddigi alakulása. Az AIDS elleni programokban rendszeresen hangsúlyozták a diszkriminációellenesség fontosságát. Például a Parlament és a Tanács 647/96/EK döntése keretet teremtett az AIDS és más fertőző betegségek elleni küzdelemhez (1996-2000).²⁷ A D melléklet annak biztosítását tűzi ki célul, hogy a „HIV/AIDS-fertőzött emberek szükségleteik szerint kapnak segítséget, és semmilyen módon nem különböztetik meg őket”. Bár az ilyen programok nem nyújtanak jogi segítséget a diszkrimináció ellen, abból a szempontból fontosak lehetnek, hogy nemzeti szinten ráirányítják a figyelmet ezeknek a kérdéseknek a fontosságára. A 13. cikkely legközvetlenebb hatása talán az, hogy lehetővé teszi ezeknek a programoknak a meleg és leszbikusok igényeihez való igazítását, s felhívja a figyelmet arra, hogy az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos elvárásokat bele kell építeni az egészségügyvel kapcsolatos kezdeményezésekbe is.

D. LAKÁSTÁMOGATÁS²⁸

Míg az oktatásról és az egészségügyről azt lehet mondani, hogy ezeken a területeken az EU közepes szintű kompetenciával rendelkezik, a lakástámogatás arra a területre nyújt példát, amelyen az Unió lehetőségei nagyon behatároltak. Az EK Szerződés sehol nem tesz explicit említést a lakáshoz való hozzájárulásról. A legközelebbi utalás a 136. cikkelyben található, amelyben az EU azt a célt tűzi maga elé, hogy „javítson az élet- és munkafeltételeken” (saját kiemelésem). Ezt a 137(2) cikkely egészíti ki, amely a „társadalmi kizorítás” elutasításáról beszél; a rossz lakáselvités és a hajléktalanság pedig a marginalizáció elleni küzdelemhez kapcsolódik. Viszont a 137(2) cikkely csak olyan rendelkezések elfogadását vetíti előre, amelyek a tapasztalatcserével és a legjobb módszerek elemzésével kapcsolatosak, nem pedig kötelező érvényű törvényekét.

Az EU jogkörének ezen a területen való gyengeségére utal az is, hogy a Bizottság javaslataiból a diszkrimináció-ellenes irányelvekkel kapcsolatban hiányzik a lakáskérdés. A Parlament a maga részéről arra kérte a Bizottságot, hogy javasoljon egy megfelelő „magatartási kódot a lakáspiacra való diszkriminációellenességről”²⁹, de hogy meg lehet-e hozni egy ilyen jogszabályt az EK Szerződésének jelenlegi keretei között, az kérdéses marad. A javaslat mindenestre emlékeztetőül szolgál a nem kötelező érvényű jogi eszközök potenciális hasznosságára. Különösen az egészségügyi ellátás és az oktatás területén volna érdemes ezzel a stratégiával kísérletezni.

AZ EU ANTIDISZKRIMINÁCIÓS TÖRVÉNYEI ÉS A SZEXUÁLIS ORIENTÁCIÓ – ÖSSZEFOGLALÁS

Ez a fejezet arra koncentrált, hogy miképpen iktathat törvénybe az Európai Unió új jogszabályokat a diszkrimináció megszüntetése érdekében számos különféle területen. Mint láttuk, az EU különböző területeken más-más jogkörrel rendelkezik. A foglalkoztatás területén az Uniónak jól megalapozott kompetenciája van, és a vita nem arról szól, hogy megtiltja-e a munkahelyi diszkriminációt, hanem arról, hogy hogyan.

Más területeken az EU osztozik a felelősségen az egyes államok kormányával. Így bizonyos esetekben hozhat kötelező érvényű törvényeket, más esetekben pedig úgy dönthet, hogy a tagállamokra hagyja a megoldást. Ahhoz, hogy átfogó érvényű antidiszkriminációs törvény szülessen az EU szintjén, bizonyára hosszú idő kell még: addig a nem kötelező érvényű jogi eszközöket, például a gyakorlati kódexek, vagy javaslatok megfogalmazását tekinthetjük a kötelező normák felé vezető lépcsőfokoknak. A jogi eszközök mellett nem szabad megfeledkezni az EU akcióterveinek jelentőségéről sem. A tapasztalatcseré-pogramok és más hasonlók központi szerepet tölthetnek be abban, hogy a nemzeti törvények termékenyítőleg hassanak egymásra, s ennek remélhetőleg a diszkrimináció elleni védelem szintjének folyamatos emelkedése lesz az eredménye. A 13. cikkely nagy nyeresége az, hogy az Európai Unió kötelességeként írja le a diszkrimináció megszünt-

tetésére irányuló munkát, és rugalmas alapot nyújt különböző jogszabályok létrejöttéhez, hogy az Unió el is érhesse ezt a célt.

Ami a legfontosabb: még azokon a területeken is, amelyeken elsősorban a tagállamok felelősek a döntésért, fel kell hívni a figyelmet a szexuális orientációra és általában az egyenlő esélyekre a politikák kialakításának egész folyamatában. Ha a politikák megfogalmazásának legkorábbi fázisában már figyelnek az egyenlő bánásmódra, elkerülhető a szándéktalan diszkrimináció, és megteremthető az érzékenység a különböző közösségek szükségletei iránt. A 13. cikkely természetesen növekvő prioritást biztosít az egyenlőséggel kapcsolatos kérdések számára, és nagyon fontos, hogy tartalmazza a szexuális orientációt, mint azon aspektusok egyikét, amelyekre e tekintetben figyelni kell.

Mark Bell

docens a Leicesteri Egyetem (Anglia)
jogi tanszékén. Korábbi publikációi az
EU antidiszkriminációs, valamint bevándorlási és
menedékjogi törvényeiről szólnak.

1 Bizottság, DG V (1999): „Discussion paper on the possible contents of the two legislative proposals to implement Article 13”. 2 Flynn, P. (1999): „Vienna – a new start for the fight against discrimination” in: Europaforum Wien: Article 13 – anti-discrimination: the way forward, Bécs: Europaforum Wien, 62. o. 3 17. paragrafus, a Bizottság határozati javaslata, „Tevékenységi terv a rasszizmus ellen” (COM (1998) 183), OJ (1999) C 98/491, 18.12.98. 4 Európai Parlament (1998): Jelentés a Polgári Jogi és Belügyi Bizottságnak, az Európai Bizottság közlése, „Tevékenységi terv a rasszizmus ellen” (Oostlander), EP Dok. A4-478/98, 3.12.98, 4.2. para. 5 Európai Parlament, Munkaügyi és Szociális Bizottság (1999): „Munkadokumentum: A lehetséges konkrét lépésekről a diszkrimináció megszüntetésének ügyében az EU szintjén az Amszterdami Szerződés 13. cikkelye alapján”, 1999. március 25, PE 229.570/fin. 6 A törvényjavaslatról friss információ szerezhető a http://www.irlgov.ie címen.	7 2(1) cikk, a Bizottság irányelve az azonos bánásmódról férfiak és nők esetében a foglalkoztatás, a szakmai képzés, az előléptetés és a munkafeltételek tekintetében; 76/207/EEC, 9.2.76 (OJ[1976] L 39). 8 C-13/94, P.v.S. and Cornwall County Council (1996) ECR I-2143. 9 Például C-167/73, Bizottság v. Franciaország (1974) ECR 359; C-43/75, Defrenne v. SABENA (1976) ECR 455; C-152/84, Marshall v. Southampton and West Hampshire Health Authority (1986) ECR 723. 10 Lásd DG V dolgozat, 1. jegyzet. 11 97/80/EK, a Tanács irányelve a bizonyítási kötelezettségről a nemen alapuló diszkrimináció esetében, OJ (1998) L 14/6. 12 Skolander, B. (1998): „Sweden” in ILGA-Europe: „Equality for Lesbians and Gay Men: A relevant issue in the civil and social dialogue”, Brüsszel: ILGA-Europe, 87.o. 13 Palmer, A. (1993): „Less equal than others – a survey of lesbians and gay men at work”, London: Stonewall, 10. o.

- 14 Bevezetés, 5. para., a Bizottság javaslata a dolgozó nők és férfiak méltóságáról, 1991. november 27. OJ (1992) L 49/1.
- 15 Az Egyesült Királyságban volt ez per tárgya: Smith v. Gardner Merchant Ltd. (1996) IRLR 342 HC, (1998) 3 All ER 852 CA.
- 16 C-249/96, (1998) ECR I-621.
- 17 1a cikkely, Tanácsi rendelet (EC, ECSC, Euratom) No. 781/98, 1998. április 7., az Európai Közösségek alkalmazottaira vonatkozó szabályzat módosítása, OJ (1998) L 113/4, 15.4.98. A szerző kiemelése.
- 18 T-264/97, D. v. Tanács, az Elsőfokú Bíróság ítélete, 1999. január 28. A fellebezés sorszáma: C-122/99P.
- 19 A 2(4) cikkely kimondja: „ez az irányelv nem érinti a férfiak és nők azonos lehetőségeinek elősegítését, például a nők lehetőségeit befolyásoló egyenlőtlen-ségek megszüntetését.
- 20 Rose, K. (1998): „Ireland” in ILGA-Europe, lásd 12. jegyzet, 61. o.
- 21 Lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejds-merkedet m. v.; 459. törvény, 1996. június 12., Lov-tidende, 2526-2527. o.
- 22 Például egy diákszervezet ingyenes tanácsadó szolgálata az abortuszklínikákról; C-159/90, Society for the protection of the unborn child v. Grogan (1991) ECR I-4685.
- 23 Lásd Craig, P. és de Búrca, G. (1999): „The evolution of EU law”, Oxford: OUP, 769-770. o.
- 24 C-62/96, (1997) ECR I-6725.
- 25 Dashwood, A. (1996): „The limits of European Community powers”, European Law Review, Vol. 21, 113-128. o., 122.
- 26 C-293/83, Gravier v. City of Liège (1985) ECR 593; C-152/82, Forcheri v. Belgian State and asbl Institut Supérieur de Sciences Humaines Appliquées – École Ouvrière Supérieure (1983) ECR 2323.
- 27 OJ (1996) L 95/16, 1996. március 29.
- 28 A téma bővebb kifejtéséhez lásd Bell, M. (1999): „The New Article 13 EC Treaty: A Sound Basis for European Anti-Discrimination Law?”, Maastricht Journal of European and Comparative Law, Vol. 6 (1), 5-28. o.
- 29 3.jegyzet, 25. para.

4. fejezet:

Az egyenlőség felé a személyek szabad mozgása területén

Kees Waaldijk

BEVEZETÉS

A migráció – vagy a személyek szabad mozgása – kétségtelenül olyan terület, amelyen az Unió kötelező érvényű törvényeket hozhat (EK 3. és 14. cikkely). Ez nemcsak a „tagállamokból származó munkásokra” igaz (EK 39. és 40. cikkely), hanem az „Unió más polgáira” (EK 17., 18. és 43. cikkely) és a „harmadik országok állampolgáira” is (EK 61., 62. és 63. cikkely). Ezért a migráció olyan terület, amelyen a szexuális orientáció miatti diszkriminációt tiltó bármely jogszabály világosan a 13. cikkely hatálya alá esik.

Ahogy a személyek szabad mozgása az EU egyik alapügye, a személyek szabad mozgásának korlátozása a szexuális orientáción alapuló diszkrimináció egyik alapproblémája. Jelenleg csaknem minden tagállamban olyan bevándolási szabályok vannak érvényben, amelyek negatívan különböztetik meg az azonos nemű élettársakat az ellenkező nemű élettársakkal (házastársakkal) szemben. Ezek a szabályok gyakran nem is utalnak az azonos neműek élettársi kapcsolatára.¹ Hasonlóképpen sok nemzeti bevándorlási jogszabály különböző diszkriminatív passzusokat tartalmaz a nem, a nemzeti származás, az egészségi állapot vagy a kor alapján. Ezért a migráció is olyan terület, amelyen nagy szükség van a 13. cikkely értelmében hozott antidiszkriminációs jogszabályokra.

Viszont egy a 13. cikkelyen alapuló, kötelező érvényű jogszabály, amely megtiltana a diszkriminációt a szexuális orientáció (és a többi felsorolt dolog) alapján a tagállamoknál a migráció területén, csak részmegoldás volna. Nemcsak a tagállamok diszkriminálják a melegeket és a leszbikusokat bevándorlási szabályaikban, hanem az egész Unió. Az egyik legfontosabb rendeletben, a Tanács 1612/68-as számú Rendeletében (EEC, Európai Gazdasági Közösség) a munkavállalók szabad mozgásáról a közösségen belül, bizonyos bevándorlási jogok kizárólag a heteroszexuális

házaspárok privilégiumai. És ezt az azonos nemű (és más nem házas) élettársakat kirekesztő megszővegezést ismétli 1968 óta az EK minden szabálya a mozgás szabadságáról.²

Ezért ezen a területen a 13. cikkely nemcsak egy további alapot jelent a diszkrimináció megszüntetésére a tagállamokban, hanem meggyőző felhívást is arra, hogy az EK törvényein belül töröljék el vagy módosítsák a diszkriminatív szabályokat. Az utóbbinak rendszeren az EK törvényhozásán keresztül kellene végbemennie, de legalábbis részben megtörténhet a vonatkozó rendeletek és irányelvek jogi értelmezésén át is. A 13. cikkelynek ugyanakkor vezérelvként is kell szolgálnia a bevándorlásról szóló jogszabályok megfogalmazásakor, amelyeket az EK új 63. cikkelye megkövetel (lásd alább).

A homoszexuálisok elleni diszkrimináció a migráció területén sokféle formában jelenik meg. A külföldi élettársak bevándorlásáról szóló szabályok kontextusában legalább négy kategória létezik. Több (vagy könnyebb) bevándorlási jogot biztosítanak:

1. **az (ellenkező nemű) házaspároknak, mint a nem házas élettársaknak** – ez igaz az EK szabályozására és a legtöbb nemzeti szabályozásra, s indirekt diszkriminációt jelent a szexuális orientáció miatt, mivel az azonos nemű élettársak jelenleg még nem köthetnek házasságot;
2. **az ellenkező nemű házaspároknak, mint az azonos nemű regisztrált élettársaknak** – ezt az állapotot tartják fenn azok a törvények, amelyek nem ismerik el a külföldön regisztrált élettársi kapcsolatokat; ez direkt diszkriminációnak tekinthető, mert a házasság és a regisztrált élettársi kapcsolat között az a legfontosabb különbség, hogy az utóbbi azonos nemű élettársak számára is nyitott;
3. **az ellenkező nemű házaspároknak, mint az azonos nemű házaspároknak** – a szexuális orientáció miatti direkt megkülönböztetésnek ez a formája csak akkor jön majd létre, ha legalább egy törvényhozás a világon megnyitja a házasság intézményét az azonos nemű párok számára is;
4. **a nem házas ellenkező nemű élettársaknak, mint a nem házas azonos nemű élettársaknak** – ez a direkt megkülönböztetés, amely a foglalkoztatás és a lakástámogatás területén gyakori, ritkán jelenik meg a bevándorlás vonatkozásában.³

Az egyes kategóriába tartozó diszkrimináció megtiltása pereskedés vagy törvényhozás útján valószínűleg sokkal nehezebb lesz, és sokkal forradalmibb, mint a többi kategóriába tartozó diszkrimináció megszüntetése. Az utóbbi három fajta diszkrimináció megtiltása csak kisebb csoportok számára járna előnyökkel, és kismértékű törvényváltoztatásokat tenne szükségessé a nemzeti vagy európai bevándorlási szabályokban. Viszont az ilyen kismértékű változások kikövezhetnék az utat ahhoz, hogy végül megvalósuljon a heteroszexuális házaspárok és a nem házas homoszexuális élettársak teljes jogegyenlősége.

Ugyanakkor sok más akadálya is van a lesbikusok és a meleg férfiak szabad mozgásának az Európai Unióban; például az, hogy elnyomó büntetőtörvények vonatkoznak az azonos neműek szex-

uális kapcsolatára, hogy a családjogi és társadalombiztosítási törvények kevésbé ismerik el az azonos nemű élettársi kapcsolatokat, hogy az azonos nemű élettársak nem juthatnak egészség-biztosításhoz és nyugdíjhoz. Az összes ilyenfajta akadály csökkenti a melegek és leszbikusok költözési kedvét és lehetőségeit. Ezeknek a hátrányoknak egy részére közvetlenül vonatkoznak az EK Szerződés fent említett rendelkezései a szabad mozgásról, és ez megkönnyíti az ellenük folyó küzdelmet. Erről az összetett problémáról és a 13. cikkely hasznáról ebben a tekintetben most nem lesz szó.

A fejezet hátralevő része az európai bevándorlási törvény által lefedett két legfontosabb kategóriát vizsgálja: egyrészt az EU-állampolgárok, másrészt a harmadik országok polgárainak jogait. Az EU-állampolgárok vonatkozásában a legfontosabb alcsoportra irányítjuk a figyelmet: valamely tagállam dolgozóira, akik egy másik tagállamban állnak alkalmazásban. Mivel hasonló szabályozás vonatkozik az EU-állampolgárok más csoportjaira is az EU-n belül (például a diákokra, a nyugdíjasokra), az utóbbiakat nem tárgyaljuk külön.

1. AZ EU POLGÁRAI MINT MUNKAVÁLLALÓK

A. AZ AZONOS NEMŰ ÉLETTÁRSOK JOGI HELYZETE

Az EU-ban való mozgási szabadságával élő EU-állampolgár házastársának bevándorlási jogait tökéletesen szabályozzák az EK törvényei. Ezeknek az állampolgároknak joguk van ahhoz, hogy házastársuk velük tartson. A dolgozók számára ezt a Tanács 1612/68-as Rendeletének 10., a munkavállalóknak a Közösségen belül való szabad mozgásáról szóló cikkelye biztosítja:⁴

10. cikkely

1. **A következő személyeknek nemzetiségükre való tekintet nélkül joguk van a beköltözésre egy olyan munkavállalóval, aki valamelyik Tagállam állampolgára, és egy másik Tagállam területén áll alkalmazásban:**

- (a) a házastársa és a 21. életévüket be nem töltött, vagy eltartott leszármazottaik;
- (b) eltartott rokonok, amennyiben a munkavállaló vagy házastársa felmenői.

2. **A Tagállamoknak elő kell segíteniük más családtagok befogadását is, akik nem esnek az 1. paragrafus rendelkezésének hatálya alá, ha a munkavállaló eltartottai, vagy egy fedél alatt élnek vele abban az országban, amelyből érkezik.**

3. **A dolgozó családja számára biztosítani kell a munkavállalás területén normálisnak számító lakhatási feltételeket; ez a rendelkezés mindazonáltal nem képezheti diszkrimináció alapját a helyi és a másik Tagállamból érkező dolgozók között.**

A *Reed* esetben a Bíróság úgy ítélte, hogy a „házastárs” kifejezés az 1612/68-as Rendeletben „kizárólag a házastársi kapcsolatra vonatkozik”⁵. Ezért első ránézésre úgy tűnik, hogy ennek a rendeletnek egy azonos nemű élettársal rendelkező munkavállaló nem veheti hasznát. Sok esetben az számukra a legkönnyebb megoldás, hogy mindketten, egyénileg élnek mozgási szabadságukkal. Így mindketten, egymástól függetlenül jogosultak a letelepedésre, például mint munkavállalók, magánvállalkozók, diákok vagy nyugdíjasok. Néha azonban ez nem lehetséges mindkettejük számára, mert nem kapnak mindketten munkát, nincs megfelelő képzésük, eszközeik és/vagy koruk, vagy mert az élettárs nem EU-állampolgár. Így aztán fennmarad a kérdés: lehetne-e egy azonos nemű élettársat valahogyan mégis „házastársnak” tekinteni, hogy élhessen az 1612/68-as Rendeletben meghatározott jogokkal?

Ha a *Reed*-ügyben született döntés még mindig fennáll, az azonos nemű élettársak számára az egyetlen megoldás a házasság volna. Ez hamarosan valóban lehetőséggé válhat, ha akár Hawaii, akár Vermont Legfelsőbb Bírósága úgy dönt, hogy engedélyezi az azonos neműek házasságát. Sőt, 2000 végéig valószínűleg a Holland Parlament is elfogad egy törvényjavaslatot a házasság lehetővé tételéről azonos nemű párok számára.⁶ Az előbbi esetben a Bíróság természetesen megtehetné, hogy figyelmen kívül hagyja az észak-amerikai fejleményeket, és ragaszkodik a „házastárs” szó hagyományos heteroszexuális értelméhez. De ha az azonos neműek házasságáról szóló törvényt Hollandiában is elfogadnák, azt nehezen hagyhatná figyelmen kívül, hiszen a családjogi törvény határozottan a tagállamok hatáskörébe tartozik. Ezért azt kell feltételeznünk, hogy a Bíróság érvényesnek fogadja majd el az ilyen házasságot. Így az azonos nemű házastárs az 1612/68-as Rendelet értelmében is „házastárs” lesz, és akkor megszűnik a diszkrimináció fent leírt 3. típusa. Ezt előmozdítaná az is, ha egy antidiszkriminációs passzus is belekerülne a rendeletbe.

Mindazonáltal a „házastárs” fogalmának ilyen kiterjesztése nem volna elegendő. A legkevesebb az, hogy a regisztrált élettársaknak is bele kell tartozniuk ebbe a kifejezésbe – hogy megszűnhesen a diszkrimináció 2. típusa. A *regisztrált élettársi kapcsolatot*, amely a házasság legtöbb jogotványát is magával hozza, elfogadták már Dániában, Svédországban, Hollandiában, az EU-n kívül pedig Norvégiában, Izlandon és Grönlandon. Hasonló törvényjavaslatokat készítenek elő Franciaországban, Belgiumban, Finnországban, Spanyolországban, Németországban, Luxemburgban, Portugáliában, és az EU-n kívüli Cseh Köztársaságban, Svájcban és Szlovéniában. Ez az előrelépés ilyen sok országban nem hagyható figyelmen kívül az EU szintjén sem. Ha a házasság és a regisztrált élettársi kapcsolat jogilag erősen hasonlítana egymásra, a Bíróságnak nem eshetne nehezére, hogy a „házastárs” fogalmába beleértse a regisztrált élettársakat is.⁷ A Bíróság ítélete a *D. és Svédország v. Tanács*⁸ ügyben majd megmutatja, hajlandó-e megtenni ezt a lépést. Nem szükséges egy bevándorlási próbaperre várni ebben az ügyben: a 13. cikkely erős érveket nyújt az 1612/68. Rendelet módosításához abban az értelemben, hogy a regisztrált élettársak ugyanolyan jogokat élvezzenek, mint a ház heteroszexuális élettársak.

Jelenleg a nem házas (és nem bejegyzett) élettársak nem tartoznak a „házastársak” fogalmába. Ennek tisztázása volt a *Reed* eset legfontosabb eredménye. Ám az az eset ellenkező nemű együttélőkről szólt, és nem azonos nemű együttélőkről, akik számára nem áll fenn az összeházasodás lehetősége. Ráadásul ez a döntés 1986-ban született, és azóta sok változás következett be a társadalomban és a törvényekben is.⁹ A *Reed*-ítéletben maga a Bíróság mondta a következőt: „az 1612/68. Rendelet általánosan érvényes, kötelező és közvetlenül hatályos minden Tagállamban. Ebből következik, hogy a Bíróság ítélete a rendelet valamely részletéről minden Tagállamra vonatkozik, és hogy a jogi terminus bármely értelmezésekor, ha az a társadalom átalakulását követi, figyelembe kell venni az egész közösséget, nemcsak az adott Tagállamot”. A Bíróság akkori konklúziója az volt, hogy nem lehet megállapítani olyan „általános társadalmi változást, amely a széles kiterjesztést indokolná”.¹⁰ A legtöbb tagállamban azóta bekövetkezett változásokat tekintve ez a megszövegezés reménykedésre ad okot. Ám a *Grant* esetben született döntés fényében (lásd a 2. fejezetben) egyáltalán nem biztos, hogy a Bíróság meggyőzhető: változtassa meg a *Reed*-ítéletet. A diszkrimináció 1. és 4. típusának megszüntetéséhez az 1612/68. Rendelet módosítása látszik a biztosabb útnak.

A 10(2) cikkely jó kiindulási alapot nyújthat arra, hogy az élettársak belekerülhessenek az 1612/68. Rendeletbe, mivel azt mondja: „a Tagállamoknak elő kell segíteniük más családtagok befogadását is, akik nem esnek az 1. paragrafus rendelkezésének hatálya alá, ha a munkavállaló eltartottai, vagy egy fedél alatt élnek vele abban az országban, amelyből érkezik”. Két szó problematikus ebben a rendelkezésben. Az „elősegíteni” kifejezés használata azt jelzi, hogy az ilyen családtagoknak nincs igazi joga a bevándorlásra: a Tagállamoknak csak eléggé körvonalazatlan kötelessége a családok egyesítésének elősegítése. A „családtag” kifejezés pedig kétségesse teszi, hogy a rendelkezés vonatkozik az élettársakra is, és különösen az azonos nemű élettársakra. Elhangzott már az az érvelés, hogy az azonos nemű élettársaknak „családtagnak” kellene számítaniuk.¹¹ Ez megfelelne annak az egyre tágabb értelmezésnek is, amelyet az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkelye biztosít a „családi élet” fogalmát tekintve.¹² Az is magától értetődő a 10(1) és a 10(2) megfogalmazásából, hogy a cikkely a „család” kifejezést tágabban értelmezi a házastársak, szülők, gyermekek, nagyszülők és unokák amúgy sem szűk körénél. Ezért az EK 13. cikkelye alapelveinek megfelelő döntés volna a rendeletet úgy értelmezni, hogy legalább bármilyen nemű élettársat is magában foglaljon. Ezen a ponton is a törvénymódosítás volna a legbiztosabb út az egyenlőség biztosítása felé. Ugyanakkor az elősegítés kötelességének valódi joggá kellene válnia. A további feltételek, hogy az illetőnek a dolgozó eltartottjának kell lennie, vagy közös fedél alatt élnie vele, több mint elegendőek a visszaélések megakadályozásához.

B. TÖRVÉNYMÓDOSÍTÁSI JAVASLATOK

A Bizottság elfogadta, hogy az 1612/68. Rendeleten, beleértve a családtagokra vonatkozó részét is, változtatni kell. 1998. október 14-én be is nyújtott egy javaslatot a Tanácsnak ezügyben.¹³ A javaslat elfogadásához az EK 40. és 251. cikkelye alapján csak minősített többségre van szükség a Tanácsban.

A 10. cikkely első paragrafusa a javaslat szerint a következő volna:

1. **A következő személyeknek nemzetiségükre való tekintet nélkül joguk van a beköltözésre egy olyan munkavállalóval, aki valamelyik Tagállam állampolgára, és egy másik Tagállam területén áll alkalmazásban:**
 - (a) a házastársa és bármely személy, aki a befogadó Tagállam törvényei szerint megfelel a házastársnak;
 - (b) a munkavállaló és házastársa felmenő ági rokonai;
 - (c) a munkavállaló és házastársa bármely más hozzátartozója, aki a munkavállaló eltartottja vagy vele egy fedél alatt él abban a Tagállamban, amelyből érkezik.

A Bizottság javasolta azt is, hogy új 1a cikkelyt illesszenek a 1612/68. Rendeletbe:

1a cikkely

Ezen rendelet hatálya alatt tilos mindenféle diszkrimináció a nem, a faji vagy etnikai származás, a vallás, a hit, a fogyatékoság, a kor vagy a szexuális orientáció alapján.

Ezek a javasolt módosítások valódi előrelépéseket jelentenének az EU-dolgozók azonos nemű élettársainak teljesebb egyenlősége felé. Bár a javaslat nem közvetlenül a 13. cikkelyen alapul, a Bizottság nyilvánvalóan az e cikkely megvalósítása felé tett lépésként értékeli. Ám a javaslat túlságosan körvonalazatlan ahhoz, hogy mindenfajta szexuális orientáción alapuló diszkriminációnak véget vessen.

Ami a 4. típusba tartozó diszkriminációt illeti, az 1a cikkely javasolt antidiszkriminációs rendelkezése elvileg meg tudná akadályozni, hogy bármely tagállam kevesebb bevándorlási jogot garantáljon a nem házias azonos nemű élettársaknak, mint a nem házias ellenkező nemű élettársaknak. A *Grant*-ügyben született ítéletből következik, a Bíróság az ilyen megkülönböztetést a szexuális orientáció miatti diszkriminációnak tekinti. A javasolt 1a cikkely világossá tenné, hogy a tagállamok nem tehetnek ilyen megkülönböztetést a dolgozók és élettársuk szabad mozgása területén.

Valószínűleg ahhoz is megfelelő eszköz volna, hogy megakadályozza a diszkrimináció 3. típusát, vagyis az azonos és a különböző nemű házastársak megkülönböztetését.

Am a diszkrimináció 2. típusával, a regisztrált élettársak és a házastársak közötti megkülönböztetéssel kapcsolatban a javaslat nem eléggé pontos. A „bármely személy, aki a befogadó Tagállam törvényei szerint megfelel a házastársnak” megszövegezés azt sugallja, hogy az egyik tagállamból származó regisztrált élettársaknak csak akkor járnak a házastársakéval azonos bevándorlási jogok egy másik tagállamban, ha ott is törvényi lehetőség van az élettársi kapcsolat bejegyzésére. Ez természetesen a tagállamok kis hányadára korlátozná az EU-dolgozók és bejegyzett élettársuk szabad mozgását. Ezen úgy lehetne segíteni, ha hozzáadnák a következő szöveget: „vagy a származási Tagállam törvényei szerint”, vagy ha kitörölnék a „befogadó Tagállam törvényei szerint” szövegrészt. Az első ilyen értelmű módosító javaslatot a Parlament kis többséggel elvetette 1999. május 4-én.¹⁴

A javaslat nem elég specifikus a diszkrimináció 1. típusa (a nem házas élettársak és a házastársak megkülönböztetése) tekintetében sem. Továbbra is a „család” szót használja, amelyet a nemzeti hatóságok könnyen a nem házas (azonos nemű) élettársakat kizárva interpretálhatnak. Nem biztos, hogy a Bíróság kész lenne a „család” szót a javasolt új 1a cikkely diszkrimináció-ellenes rendelkezésének megfelelően értelmezni. Ezért szükség volna egy olyan klauzúrára is, amely biztosítaná, hogy a 10(1c) cikkelyben használt „családtag” kifejezés magában foglalja a bármilyen nemű élettársat is.

A javasolt szöveg jó oldala természetesen az, hogy valódi jogokat biztosít más családtagoknak, és nem csak arra kötelezi a tagállamot, hogy „elősegítse” jogaik érvényesítését. A Parlament viszont jelentősen meggyengítette ezt a javaslatot, mivel 1999. május 4-én elfogadta azt a módosítást, amely kiveszi belőle a „vagy vele egy fedél alatt él abban a Tagállamban, amelyből érkeznek” szavakat.¹⁵

2. HARMADIK ORSZÁGOK ÁLLAMPOLGÁRAI

A nem EU-állampolgárok külföldi élettársának bevándorlását nem szabályozza egyetlen EK rendelet sem. Az új 63(3) cikkely viszont kimondja, hogy az Amszterdami Szerződés hatálya lépésétől számított öt éven belül a bevándorlási törvény számos aspektusával, többek között a családok újraegyesítésével kapcsolatban EK-szabályozásnak kell születnie. Így a bevándorlási politika kérdése az EU úgynevezett harmadik pillérből az első pillérbe, az EK hatálya alá került. Most már a Parlament és a Bíróság is szerepet játszik majd ezen a területen.

Az ilyen értelmű szabályok megfogalmazása valószínűleg a „Családok újraegyesítéséről szóló nemzeti politikák harmonizációjára” vonatkozó nem kötelező érvényű állásfoglaláson alapul majd, amelyet a tagállamok bevándorlási ügyekért felelős miniszterei fogadtak el 1993. június 1-jén¹⁶, valamint a Bizottság javaslatán egy egyezmény létrehozására a harmadik országok állampolgá-

rainak az EU tagállamaiba való befogadásáról szóló szabályokról, amelyet 1997. július 30-án nyújtottak be a Tanácsnak.¹⁷

Az 1993-as állásfoglalás tizenhét alapelvet tartalmaz a tagállamoknak a családok újraegyesítésére vonatkozó politikájával kapcsolatban. Ezek az alapelvek nem kötelező érvényűek, de a miniszterek megállapodtak arról, hogy „1995. január 1-jéig megpróbálják biztosítani nemzeti törvénykezésük konformitását ezekkel az alapelvekkel” (a preambulum 5. paragrafusa). Az alapelvek csak azoknak a nem EK-állampolgárságú személyeknek a családtagjaira vonatkoznak, akik törvényesen tartózkodnak valamely tagállam területén, és valószínűleg állandó vagy legalábbis hosszú távú letelepedési engedély várományosai (1. alapelv). A 2. alapelv szerint a tagállamok „nomálishan befogadják” a letelepedő „házastársát (vagyis azt a személyt, akit a befogadó tagállam által elismert házasság köt egybe vele)” és gyermekeiket. Ami a többi „családtagot” illeti, a tagállamok csak „fenntartják azt a lehetőséget”, hogy őket is beengedik és tartózkodásukat engedélyezik, ha „elegendő indok támasztja alá az illető személy otttartózkodását” (10. alapelv).

A Bizottság 1997-es javaslata egy egyezmény létrehozására még explicitebb módon rekeszti ki a nem házas élettársakat. A 26(1) cikkely szerint a törvényes tartózkodási engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgár „házastársa” csak akkor követheti őt, ha „a házasság megegyezik a Tagállam törvényeinek alapelveivel”. A többi családtag közül csak az eltartott leszármazottak vagy felmenők jöhetnek számításba a család újraegyesítésének tekintetében (26(3) cikkely).

Nyilvánvaló, hogy a 13. cikkely diszkriminációellenes alapelve mindeközéig nem jelent meg a családok újraegyesítéséről szóló EU-szövegek megfogalmazásában. A 13. cikkelynek fontos szerepe lehet abban, hogy garantálja: az EK 63. cikkelye alapján elfogadott EK bevándorlási szabályok biztosítják a harmadik országok állampolgárai házas, regisztrált, nem házas, ellenkező és azonos nemű élettársának teljes egyenlőségét. Ugyanakkor az EK 12. cikkelye, amely tiltja az állampolgárság alapján való diszkriminációt, segíthet annak biztosításában, hogy ne különböztessék meg az EU és a harmadik országok állampolgárait a családjuk újraegyesítéséhez való jogaik tekintetében.¹⁸

Más, de ide tartozó ügy a menekült státusz elismerésének kérdése. Az EK 63(1) cikkelye kimondja azt is, hogy az 1999. május 1-jét követő öt éven belül az EK-nak meg kell határoznia „a harmadik országok állampolgárai menekültté minősítésének minimális feltételeit”. 1999. február 10-én a Parlament elfogadott egy állásfoglalást „a menekült státusszal járó védelem harmonizációjáról az Európai Unióban” (A4-0450/98). A 14. paragrafusban a Parlament „azt javasolja, hogy kiegészítő védelem járjon (...) azon személyek részére, akik elmenekültek származási országukból és/vagy nem térhetnek vissza oda, mert alapos okuk van a félelemre (...) hogy erőszak érheti őket a szexuális orientációjuk (...) miatt”. Bár nehéz lehet a szexuális orientáción alapuló direkt megkülönböztetések közé sorolni, ha egy személyt, akinek alapos oka van a félelemre, hogy homoszexualitása miatt üldözik, nem fogadnak be, a 13. cikkely hatásos érvként használható amellett, hogy az ilyen személyt valóban menekültnek kell tekinteni.¹⁹

Konklúzióként azt javasoljuk, hogy a 13. cikkely szolgáljon jogi alapként és politikai ösztönzés-ként az EK-törvények egyik alapelemének, a személyek szabad mozgásának a kiszélesítéséhez és megerősítéséhez. Ezt a szabadságot egyformán biztosítania kell az EU és a harmadik országok állampolgárainak, függetlenül állampolgárságuktól vagy szexuális orientációjuktól, és élettársuknak, függetlenül annak állampolgárságától vagy nemétől.

Dr. Kees Waaldijk

Docens és kutatómunkatárs
a hollandiai Leideni Egyetem Jogi Karán. Jogi módszertant tanít,
s fő kutatási területe a homoszexualitás és a jog.
A Holland Családügyi Tanács tagja, és tagja volt
annak a szakértői bizottságnak is, amely a Holland
Kormány tanácsadója volt a házasság intézményének
megnyitásával kapcsolatban az azonos nemű élettársak számára.

- 1 Lásd K. Waaldijk: „The Legal Situation in the Member States” in K. Waaldijk és A. Clapham (kiadók): *Homosexuality: A European Community Issue*, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers 1993, 71-130. o. és az ILGA rendszeresen frissített jogi világtérképe: <http://www.ilga.org>.
- 2 Lásd a 73/148, a 75/34, a 90/364, a 90/365, a 90/366 és a 93/96 számú irányelveket.
- 3 Az Egyesült Királyságban viszont ez volt a helyzet 1985-től 1994-ig.
- 4 Official Journal (1968) L 257/2.
- 5 C-59/85, *Hollandia v. Ann Florence Reed* (1986) ECR 1283, 15. para., a szerző kiemelése.
- 6 26672. Törvényjavaslat, 1999. július 8-án a Parlament elé terjesztve; fordítása megtalálható az 1999. augusztusi Euro-Letterben (az ILGA-Europe hírlevele), a törvényjavaslat további sorsáról pedig lásd: www.coc.nl/index.html?file=marriage.
- 7 K. Waaldijk: „Free Movement of Same-Sex Partners”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1996/3, 271-285.o.; és K. Waaldijk: „La libre circulati-
on des partenaires de même sexe”, in D. Borrillo (kiad.): *Homosexualité et Droit*, Paris: Presses Universitaires de France 1998, 210-230.o.
- 8 D. a Tanács alkalmazásában áll, és házastársi kedvezményeket kér regisztrált élettársának. Az Elsőfokú Bíróság, szerintem helytelenül, elutasította a keresetet, s nem vette figyelembe a svéd családjogi törvényt az EU alkalmazottaira vonatkozó törvény területén. Ez az ítélet 1999. január 28-án született (T-264/97).
- 9 Azóta többször is elhangzott már az a javaslat, hogy a nem házas/nem regisztrált együtt élő párokra is terjeszék ki a „házastárs” fogalmát. Lásd bővebben H.C. Taschner: „Free movement of students, retired persons and other European citizens”, in H.G. Schermers et al. (kiad.): *Free Movement of Persons in Europe*, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers 1993, 427-436. o.; H.U. Jessurun d’Oliveira: „Lesbians and Gays and the Freedom of Movement of Persons”, in K. Waaldijk és A. Clapham, 1. lábjegyzet, 289-316. o.
- 10 Az 1986. április 17-én született ítélet 12., 13. és 15. paragrafusa.
- 11 Lásd M. Supperstone és D. O’Dempsey: „Immigration:

- The Law and Practice”, London: Longman 1994; A. Clapham és J.H.H. Weiler: „Lesbians and Gay Men in the European Community Legal Order” in K. Waaldijk és A. Clapham, 1. lábjegyzet, 7-69. o.; N. Blake: „Family Life in Community Law: The Limits of Freedom and Dignity”, in E. Guild (kiad.): The Legal Framework and Social Consequences of Free Movement of Persons in the European Union, The Hague/Boston/London: Kluwer Law International 1999, 7-17. o.
- 12 Lásd például az Európai Emberjogi Bíróság 1997. április 22-én született ítéletét az X, Y és Z v. Egyesült Királyság perben.
- 13 COM(1998) 394 – 98/0229(COD), a Bizottság elfogadta 1998. július 22-én; Official Journal (1998) C 344/9.
- 14 6. számú módosítás az Európai Parlament Hermange jelentéséhez: A4-0252/99.
- 15 7. számú módosítás az Európai Parlament Hermange jelentéséhez: A4-0252/99.
- 16 SN 2828/1/93 WGI 1497 REV 1; a teljes szöveget és kommentárját lásd E. Guild: „The Developing Immigration and Asylum Policies of the European Union”, The Hague/Boston/London: Kluwer Law International 1996.
- 17 COM(97) 387 – 97/0227 (CNS), Official Journal (1997) C 337/9; kommentárját lásd S. Peers: „Raising Minimum Standards, or Racing for the Bottom? The Commission’s Proposed Migration Convention” in E. Guild, 12. lábjegyzet, 149-166. o.
- 18 Lásd M. Bell: „The New Article 13 EC Treaty: A Sound Basis for European Anti-Discrimination Law?” Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1999/1, 5-28. o.
- 19 Lásd A. Tanca: „European Citizenship and the Rights of Lesbians and Gay Men” in K. Waaldijk és A. Clapham, 1. lábjegyzet, 267-288. o.

Lobbizás az Európai Unióban: a dokumentumokhoz való hozzáférés

Madeleine de Leeuw

Amint az EU elkezd élni a 13. cikkelyben meghatározott új jogkörével, természetesen kiemelkedő fontosságot kap, hogy a leszbikus és meleg jogi csoportok figyeljék a politikák alakulását és a törvényhozási folyamat előrehaladását. Az 1996-97-es Kormányközi Konferencia egyik legfőbb tanulsága az volt, hogy a lobbizás hatékonysága az EU intézményeiben folyó viták alakulásának ismeretétől függ, amelyhez természetesen szintén arra van szükség, hogy az érdekeltek friss információhoz juthassanak a javaslatok aktuális állásáról. Ez a fejezet gyakorlati bevezetőt nyújt arról, hogy hogyan lehet hozzáfutni az Európai Unió dokumentumaihoz.

A DÖNTÉSI FOLYAMATOK ÁTLÁTHATÓSÁGA ÉS NYÍLTSAGA

Míg korábban erről szinte egyáltalán nem esett szó, a döntéshozási folyamatok átláthatósága és nyíltsága 1992 óta az Unió egyik központi kérdésévé vált. A Maastrichti Szerződés ratifikálása körüli nyilvános vita, a dán „nem” és a nagyon kicsi francia többség a szerződéssel kapcsolatos népszavazáskor világossá tette, hogy az állampolgárok elidegenedtek az Uniótól és a döntéshozási folyamatoktól, és nem bíznak már benne.

A tagállamok felismerték, hogy ha folytatni akarják az integrációt, szükségük van a polgárok be-
leegyezésére. Ezért az Uniót közelebb kell hozni a polgárokhoz. Ennek egyik módja, hogy átlátha-
tóbbá és nyitottabbá teszik. Ettől nemcsak demokratikusabbá válnak az intézmények, de növekszik az Unió legitimitációja is a polgárok szemében.

1992 óta az intézmények számos olyan szabályt hoztak, amelyek nyitottabbá teszik az Uniót: ezek közül az egyik legfontosabb az 1993-as szabályzat a Bizottság és a Tanács dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésről.¹ Egy másik lehetővé teszi, hogy a Tanács meghatározott körülmények között nyílt vitákat hirdessen, és meghatározza a „bizalmasság alapelve” alóli kivételeket. Ehhez a folyamathoz hozzájárult a két hagyományosan nyitott kormányzati rendszerrel rendelkező skandináv tagállam csatlakozása is 1995-ben, illetve egy európai ombudsman kinevezése.

Mindez fontos témája volt az 1996-os Kormányközi Konferencia előkészítésének is. Az Unió elköteleződését mutatja a nyitottság alapelvének alkotmányossá tétele is az Amszterdami Szerződésben. Az 1. cikkely módosított változata szerint az EU-döntéseket a lehető legnyitottabban kell meghozni, és a lehető legközelebb a polgárokhoz. Először nyert jogot „az Unió bármely állampolgára, és bármely természetes vagy jogi személy számára, aki valamely Tagállamban él, vagy ott található bejegyzett székhelye”, hogy betekinthessen az Európai Parlament, a Bizottság és a Tanács hivatalos dokumentumaiba (EK 255. cikkely). Ennek a jognak az általános alapelveit és korlátait a Tanácsnak és a Parlamentnek (közös döntési folyamat során) 2001. május 1-jéig meg kell határozni. A Bizottság most készíti az ezzel kapcsolatos törvényjavaslatot. Amíg az új törvényi szabályozást elfogadják, az 1993-as szabályzat érvényes a dokumentumokhoz való nyilvános hozzáférésről.

A JELENLEGI SZABÁLYOZÁS

A szabályzat a Bizottság és a Tanács dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésről egy nem kötelező érvényű, intézményközi megállapodás, amely lefekteti a dokumentumok hozzáférhetőségéért való folyamodás szabályait, és az elutasítás alapjait. Az egyes intézmények külön döntést hoztak ezzel kapcsolatban: a kérelmeket a vonatkozó döntés értelmében kell benyújtani.²

A szabályzat lefekteti azt az általános alapelvet, hogy a Bizottság és a Tanács dokumentumait a lehető legszélesebb nyilvánosság számára hozzáférhetővé kell tenni. Viszont ez csak azokra a dokumentumokra vonatkozik, amelyeket a két intézmény fogalmazott meg, mivel a 3. paragrafus kiköti, hogy amennyiben „a dokumentum megszövegezője természetes vagy jogi személy, valamely tagállam, más Közösségi intézmény illetve bármely más nemzeti vagy nemzetközi testület, a folyamodványt közvetlenül a szerzőnek kell küldeni”. A Bizottság által megfogalmazott dokumentumok (belső dokumentumok) közé tartoznak például az előkészítő iratok, például a törvénymódosítási javaslatok szövegei és az időközi jelentések, valamint a magyarázó iratok, például a feljegyzések és tanulmányok.³ A Tanácsban körbeküldött dokumentumok például a Főtitkárság jegyzetei, az Elnökség jegyzetei és dolgozatai, és az összefoglaló jelentések.

A szabályzat szerint bármely személy (írásban) folyamodhat a dokumentumok megtekintéséért, anélkül, hogy meg kellene adnia érdeklődésének okát. Az ilyen kérelmekre egy hónapon belül válaszolni kell.⁴ Ha a folyamodó megkapja az engedélyt, akkor vagy helyben tanulmányozza a dokumentumokat, vagy kérheti, hogy küldjék el őket neki. A Tanács azt is meghatározta, hogy mennyibe kerül a dokumentumok másolata: tíz euro, valamint laponként 0,036, amennyiben a küldemény meghaladja a 30 oldalt.⁵

Ha a folyamodványt elutasítják, a beadóját értesítik a döntés okáról, és egy hónap áll rendelkezésére, hogy a döntés felülvizsgálatát kérje. A Bizottságban az elsődleges kérelmeket a megfelelő Főigazgatóság vagy ügyosztály bírálja el, míg a fellebbezéseket a Főtítkárság egyik irodája vizsgálja meg. A Tanács dokumentumaihoz való hozzájutásra irányuló kérelmekkel a Tanács Titkárságának F Főigazgatósága foglalkozik.

Ha a második kérelmet is elutasítják, a kérelmező egy hónapon belül az ombudsmanhoz fordulhat panaszával, vagy feljelentést tehet a Bíróságon az EK 195. és 230. cikkelyében foglalt feltételek szerint. Az ombudsmanhoz fordulni annyiban előnyösebb, hogy egyszerű és ingyenes.

A szabályzat két kategóriát állapít meg mint amelyek kivételt képeznek a „lehető legszélesebb hozzáférhetőség” alapelve alól. Az első meghatározza, hogy az intézmények nem tesznek hozzáférhetővé olyan dokumentumokat, amelyeknek nyilvánosságra kerülése aláaknáznátná:

- (a) a közérdek védelmét (a közbiztonságot, a nemzetközi kapcsolatokat, a pénzügyi rendszer stabilitását, a bírósági pereket, vizsgálatokat és nyomozásokat);
- (b) a személyek és a magánélet védelmét;
- (c) a kereskedelmi és ipari titkok védelmét;
- (d) a Közösség pénzügyi érdekeinek védelmét;
- (e) a bizalmasság védelmét, ha az információt nyújtó természetes vagy jogi személy, vagy az információt nyújtó Tagállam törvénykezése ezt kéri illetve követeli meg.

Mivel ennek a kategóriának a megfogalmazása kötelező tilalmakra épül, az intézményeknek meg kell tagadniuk a dokumentumokhoz való hozzáférést, ha a fent meghatározott körülmények fognak fenn.⁶

A második kategória arra vonatkozik, hogy az intézményeknek módjukban áll megtagadni a dokumentumokhoz való hozzáférést „az intézmény érdekeinek védelmében, ha azok megkívánják az eljárás bizalmasságát”. Ez az intézmény jogkörébe sorolja, hogy megtagad-e egy kérelmet, ha az az eljárásaira vonatkozó dokumentumra irányul. A Bíróságnak a *Carvel*-ügyben⁷ hozott ítélete szerint azonban az intézményeknek figyelembe kell venniük a polgárok érdekeit is, és a kettőt mérlegelve kell döntést hozniuk. A *Carvel*-ügyben a Tanács automatikusan elutasította a különböző ülések jegyzőkönyvéhez való hozzáférést, azzal az indoklással, hogy ezek a dokumentumok a döntési folyamatokra vonatkoznak. A Bíróság később megsemmisítette ezt az automatikus elutasítást, mivel a Tanács nem tett eleget annak a kötelezettségének, hogy mérlegelje a szóban forgó érdekeket.

AZ EURÓPAI BIZOTTSÁGOT KÖRÜLVEVŐ BIZOTTSÁGOK

Az Európai Bizottságot körülvevő bizottságok két típusba sorolhatók: az egyik csoportot maga a Bizottság hozta létre, a másikat pedig a Tanács.

Az első kategóriába tartozik a sokféle konzultatív és szakértői csoport, amelyek segítik a Bizottság munkáját és a politikák kialakítását. Ami a dokumentumokhoz való hozzáférés szabályait illeti, az Európai Bizottság önmaga részének tekinti ezeket a bizottságokat: dokumentumaikra ezért ugyanazok a szabályok érvényesek, mint a Bizottság dokumentumaira.

A második kategóriába azok a bizottságok tartoznak, amelyek a Tanács döntéseinek kivitelezésében segítik és kontrollálják a Bizottságot. A közelmúltig az ilyen bizottságok dokumentumaiba való betekintést az egyes bizottságoktól kellett kérvényezni, vagyis ezek nem számítottak az Európai Bizottság dokumentumainak. Ez most megváltozott: egy új döntés⁸ a Bizottság hatáskörébe tartozónak mondja ki ezeket a dokumentumokat is, vagyis a fenti szabályok vonatkoznak rájuk. Sőt, az új döntés értelmében a Bizottságnak közölnie kell az ilyen bizottságok listáját az Official Journal-ben, és nyilvános jegyzéket kell vezetnie a Parlamenthez küldött valamennyi dokumentumról, amelyek a bizottságok iratanyagába tartoznak.

A TANÁCS NYILVÁNOS JEGYZÉKE

A Tanács 1999 óta jegyzéket vezet az iratairól, amely megkönnyíti a nyilvánosság számára, hogy kiválassza az őt érdeklő dokumentumokat. A jegyzék tartalmazza a nem titkosnak nyilvánított dokumentumok címét, referenciaszámát és a kezdeményezőre valamint a címzetre vonatkozó utalást, keltének és archiválásának dátumát, és amennyiben lehetséges, annak az ülésnek a dátumát, amelyre a dokumentum vonatkozik. A jegyzék viszont nem jelenik meg, mivel a felsorolt dokumentumokhoz nem lehet automatikusan hozzáférni, megtekinthetőségük a Tanács döntésétől függ. A jegyzék csak az 1999 januárja után megfogalmazott dokumentumok adatait tartalmazza.

MÁS INTÉZMÉNYEK ÉS TESTÜLETEK

Az Európai Ombudsman kezdeményezésére a legtöbb intézmény és testület a Bizottság és a Tanács szabályaihoz hasonló szabályzatot fogadott el a dokumentumokhoz való hozzáférésről. A kérvényeket közvetlenül ezekhez az intézményekhez illetve testületekhez kell címezni.⁹

NÉHÁNY HASZNOS CÍM

A TANÁCS

A Tanács belső dokumentumaihoz való hozzáférés ügyében a következő címre kell kérvényt benyújtani az Unió valamely hivatalos nyelvén:

The General Secretariat of the Council of the European Union
Rue de la Loi 175
B-1048 Brussels
Telefon: (32-2) 285-6111
Fax: (32-2) 285-7397 és 285-7381

A Tanács dokumentumainak jegyzéke a következő internetes weblapon található meg:
<http://register.consilium.eu.int>.

Az Interneten találhat tanácsokat arra nézve is, hogy hogyan kell folyamodni a Tanács irataiba való betekintésért:

- Lépjen be a Tanács honlapjába, <http://ue.eu.int/index.htm>, és kattintson a „public register” („nyilvános jegyzék”) felíratra, azután pedig a következőre: „how to submit a request for access to Council documents”.

A Tanács kiadott egy kézikönyvet is dokumentumainak elérhetőségéről („Information handbook of the Council of the European Union”), amelyet megrendelhet a következő címen:

Office for Official Publications of the European Communities (OOPEC)
2 rue Mercier
L-2985 Luxembourg
Telefon: (352) 29-291
Fax: (352) 495-719

A kézikönyv gyakorlati információt nyújt az átláthatóságot biztosító jogszabályokról is, és sok hasznos címet tartalmaz, többek között a Bíróságét és az ombudsmanét stb.

A dokumentumokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban a következőkhöz intézhet kérdéseket:

Ms I. Van Rooyen (General-Secretariat): telefon (32-2) 285-6332, fax: (32-2) 285-6361, vagy e-mailt küldhet erre a címre: public.relations@consilium.eu.int.

A BIZOTTSÁG

A Bizottság belső dokumentumaihoz való hozzáférés ügyében a következő címekre lehet kérvényt benyújtani az Unió valamely hivatalos nyelvén:

The European Commission
Rue de la Loi 200
B-1049 Brussels
Telefon: (32-2) 299-1111
Fax: (32-2) 295-0138

The European Commission
Bâtiment Jean Monnet
Rue Alcide de Gasperi
L-2920 Luxembourg
Telefon: (352) 43-011
Fax: (352) 436-124

A Bizottsági (illetve bármely, az OOPEC által publikált) dokumentumokhoz való hozzáférést kérheti a tagállamok Bizottsági képviselőjénél is, vagy a nem EU-tagországok Bizottsági Delegációjánál (ezeknek a címe megtalálható a Bizottság által kiadott kézikönyvben, lásd a következőkben).

A Bizottság kiadott egy kézikönyvet („Citizen’s Guide on public access to Commission documents”), amely elmondja, hogyan kell kérelmet benyújtani. A kiadvány megrendelhető az OOPEC címen (lásd fentebb). Közzétették az Interneten is:

- Lépjen be a Bizottság honlapjába: <http://europe.eu.int/comm/index.htm>, és kattintson a kiadvány címére.

A dokumentumokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban a következőkhöz intézhet kérdéseket:

The Secretariat-General of the European Commission
Unit SG/C/2 „Europe and the Citizen 1”
N-9, 2/11
Rue de la Loi 200
B-1049 Brussels.

Madeleine de Leeuw

PhD-kutató a Firenzei Európai Egyetemi Intézetben.
Disszertációját az Európai Unió döntéshozási folyamatainak átláthatóságáról és nyitottságáról írja.

- 1 93/730/EK, O.J. 1993 L 340/41 (1993. december 6.)
- 2 A Tanács döntése (93/731/EK) a Tanács dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésről, O.J. 1993 L 340/43 (1993. december 20.); a Bizottság döntése (94/90/ECSC, EC, Euratom) a Bizottság dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésről, O.J. 1994 L 46/58 (1994. február 8.)
- 3 Lásd: Citizen's Guide on access to Commission documents, 15. o.
- 4 A válaszadás határideje kivételes esetekben egy hónappal meghosszabbítható, lásd a Tanács 1996. december 6-i döntését, 93/731/EC, O.J. (1996) L 325/19.
- 5 A Bizottság 1996. szeptember 19-i döntése. Fellebezési kérvények esetében a Titkárság fogalmazza meg a választ, de a döntést az Információs Munkacsoport hozza meg (az egyik állandó csoport, amely a Tanács munkáját készíti elő).
- 6 Lásd például a *WWF*-ügyet, amelyben a Bíróság első fokon azt az ítéletet hozta, hogy az esetlegesen jogsértési eljáráshoz vezető nyomozási dokumentumok nem adhatók ki, mert a bizalmasság védelme közérdek, és ilyen esetekben a Tagállamoknak joguk van ezt elvárni a Bizottságtól. T-105/95 *WWF UK v. Bizottság* (1997) ECR II-313.
- 7 T-194/94, John Carvel és a Guardian Hírlapkiadói Rt. v. Tanács (1995) ECR II-2765.
- 8 A Tanács döntése, 1999. június 28.
- 9 Az Európai Parlament döntése (97/632/ECCS, EC, Euratom) 1997. július 10-én, O.J. (1997) L 263/27; Az Európai Pénzügyi Intézet döntése, No 9/97, O.J. (1998) L 90/43; Európai Beruházási Bank, O.J. (1997) C 243. 13. o. stb.
Az Európai Közösségek Bírósága még nem fogadott el ilyen szabályt. A különböző intézmények címei megtalálhatók a fejezetben illetve a következő weblapon: <http://europa.eu.int/en/agencies.html>.

6. fejezet:

Amszterdam után

*Jackie Lewis,
Alberto Volpato és Kurt Krickler*

Az új Szerződés megerősíti az Európai Unió képességét arra, hogy előmozdítsa az egyenlőséget, garantálja az alapvető jogokat és harcoljon a diszkrimináció ellen.

Szociális Akcióterv, 1998–2000

Az előző fejezetek felvázolták azokat a lehetőségeket, amelyeket az Amszterdami Szerződés megteremtett az EU-ban a diszkrimináció, az emberi jogok és a szociálpolitika területén. Magától értetődő, hogy az új rendelkezések, ha vannak is korlátaik, előrelépést jelentenek egy valóban szociális Európa megteremtése felé.

Az ILGA-Europe és a többi egyenlőséggel és emberi jogokkal foglalkozó szervezet ezért azt szeretné, ha minél több válna valóra ezekből az új lehetőségekből. Ennek a fejezetnek az Amszterdam utáni fejlődés a tárgya: a 13. cikkely megvalósításával kapcsolatos kérdések, az alapvető szabadságjogokról szóló vita, a szociálpolitika előrehaladása és a mostanáig végzett kampánymunka.

Az újabb fejlemények természetesen nem elszigetelten léteznek: a növekvő integráció folyamata, a bővítésről szóló tárgyalások és a következő Kormányközi Konferencia előkészítése jelenti azt a háttérret, amelyekhez a szervezetek stratégiáinak és követeléseinek viszonyulniuk kell. Ezért ez a fejezet a mindenkit megillető egyenlő bánásmód integráns részeként tárgyalja az ILGA-Europe javaslatait az EU számára a szexuális orientáción alapuló jogi és társadalmi diszkrimináció megszüntetésének ügyében. Javaslatoikat tartalmaz a Szerződések jövőbeli módosítására is, hogy hozzájáruljon a már megkezdett vitához.

1. MI TÖRTÉNT EZIDÁIG

A. A 13. CIKKELY

A **Bizottság** és a **Tagállamok** nem sokkal az Amszterdami Szerződés 1997. október 17-i aláírása után megkezdték a 13. cikkely megvalósítását célzó javaslatok előkészítését. **Magas szintű hivatalnokok** megalapítottak egy antidiszkriminációs munkacsoportot, amelybe valamennyi tagállam képviselőket delegált. A brit és ausztriai elnökség a Bizottsággal egyetértésben informális találkozókat hívott össze 1998-ban, hogy beszéljenek a 13. cikkely hatálya alá tartozó lehetséges új jogszabályokról.

A munkacsoport egyik legfontosabb feladata az volt, hogy részletes képet alkosson a létező nemzeti antidiszkriminációs törvényekről. Nemzeti jelentések születtek, és kiderültek az egyes országok törvényeinek ide vonatkozó hiányosságai. A munkacsoport kutatásának eredményei jelentős hatással voltak és vannak a Bizottság további javaslataira.

1998 áprilisában a Bizottság 1998/2000. évi Szociális Akciótervében bejelentette, hogy „széleskörű vitát indítványoz a 13. cikkely használatáról”. Az akciótervet, amely kidolgozta a Bizottság terveit az európai szociálpolitika fejlesztése területén erre az időszakra, a foglalkoztatásáért, az ipari kapcsolatokért és a szociális ügyekért felelős igazgatóbizottság készítette (DG V). A DG V által szervezett 2. Európai Szociálpolitikai Fórumon 1998 júniusában számos követelés hangzott el a résztvevőktől, különösen a civil szervezetek képviselőitől, az Európai Szociális Társadalmi Szervezetek Platformjától és az Európai Szakszervezetek Szövetségétől (ETUC) a 13. cikkely valóban hatásos megvalósítása érdekében.

Ennek ellenére nem volt érdemi párbeszéd a civil szervezetekkel a 13. cikkely megvalósítását célzó lehetséges jogszabályokról az 1998 decemberében a DG V által megrendezett bécsi konferenciáig, amelyen társadalmi és emberi jogi civil szervezetek, többek között az ILGA-Europe képviselői is részt vettek. Ezen a konferencián jelentette be Pádraig Flynn, a Szociális Bizottság tagja a három részből álló „csomagot” célzó javaslatát (lásd a 3. fejezetben).

1999 márciusában azonban a Bizottság lemondott. Bár Flynn utasította a titkárságát, hogy folytassák az előkészítő munkát a konkrét Bizottsági javaslatok kidolgozása érdekében, nyilvánvaló volt, hogy az új Bizottság kinevezéséig nem fognak javaslatot terjeszteni a Tanács elé. Ez természetesen lelassította a folyamatot.

A Bizottság javaslatainak előkészítéséért felelős **DG V** a Szociálpolitikai Fórum folyamánként felállított egy **anti-diszkriminációs munkacsoportot**, amelynek tagjai voltak a Platform és a tár-

sadalmi partnerek (az ETUC, az UNICE és a CEEP) képviselői is. Az 1999 márciusában megtartott első találkozó a három részből álló csomagot vitatta meg. A májusi második találkozóra a DG V részletes „vitairatokat” készített, amelyek összefoglalták a csomag különböző részeinek javasolt tartalmát (lásd a 3. fejezetben). Az ILGA-Europe mindkét találkozón részt vett, mint a Platform egyik képviselője.

Az Amszterdami Szerződés aláírása után nem sokkal az **Európai Parlament** is megkezdte a 13. cikkelyre vonatkozó tevékenységeit. A Parlament Tagjai 1997 októberében megalapították a **Melegek és Leszbikusok Egyenlő Jogaiért Pártközi Csoportot**, amely később meghívta az ILGA-Europe-ot, hogy vegyen részt rendszeres havi találkozásán. A pártközi csoportok olyan fórumok, amelyek lehetővé teszik, hogy a különböző politikai csoportosulásokhoz tartozó képviselők megvitassák, hogyan segíthetnek elő konkrét lépéseket egy meghatározott területen az EU szintjén, és találkozókra meghívhatnak szakértőket, valamint nemzeti képviselőket és hivatalnokokat más EU-intézményekből is. 1999 márciusáig Outi Ojala finn képviselő (az Egyesült Európai Baloldaltól és a Skandináv Zöld Baloldal csoportosulás tagja) volt a pártközi csoport elnöke.

A csoport egyik központi témája a 13. cikkely hasznosítása volt. 1998. januárjában részt vett a csoport találkozásán Pádraig Flynn bizottsági tag, és a Bizottság terveiről beszélt. Az év során vendég volt a brit és ausztriai elnökség több képviselője, akik a magasrangú hivatalnokok munkacsoportjában is részt vettek, valamint a DG V egyik tagja is.

1998. júliusában egy más (a fogyatékossgal és az idősekkel foglalkozó) pártközi csoportokkal való találkozásnak közös állásfoglalás megfogalmazása lett az eredménye a 13. cikkely használatosságáról. A három pártközi csoport 1999 áprilisában ismét találkozót tartott, amelyen a Bizottság és a civil szervezetek képviselői is részt vettek: a találkozón Pádraig Flynn „csomagjának” vázlatát és a közös lobbizás lehetséges stratégiáit vitatták meg.

1999 márciusában a **Parlament Munkügyi és Szociális Bizottsága** elfogadott egy munkadokumentumot az Amszterdami Szerződés 13. cikkelyén alapuló diszkriminációellenes lépésekről az EU szintjén. Ez a dokumentum, amelyet előadóként Outi Ojala alelnök és Stephen Hughes elnök fogalmazott meg, részletes javaslatokat tartalmazott a Tanács, a Bizottság és a Tagállamok jövőbeli lépéseit illetően. Az Európai Parlament plenáris ülése viszont nem fogadta el, pedig az növelte volna a hatékonyságát.

Az említett fórumokon (a Szociális Bizottságban, a pártközi csoportokban, és a Platformmal való konzultációs találkozókon) a megbeszélések lényege az volt, hogy bár a háromrészes csomag létrejötte általában véve öröndetes tény, javaslatai nem terjednek elég messzire.

A javasolt „vertikális” irányelvet a foglalkoztatáson kívül eső területeken különösen sok kritika érte, mert különböző szintű védelmet biztosítana a 13. cikkelyben felsorolt diszkriminált csoportok számára, s így maga is diszkriminatív. A Bizottság azonban mindezidáig szinte teljesen figyelmen kívül hagyta ezeket a nézeteket; az egyetlen látható változás az, hogy némely vonatkozásban felismerték a többszörös diszkriminációval kapcsolatos ügyek jelentőségét. A Bizottság vála-

szá az, hogy az ő megközelítésének van a legnagyobb esélye a Tanács egyet nem értésének le-
küzdésére.

A Platform mindvégig fórumot biztosított a 13. cikkelyről és a közös lobbizásról szóló megbeszélés-
lések számára a tagszervezetek között. Az ILGA-Europe tagja a Platform munkacsoportjának,
amely azért jött létre, hogy megvitassa ezeket a kérdéseket és közös választ fogalmazzon a Bi-
zottság javaslataira.

Az ETUC teljes mértékben támogatta a Parlament Munkaügyi és Szociális Bizottsága által elfoga-
dott munkadokumentumot. Azt is javasolta a munkáltatók képviselőinek a Társadalmi Párbeszéd
Bizottságban, hogy a 13. és a 141. cikkely (az egyenlő bánásmódról/egyenlő esélyekről nők és
férfiak számára) legyen egy lehetséges ajánlásról szóló megbeszélés témája. A munkáltatók vá-
laszként egy közös szemináriumot javasoltak, de nem tettek ígéretet a tárgyalásra.

B. AZ ALAPVETŐ SZABADSÁGJOGOK

Az EU-ban tovább folyik a vita az alapvető szabadságjogokról, amelyen sokat lendített a Comité
des Sages 1996-os jelentése és a javaslataikról szóló vita az ugyanabban az évben megrende-
zett Első Szociálpolitikai Fórumon. A Bizottság 1998-as szociális akciótervében bejelentette, hogy
folytatni szándékozik a vitát a Comité des Sages jelentése alapján. Kinevezett egy magas szintű
szakértői csoportot is az alapvető szabadságjogokról, hogy megvizsgálja az Amszterdami
Szerződést követő Szerződések hatálya alá eső szabadságjogokat és egy új törvény beiktatásá-
nak lehetőségét a Szerződés következő átdolgozásakor.

A szakértőcsoporti jelentés, amelyet 1999 februárjában hoztak nyilvánosságra, konkrét javasla-
tokat tartalmaz a Szerződésben garantálandó jogok megfogalmazására. 1999 júniusában, az Eu-
rópai Tanács kölni találkozásán az a döntés született, hogy megkezdik egy alapvető szabadságjo-
gokról szóló charta megszövegezését, amelynek részletes vitája a következő, 2000-es kormány-
közi konferencián várható. A charta szövege az Európai Tanács párizsi találkozásának témája lesz
2000 második felében.

A Platform és az ETUC élt az 1998. júniusában megtartott 2. Szociálpolitikai Fórum nyújtotta le-
hetőséggel, és közös kampányt kezdett egy európai jogi törvényjavaslat érdekében. A kampány
célja az, hogy minél szélesebb támogatást szerezzenek egy jogi törvénynek a Szerződésbe való
beleillesztéséhez, és hogy bátorítsák a vitát a törvény tartalmáról.

C. MÁS FEJLEMÉNYEK

Az 1998/2000-es Szociális Akcióterv három fő témakörben fogalmazza meg a Bizottság állás-
pontját az európai társadalompolitika fejlődését illetően: a munka, képzettség, mobilitás, a mun-

ka változó világa és a befogadó társadalom témájában. Az akcióterv elsősorban a foglalkoztatásra vonatkozó jogszabályokra koncentrál, és ezek közül sok az 1998-as foglalkoztatási tervezet „négy pillérét” tükrözi – ezek a következők: alkalmazhatóság, vállalkozás, rugalmasság és egyenlő lehetőségek főleg a nemi diszkrimináció tekintetében. Ám az akcióterv befogadó társadalomról szóló része átfogóbb célokat is magában foglal az egyenlőséggel, a diszkrimináció elleni harccal, a társadalmi befogadás elősegítésével és a szociális védelem fejlesztésével kapcsolatban.

A Platform azt állította válaszában, hogy „a munka hangsúlyozásának nem szabad eltakarnia azt a tényt, hogy a szociálpolitika nemcsak a dolgozókról szól, hanem szélesebb értelemben az egyenlőről, munkába állása előtt, alatt és után, tágabb értelemben vett szociális jogokkal”. A diszkrimináció és a társadalmi kirekesztés legyőzésére irányuló konkrét javaslatokat sürgetett, és hangsúlyozta, hogy „az egyenlő lehetőségek kérdésének főáramban tartását úgy kell megkonstruálni, hogy a népesség minden rétegét magában foglalja”. A Platform folytatja a munkát ezeknek a politikáknak a megvalósítása érdekében.

Az 1999-es Foglalkoztatási Pogram, amelyet a Európai Tanács bécsi ülése hagyott jóvá 1998 decemberében, ugyannerre a négypillérű struktúrára épül, de az alkalmazhatóság pilléréhez járuló új célokat is tartalmaz: a „fogyatékosok, az etnikai kisebbségek és más, a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű csoportok” elleni diszkrimináció tiltását. Arról is megegyezés született, hogy mind a négy pillér megvalósításakor ügyelni kell a nemek egyenlőségére. A nemzeti akciótervek értékelésére és a Program véleményezésére a helsinki Európai Tanács-ülésem kerül sor 1999 decemberében.

Nyilvánvaló, hogy az EU jövőbeli bővítése a Szerződések további módosítását követeli meg. Az Amszterdami Szerződés az intézményi reform sok aspektusával nem foglalkozott, amelyek pedig eredetileg szerepeltek a Kormányközi Konferencia programjában, de azt meghatározza, hogy a Szerződés módosítására új Kormányközi Konferenciát kell tartani, mielőtt a tagállamok száma húsznál nagyobbra növekszik. Mivel tizenegy ország készül aktív a tagságra, biztosítani kell, hogy a 13. cikkelyel és az emberi jogokkal összhangban levő diszkriminációellenességről (amely Amszterdam után nyilvánvalóan része az „acquis communautaire”-nek és így a tagsággal járó kötelezettség) szó legyen a bejutást előkészítő folyamatokban.

2. AZ ILGA-EUROPE KAMPÁNYMUNKÁJA

A. AZ EDDIGI TEVÉKENYSÉGEKRŐL

Az **ILGA-Europe** a Bizottságban, az Európai Parlamentben és a tagállamokban is lobbizik a 13. cikkely gyors és széleskörű megvalósításáért. Tevékenységei többek között a következők voltak:

- levél 1998. elején a tagállamok külügyminisztereire, hogy rávilágítsunk a 13. cikkely értelmében megtett és a szexuális orientáción alapuló diszkriminációt magukban foglaló lépések szükségességére
- levél a hivatalnokok munkacsoportjának minden tagja számára, amelyhez az ILGA-Europe 1998-ban készült jelentését is mellékelte a leszbikusok és a meleg férfiak egyenlőségéről
- találkozók az ausztriai elnökség képviselőivel Bécsben 1998 júliusában, és a német elnökséggel Bonnban 1999 májusában
- a Pártközi Csoport adminisztrációjának segítése, aktív részvétel a vitákban és a közös találkozókban a másik két pártközi csoporttal
- a Platform munkájának és vitáinak segítése, a Platform válaszában megfogalmazásában való részvétel (a DG V-nek a 13. cikkely megvalósítására vonatkozó vitáival kapcsolatban)
- részvétel sokféle eseményben nemzeti és EU-szinten is.

Az ILGA-Europe üdvözi a foglalkoztatásban és a munkahelyen megnyilvánuló diszkriminációt tiltó horizontális irányelv kidolgozására irányuló, a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi területre vonatkozó javaslatokat, és egy sokéves akcióterv kidolgozását. Csalódott viszont abban a tekintetben, hogy a Bizottság javaslata a foglalkoztatáson kívüli diszkriminációt tiltó irányelvre a 13. cikkelyben felsorolt okok közül egyetlen egyre korlátozódik. Ha nem akarja megtiltani a diszkrimináció minden formáját, a Bizottság nem mozdítja elő az egyenlő bánásmód és az alapvető szabadságjogok alapelveinek megvalósítását – pedig a csomag másik két része ezt állítja céljául.

Az ILGA-Europe ezért azon dolgozik, hogy az irányelv-javaslat a foglalkoztatáson kívüli területeken is biztosítsa a diszkrimináció elleni védelmet a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi ok miatt. Ezt a nézőpontunkat fejtettük ki a DG V megbízott igazgatójával, Ms Odile Quintinnel való találkozásunkkor is 1999 áprilisában.

B. A JÖVŐBELI MUNKÁRÓL

Az ILGA-Europe és tagszervezetei folytatják a lobbizást az Európai Bizottságnál, az Európai Parlamentnél és a tagállamokban annak érdekében, hogy a 13. cikkelyt és az Amszterdami Szerződés felkínálta többi lehetőséget átfogóan alkalmazzák. Az ILGA-Europe az alábbiakban közli részletes javaslatait. Az ILGA-Europe aktívan segíti egy Egyenlő Jogokat a Melegeknek és Leszbikusoknak Pártközi Csoport megalapítását a Parlament legközelebbi ülészakájában.

Az ILGA-Europe továbbra is tevékenyen részt vesz az Európai Szociális Civil Szervezetek Platformjában, hogy építse a szolidaritást és részt vegyen az egyenlő lehetőségek megteremtésében és az igazság elérésében mindenki számára.

Jackie Lewis, Alberto Volpato*
és **Kurt Krickler**

az ILGA- Europe igazgatótestületének tagjai

* Alberto Volpato tagja az ÉGALITÉ-nek is, a leszbikusok és meleg egyenlőségéért működő szervezetnek az európai intézményekben. Itt kifejtett nézetei (az 1. alfejezetben: „Mi történt ezidáig”) a szerző saját véleményét tükrözik, és nem azonosak az Európai Bizottság hivatalos álláspontjával.

AJÁNLÁSOK

Az itt következő ajánlások két részre oszthatók: az egyik csoport a jelenleg érvényben levő Amszterdami Szerződés által lehetővé tett lépésekre vonatkozik, míg a másik a következő Kormányközi Konferencia kontextusában elérhető változásokra.

1. A JELEN SZERZŐDÉS RENDELKEZÉSEI SZERINTI LÉPÉSEK

A. AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG

Az Európai Bizottság

- 1999 végéig fogadjon el olyan törvényjavaslatokat, amelyek a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapon tiltják a diszkriminációt (hacsak nem szól róluk már létező EK-törvény), a Közösség kompetenciájának egész területén
- biztosítsa, hogy ezek a törvényjavaslatok
 - a direkt és indirekt diszkriminációra és a zaklatásra is vonatkoznak
 - megkövetelik olyan hatékony eljárások kidolgozását, amelyek lehetővé teszik a jogorvoslást azok számára, akik úgy érzik, diszkrimináltak őket, beleértve a bizonyítás kötelességének megfordítását, nemzeti ombudsszemélyek vagy hivatalok felállítását, olyan jogszabályokat, amelyek megvédik a panaszosokat az ellenséges bánásmódtól, és az egyesületek által benyújtott kollektív panasz lehetőségét
 - tiltsák meg a diszkriminációt a különböző és azonos nemű élettársak között
- amint azt már előíranyozta, fogadjon el egy többéves programot olyan projektek finanszírozására, amelyek a 13. cikkelyben felsorolt alapokon harcolnak a diszkrimináció ellen.
- határozzon arról, hogy minden kezdeményezéshez olyan módon viszonyul, amely elősegíti az egyenlő bánásmód alapelvét, többek között
 - antidiszkriminációs klauzulák beillesztését az EU törvényjavaslataiba
 - a megfelelő mechanizmusok kidolgozását arra, hogy minden Közösségi programban és kezdeményezésben az előtérbe kerüljön a szexuális orientáció, a faji vagy etnikai eredet, a vallás vagy hit, a kor és a fogyatékoság alapján való diszkrimináció elleni küzdelem

- integrálja minden javaslatába az Európai Parlament Munkaügyi és Szociális Bizottságának véleményét, amely nemzeti akciótervek és Bizottsági jelentések kidolgozására szólít fel
- szélesítse ki a Foglalkoztatási Irányelvek „Egyenlő Esélyek” részének céljait, hogy azok az egyenlő esélyeket és az antidiszkriminációs gyakorlatot a 13. cikkely valamennyi tételét tekintve tartalmazzák.
- helyezze előtérbe a Foglalkoztatási Irányelvek többi részében is a diszkrimináció valamennyi formája elleni harcot
- szélesítse ki az Európai Monitoring Központ a Rasszizmusról és az Idegengyűlöletről tevékenységét, hogy a 13. cikkelyben felsorolt mindenfajta diszkriminációval foglalkozzon
- kérje a Tagállamok képviselői bizottságai és a szakértői bizottságok segítségét a 13. cikkelyben felsorolt mindenfajta diszkriminációval kapcsolatban
- biztosítson megfelelő konzultációs lehetőséget az európai civil szervezetek képviselői és az Európai Szociális Társadalmi Szervezetek Platformja számára a 13. cikkely fogantatásának minden fázisában, és ebben a kontextusban tegye lehetővé a nézőpontok megvitatását a civil szervezetek és a Tanács valamint a Tagállamok releváns bizottságai és munkacsoportjai között
- ismerje el a megfelelő szintű EU-támogatások biztosításával, annak szükségességét, hogy európai civil szervezetek, szövetségek és hálózatok alakuljanak (illetve a meglévő szervezetek folytathassák tevékenységüket), amelyek megfelelően képviselik az egyes, a 13. cikkelyben felsorolt diszkriminált csoportokat.

B. A TANÁCS

fogadja el a lehető leggyorsabban ezeket a rendeleteket.

C. AZ EURÓPAI PARLAMENT

Az Európai Parlament

- intézzen felhívást a Bizottsághoz, a Tanácshoz és a Tagállamokhoz, hogy tegyenek gyors és hatékony lépéseket a 13. cikkely kiterjedt foganatosítására
- nyújtson támogatást, ha a Tanács konzultációra hívja a fenti jogszabályokról, és ha a Bizottság által javasolt jogszabályok nem elég átfolyóak és/vagy nem terjednek ki a szexuális orientációra és/vagy a diszkrimináció más okaira, tegyen módosító indítványokat a 13. cikkely szellemében és az egyenlőség alapelvének érvényesítésére.

D. A TAGÁLLAMOK

A tagállamok

- haladéktalanul alakítsák át belső törvényeiket a diszkriminációnak a 13. cikkelyben meghatározott valamennyi alapjához igazodva, ha szükséges, bármely törvény, rendelet vagy adminisztratív rendelkezés hatályon kívül helyezésével és módosításával, amennyiben az ellentétben áll az egyenlő bánásmód alapelvével
- támogassanak minden, a többéves programból fakadó projektet és kezdeményezést.

E. A TÁRSADALMI PARTNEREK

A társadalmi partnerek

- adjanak hangot az egyenlő bánásmód elvének és a mindenfajta diszkrimináció elleni küzdelemnek a társadalmi dialógusban
- írjanak antidiszkriminációs klauzulákat (a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapon) a kollektív szerződésekre és a Közösség szintjén létrejött megállapodások szövegébe is az EK 139. cikkelye értelmében
- segítsenek elő más kezdeményezéseket is, amelyek a munkahelyi diszkrimináció megszüntetését célozzák az intézmények szintjén.

2. A KÖVETKEZŐ KORMÁNYKÖZI KONFERENCIA

A következő, 2000. évi Kormányközi Konferencia, amely a Szerződések további módosításának céljával ül össze, fogadja el a Szerződések olyan módosításait, amelyek

- az egyenlő esélyek biztosítását a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapon az Unió egyik kifejezett feladatává teszik
- megkövetelik, hogy az egyenlő esélyek biztosítása és a diszkrimináció eltörlése a 13. cikkelyben felsorolt valamennyi alapon integráns része legyen a Közösség politikáinak
- megerősítik a 13. cikkelyt olyan módon, hogy közvetlenül hatályossá teszik és biztosítják az egyenlő bánásmódhoz való jogot, amely minden személyre vonatkozik, akár EU-állampolgár, akár nem
- megerősítik az Európai Parlament szerepét azáltal, hogy együttes döntési eljárásokat dolgoznak ki az antidiszkriminációs jogszabályok beiktatására irányuló törvények megfogalmazása során
- lehetővé teszik, hogy az ilyen jogszabályokat a Tanács minősített többséggel fogadja el
- tartalmaznak egy olyan törvényt, amely garantálja mindazok polgári, politikai, szociális, gazdasági és kulturális jogait, akik az Európai Unióban élnek.

A Bizottság 1999. november 12-én valóban benyújtott egy irányelv-tervezetet az egyenlő bánásmódról a munkahelyen és a foglalkoztatásban, amely a 13. cikkelyre épül, tehát tartalmazza a szexuális orientáción alapuló diszkrimináció tilalmát is. [„Proposal for a Council Directive, Establishing a General Framework for Equal Treatment in Employment and Occupation – presented by the Commission” Brussels, 25.11.1999., COM(1999) 565 final. (A szerk.)]

Függelékek

1. FÜGGELÉK: KIEGÉSZÍTŐ INFORMÁCIÓK AZ EURÓPAI UNIÓRÓL

NÉHÁNY FONTOS ALAPÍTÁSI DÁTUM:

- 1952: Európai Szén- és Acélközösség (Montánunió, ECSC)
- 1958: Európai Atomenergjai Közösség (Euratom)
- 1958: Európai Gazdasági Közösség (European Economic Community, EEC) – Római Szerződés
- 1987: Egységes Európai Okmány (Single European Act)
- 1993: Európai Unió (EU) – Maastrichti Szerződés
- 1999: Amszterdami Szerződés

Az Európai Uniót a Maastrichti Szerződés alapította meg. Az Amszterdami szerződés módosította mind az Európai Unió Szerződést, mind pedig az Európai Közösséget megalapító Szerződést.

TAGÁLLAMOK

Az 1995-ig társult 15 tagállam:

- 1958: Belgium, Franciaország, Németország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia
- 1973: Dánia, Írország, Egyesült Királyság
- 1981: Görögország
- 1986: Portugália, Spanyolország
- 1995: Ausztria, Finnország, Svédország

A HÁROM PILLÉR

A Maastrichti Szerződés óta az Európai Unió három „pilléren” nyugszik:

Az első pillér: az Európai Közösség a Római Szerződés és későbbi módosításai alapján, amelynek hatáskörébe tartozik az egységes piacot létrehozó négy alapszabadság (az áruk, a szolgáltatások, az emberek és a tőke szabad áramlása), a gazdasági és pénzügyi unió, valamint a közös politikák és tevékenységek területe.

Az Amszterdami Szerződés óta ide tartozik a vízumok, a menedékjog, a bevándorlás és a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés kérdése is.

A második pillér: a közös kül- és biztonságpolitika, az Európai Unió Szerződés alapján.

A harmadik pillér: a belügyi és igazságügyi együttműködés, az Európai Unió Szerződés alapján.

INTÉZMÉNYEK (és honlapjuk)

(Európai Tanács = az állam- és kormányfők)

Az Európai Unió Tanácsa (Council of the European Union) (<http://ue.eu.int/index.htm>)

Az Európai Bizottság (European Commission) (<http://www.europa.eu.int>)

Az Európai Parlament (European Parliament) (<http://www.europarl.eu.int>)

Az Európai Bíróság (European Court of Justice) (<http://curia.eu.int>)

A Gazdasági és Szociális Bizottság (Economic and Social Committee) (<http://www.ces.eu.int>)

A Régiók Bizottsága (Committee of the Regions) (<http://www.cor.eu.int>)

Az Európai Ombudsman (European Ombudsman) (<http://www.euro-ombudsman.eu.int>)

AZ EURÓPAI PARLAMENT

Az Európai Parlament az Unió 370 millió polgárának vákasztott képviselőiből áll. A Parlament 626 tagját a Tagállamok népességük aránya szerint delegálják.

A Parlament legfontosabb funkciói:

- állást foglal a Bizottság javaslatairól és társjogalkotó szerepe van a Tanács mellett;
- felügyeleti jogkört gyakorol az Unió tevékenységeinek jelentős része fölött, mivel jóváhagyási joga van a Bizottság testületét illetően, s szóban vagy írásban beszámoltathatja a Bizottságot és a Tanácsot;
- jogköre kiterjed a költségvetés meghatározására is (a Tanáccsal együtt), mert meg kell szavaznia az éves költségvetést, és felügyelni a megvalósítását.

A Parlament kinevez egy ombudsman-t is, aki fogadja az Unió polgárainak panaszait a Közösségi intézmények vagy testületek nem megfelelő működésével kapcsolatban. Végül ideiglenes vizsgálóbizottságokat állíthat fel, akik szükség esetén nemcsak a Közösség intézményeinek működésébe pillanthatnak bele, hanem ellenőrizhetik az egyes Tagállamokat is a Közösségi politikák végrehajtását illetően.

A Parlament munkájának nagy része különböző bizottságokban zajlik: ezek jelentést készítenek az Európai Bizottság törvényjavaslatairól és az egész Parlament elé terjesztik őket megvitatásra. A bizottságok saját kezdeményezésükből is készíthetnek jelentéseket.

AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA

Az Unió Tanácsa (amelyet csak Tanácsnak, vagy néha a Miniszterek Tanácsának neveznek) az Unió legfőbb döntéshozó intézménye. A tizenöt tagállamnak a napirenden levő kérdésekért felelős minisztereiből áll: a külügyi, mezőgazdasági, ipari, közlekedési vagy más miniszterekből. Bár a Tanács összetétele mindig az éppen szóban forgó ügytől függ, egységes intézménynek kell tekinteni.

Az Unió minden országa felváltva tölti be a Tanács elnökségét hat hónapon át. A döntéseket a tagállamok állandó képviselőinek bizottsága (a COREPER, COmmitée des REprésentants PERmanents) készíti elő, amelynek munkáját a nemzeti kormányhivatalnokokból álló munkacsoport segíti. A Tanács segítője a Főtitkárság.

AZ EURÓPAI TANÁCS

Európai Tanácsnak a tagállamok állam- vagy kormányfőinek rendszeres találkozáját nevezik. Évente legalább kétszer ülésezik, s teljes jogú tagja az Európai Bizottság elnöke is. A találkozót európai csúcsonak is hívják. Az Európai Unió Szerződés azt mondja, hogy a Tanács feladata „biztosítani az Unió fejlődéséhez szükséges lendületet és meghatározni a fejlődés politikai irányvonalát” (4. cikkely).

AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG

A Bizottság az az intézmény, amely Közösségi politikákat, programokat és indítványokat kezdeményezhet, foganatosíthat, tarthat fenn és ellenőrizhet. A Bizottság felügyeli a Szerződéseket. Húsz tagja van (kettő-kettő Franciaországból, Németországból, Olaszországból, Spanyolországból és az Egyesült Királyságból, és egy-egy a többi tagállamból), akik vállalják, hogy az egész Közösség érdekeinek megvalósításáért dolgoznak.

A Bizottságot öt évre nevezik ki a tagállamok egyetértésével, s a Parlamentnek is el kell fogadnia a kinevezését.

A Bizottsági tagok munkáját az főigazgatóságokból (directories-general, DG-k) álló adminisztráció segíti, valamint egyéb, a Közösség politikájának meghatározott területeiért felelős speciális ügyosztályok. Ezek nagy része Brüsszelben található.

A Munkügyi, Ipari és Szociális Főigazgatóság (DG V) felelős elsősorban a szociálpolitikáért. Ez készíti el a Bizottság társadalmi akcióprogramjait.

A GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁG

A Gazdasági és Szociális Bizottság tanácsadó testület, amely három csoport képviselőiből áll össze: a munkáltatókból, a dolgozókból és az „egyéb érdekcsoportokból” (például mezőgazdasági, fogyasztóvédelmi, tudományos és technikai szervezetek tartoznak ide). Tagjait a Tanács nevezi ki a Tagállamok kormányának jelölése alapján, négy évre.

Az Európai Bizottságnak sokféle közösségi politikáról (illetve az ezekkel kapcsolatos javaslatokról) konzultálnia kell a Gazdasági és Szociális Bizottsággal. A testület saját kezdeményezésére is készíthet jelentéseket.

A RÉGIÓK BIZOTTSÁGA

A Régiók Bizottsága szintén tanácsadó testület: a Tanács és a Bizottság munkáját segíti. Regionális és helyi testületek képviselőiből áll. A Tagállamok javaslatára a Tanács nevezi ki őket, egyhangúlag, négy évre. Tevékenységeikben teljesen függetlenek.

A BÍRÓSÁG

Az Európai Közösségek Bírósága tizenöt bíróból áll, akiknek munkáját kilenc főügyész segíti: hat évre nevezik ki őket, a Tagállamok egyetértésével. Két alapvető funkciójuk van: ellenőrizni, hogy az európai intézmények és kormányok intézkedései megfelelnek-e a Szerződéseknek, és egy-egy nemzeti bíróság kérésére állást foglalni a Közösségi törvények egyes részeinek értelmezéséről és érvényességéről.

A Bíróság munkáját az Elsőfokú Bíróság segíti. Ennek az 1989-ben felállított intézménynek a fő feladata az európai intézményekben zajló viták és a Közösségben zajló versenyekkel kapcsolatos nézeteltérések eldöntése.

EGYÉB JELLEMZŐK ÉS FÓRUMOK

A TÖRVÉNYEK TÍPUSAI

Többféle kötelező érvényű törvény van, amelyet az EU elfogadhat: ilyenek a rendeletek, az irányelvek és a döntések. A rendeletek közvetlenül hatályosak: minden tagállamra nézve kötelezőek, anélkül, hogy be kellene iktatni őket a nemzeti törvénykezésbe. Az irányelvek az elérendő célok tekintetében kötelezőek: a módszerek és formák megválasztása azonban a Tagállamok saját ügye – be kell őket iktatniuk a nemzeti törvényekbe, hogy hatályossá váljanak. A döntések azokra nézve kötelező érvényűek, akiknek címzik őket.

A Parlament, a Tanács és a Bizottság elfogadhat ajánlásokat és határozati javaslatokat is, de ezek nem kötelező érvényűek.

AZ EGYÜTTES DÖNTÉSI FOLYAMAT

Az együttes döntési folyamatot a Maastrichti Szerződés vezette be (EK 251. cikkely). Ez felhatalmazza a Parlamentet, hogy a Tanáccsal együtt okiratokat fogadjon el. A gyakorlatban a következő területeken erősítette meg a Parlament törvényhozói hatalmát: a dolgozók szabad mozgása, szervezeti jog, szolgáltatások, a belső piac, oktatás, egészségügy, fogyasztói politikák, összeurópai együttműködések, környezet (általános akcióterv), kultúra, kutatás.

Az együttes döntési folyamatokról szóló 1996-os jelentésében a Tanács azt javasolta, hogy a folyamatot terjesszék ki a törvényhozás valamennyi szakaszára.

Az Amszterdami Szerződés egyszerűsítette a közös döntési folyamatokat, és más területekre is kiterjesztette őket, például a társadalmi kirekesztésre, a közegészségügyre és a család elleni harcra.

A KONZULTÁCIÓ

A Tanácsnak konzultálnia kell a Parlamenttel, és figyelembe venni a nézeteit. Nem kötelezi azonban a Parlament véleménye, csak az a kötelessége, hogy meghallgassa. Ez vonatkozik minden jogszabályra, amelyet a 13. cikkely alapján hoznak.

A KORMÁNYKÖZI KONFERENCIA

Így nevezik a Tagállamok kormányainak tárgyalásait, amikor azért ülnek össze, hogy módosítsák a Szerződéseket. Fontos szerepet játszik az európai integrációban, hiszen az intézményi és törvényi struktúrák változása – vagyis a Szerződések tartalmának meghatározása – mindig a kormányközi konferenciák eredménye volt.

A TÁRSADALMI PARTNEREK

Ide munkáltatók és szakszervezetek tartoznak. A Bizottság a következő szervezetekkel konzultál: ETUC (a szakszervezetek számára), UNICE és CEEP (a magán- és a közszektor munkáltatói számára).

AZ EURÓPAI TÁRSADALMI SZERVEZETEK PLATFORMJA

Az Európai Társadalmi Nem-kormányzati Szervezetek Platformja, amelyet 1995 szeptemberében alapítottak, most 25 tagot számlál: európai társadalmi szervezeteket, szövetségeket és há-lózatokat, köztük az ILGA-Europe-ot foglalja magában. A Platform célja az, hogy kialakítsa, illetve megerősítse a civil párbeszédet az európai társadalmi szervezetek és az EU intézményei között.

A Platform tagszervezetei vagy meghatározott társadalmi problémák megoldásán dolgoznak (mint például a társadalmi kirekesztés, a szegénység, a közegészségügy vagy a hajléktalanság), vagy egy meghatározott csoport megsegítésén (például a fogyatékosokén, a bevándorlóknén, a munkanélküliekén és a nőknén). Azon dolgoznak, hogy erősebb és igazságosabb társadalomban éljünk, Európában és a világ többi részén is. A Platform tagjai több ezer szervezetet képviselnek, akik helyi, regionális, nemzeti vagy nemzetközi szinten végzik szerteágazó tevékenységüket.

AZ EURÓPA TANÁCS

Az Európai Uniót és Európai Tanácsát nem szabad összekeverni az Európa Tanáccsal, amely egy strassburgi székhelyű nemzetközi szervezet, 41 taggal. Legfontosabb szerepe a demokrácia, az emberi jogok és a törvényesség megerősítése a tagállamokban. Arra törekszik, hogy teljes sokféleségében mutassa föl az európai kulturális örökséget, és a társadalmi problémák, például a kizsorítás, a tolerancia hiánya, a bevándorlók integrációja, az új technológiák okozta fenyegetés és a bioetikai kérdések vizsgálója és fóruma legyen.

Az Európa Tanács nagyon sok fontos egyezményt és chartát fogadott el, például az Emberi Jogok Európai Egyezményét és az Európai Szociális Chartát, és egy sor intézményt hozott létre a nemzetközi szerződések nyomán.

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYE

Az Emberi Jogok Európai Egyezményét 1950. november 4-én írták alá Rómában. Ez volt az első eset az emberi jogok nemzetközi és rendszeres védelmére. Feljogosítja az egyéneket, hogy ha érvényesíteni akarják jogukat, az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulhassanak Strassburgban. Ezt a Bíróságot nem szabad összekeverni az Európai Közösségek luxemburgi Bíróságával.

RÖVIDÍTÉSEK

CEEP: European Centre of Public Enterprises (Vállalkozások Európai Központja)

CMLR: Common Market Law Review (Közös Piaci Törvényi Szemle)

DG: Directorate-General (Főigazgatóság)

EC: European Community (Európai Közösség)

ECR: European Court Reports (Európai Bírósági Jelentések)

ECJ: European Court of Justice (helyesebben: Court of Justice of the European Communities – az Európai Közösségek Bírósága)

EMU: Economic and Monetary Union (Gazdasági és Pénzügyi Unió)

EP: European Parliament (Európai Parlament)

ESC: Economic and Social Committee (néha ECOSOC-nak is nevezik)

ETUC: European Trade Union Confederation (Európai Szakszervezetek Szövetsége)

EU: European Union (Európai Unió)

IGC: Intergovernmental Conference (Kormányközi Konferencia)

MEP: Member of the European Parliament (az Európai Parlament tagja)

OJ: Official Journal of the European Communities (az Európai Közösségek Hivatalos Közlönye)

UNICE: Union of Industrial and Employers' Confederations in Europe (az Európai Ipari és Munkaadói Szövetségek Uniója)

2. FÜGGELÉK

A. Az Európai Parlament határozatai

A4-112/97

Határozat az emberi jogok tiszteletben tartásáról az EU-ban (1995. részlet)

Az Európai Parlament

- tekintettel az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára,
- tekintettel a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára és a Gazdasági, Társadalmi és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára és azok jegyzőkönyveire,
- tekintettel az ENSZ Megállapodásra a Nők Elleni Megkülönböztetés Minden Formájának Megszüntetéséről,
- tekintettel az 1951-es Genfi Megállapodásra és annak jegyzőkönyveire, valamint az UNHCR előterjesztéseire,
- tekintettel az ENSZ 1989-es megállapodására a Gyermekek Jogairól,
- tekintettel az Európai Megállapodásra az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadság Védelméről...

121. Felhívást intéz a magánélet védelméhez való joggal kapcsolatban, hogy (...) ne alkalmazzanak megkülönböztető kritériumokat egyetlen társadalmi csoporttal szemben sem, a vallástól, filozófiai és vallási meggyőződéstől, nemzetiségi hovatartozástól, egészségügyi állapottól és szexuális orientációtól függetlenül.

(...)

135. Megerősíti, hogy senki sem különböztethető meg vallása, eredete, neme, szexuális orientációja és véleménye alapján,

136. Megismétli az 1994. február 8-ai határozatban megfogalmazott felhívást, amely a homoszexuálisok és leszbikusok egyenlő jogairól szól az Európai Unióban, a megkülönböztetés minden formájának megszüntetése és a homoszexuálisokat és leszbikusokat érő egyenlőtlen bánásmód ellen, különös tekintettel a homoszexuális aktusokkal kapcsolatos különböző beleegyezési korhatár valamint az alkalmazási, polgári, szerződési, társadalmi, gazdasági, büntetőjogi és örökbeadási törvények esetében.

137. Arra az álláspontra helyezkedik, hogy az azonos nemű párok jogi elismerésének hiánya az Unióban egyenértékű a megkülönböztetéssel, különös tekintettel a letelepedésre és családjegyeztetésre.

(...)

140. Sürgősséggel felhívja Ausztriát, hogy törölje el homoszexuális-ellenes törvényeit, és különösen a homoszexuális kapcsolatok beleegyezési korhatárának 18 éves korban való megjelöléséről szóló rendelkezést, míg a heteroszexuális és leszbikus kapcsolatokban az 14 év.

A3-0028/94**Az Európai Parlament**

– tekintettel a következők előterjesztésére:

(a) Mr Blak és Mrs Jensen a szabad letelepedési joggal kapcsolatos megkülönböztetésről (B3-0884/92)

(b) Mr Bettini és mások az azonos nemű párok regisztrált élettársi kapcsolatának elismeréséről (B3-1079/92)

(c) Mr Lomas a homoszexuálisok és leszbikusok polgári jogairól (B3-1186/93)

- tekintettel 1984. március 13-i határozatára a munkahelyi szexuális megkülönböztetésről¹,
- tekintettel az 1991. május 15-i határozatára az 1991-1992-es „Európa az AIDS ellen” akciótervvel kapcsolatban²
- tekintettel előterjesztéseire a munkahelyi szexuális zaklatásról, és a megfelelő kiegészítésekkel a leszbikusok és homoszexuálisok védelmében,
- tekintettel az 1992. július 8-i határozatra a gyermekek jogainak európai chartájáról³
- tekintettel a leszbikusok és homoszexuálisok elleni jogi megkülönböztetésre, amely még számos tagállamban fennáll,
- tekintettel az útmutatás-javaslatra a szexuális orientáció alapján történő megkülönböztetésről a munkahelyen és más jogi területeken, amelyet a Német Meleg Szövetség (SVD) fogalmazott meg,
- tekintettel a dániai törvényre a regisztrált élettársi kapcsolatáról és a homoszexuálisokat érintő más diszkrimináció-ellenes törvényekre,
- tekintettel a Polgári Szabadságjogi és Belügyi Bizottság jelentésére,

A. tekintettel az egyenlő bánásmód támogatására, az egyének szexuális orientációjától függetlenül,

B. tekintettel a leszbikusok és homoszexuálisok nagyobb láthatóságára a nyilvánosság előtt és az életmódok egyre növekvő pluralizációjára,

C. mivel a leszbikusok és homoszexuálisok még mindig ki vannak téve gúnyolódásnak, fenyegetésnek, megkülönböztetésnek és erőszakos támadásoknak, több társadalmi szférában, gyakran a legfiatalabb kortól kezdődően,

D. mivel sok tagállam társadalmi változásai az életben lévő polgári, büntetőjogi és közigazgatási rendelkezések megváltoztatására szólítanak fel és a szexuális orientáció alapján történő megkülönböztetés megszüntetésére, és mivel ezek a változtatások már számos tagállamban megtörténtek,

- E. mivel a tagállamokban létező megkülönböztető rendelkezések alkalmazása, melyet több területen fed az EU törvénykezése, az EU-egyezmények alapelveinek és az Egységes Európai Okmányok megszegését jelenti, különösen a letelepedésre vonatkozólag, az EU-egyezmény 3. cikkelyét illetően,
- F. tekintettel az Európai Közösség különös felelősségére abban, hogy minden polgárának egyenlő jogokat biztosítson, függetlenül azok szexuális orientációjától, tevékenységén és a felelőssége alá tartozó területeken belül,
1. Fenntartja meggyőződését, hogy minden állampolgárt egyenlő bánásmód illet meg, tekintet nélkül szexuális orientációjára,
 2. figyelembe veszi, hogy az Európai Közösséget kötelezi az egyenlő bánásmód alapelveinek alkalmazása, tekintet nélkül az egyén szexuális orientációjára, minden jogi rendelkezésben, amely már elfogadásra került, vagy amit a jövőben fognak elfogadni,
 3. hiszi továbbá, hogy az Európai Közösség egyezményeinek erőteljesebb rendelkezéseket kell bevezetniük az emberi jogok védelmében, és ezért felhívja a Közösség intézményeit, hogy tegyék meg az előkészületeket az 1996-ra tervezett intézményi reform kontextusában egy olyan európai intézmény felállítására, amely képes az egyenlő bánásmód biztosítására a nemzetiségre, vallási meggyőződésre, bőrszínre, nemre, szexuális orientációra vagy egyéb különbözőségekre való hivatkozás nélkül,
 4. felhívja a Bizottságot és a Tanácsot, hogy csatlakozzon az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, amely a Közösség 1990-es programja tett lehetővé, első lépésként az emberi jogok nyomatékosabb védelme felé,
 5. felhívja a tagállamokat, hogy szüntessenek meg minden jogi rendelkezést, amely kriminalizálja és megkülönbözteti az azonos neműek közötti szexuális aktusokat,
 6. felhív az azonos beleegyezési korhatár alkalmazására, homoszexuális és heteroszexuális aktusok esetében egyaránt,
 7. felhív a homoszexuális orientációjú egyéneket szembeni nem egyenlő bánásmód megszüntetésére a jogi és adminisztratív rendelkezésekben,
 8. felhívja az Egyesült Királyságot, hogy szüntesse meg megkülönböztető rendelkezéseit a homoszexualitás állítólagos propagálása ellen, és ezáltal állítsa helyre a vélemény, a sajtó, az információáramlás, a tudomány és művészet szabadságát a homoszexuális állampolgárok számára és a homoszexualitás témakörével kapcsolatban, és felhívja a Tagállamokat az effajta véleményszabadság tiszteletben tartására a jövőre nézve,

9. felhívja a tagállamokat, hogy a leszbikus és meleg szervezetekkel együtt kezdeményezzenek kampányokat a homoszexuálisok rovására elkövetett növekvő számú erőszakos cselekmény ellen, és az ilyen cselekmények elkövetői perbefogásának biztosítására,
10. felhívja a tagállamokat, hogy a leszbikus és meleg szervezetekkel együtt tegyen lépéseket a homoszexuálisok elleni bármilyen formában megjelenő társadalmi megkülönböztetés elleni harcra,
11. javasolja, hogy a tagállamok tegyenek lépéseket annak biztosítására, hogy a homoszexuális női és férfi társadalmi és kulturális szervezetek ugyanazon az alapon juthassanak hozzá a nemzeti támogatási alapokhoz, mint az egyéb társadalmi és kulturális szervezetek, hogy a pályázatokat ugyanazon kritériumok alapján döntsék el, mint a más szervezetekét, és hogy ne kerüljenek hátrányos helyzetbe annak folytán, hogy homoszexuális nők és férfiak szervezetei,
12. felhívja a Bizottságot, hogy nyújtson be indítványtervet a leszbikusok és melegek egyenlő jogairól,
13. úgy véli, hogy az indítvány alapját a Közösség polgáraival szembeni egyenlő bánásmód adja, tekintet nélkül azok szexuális orientációjára, valamint a szexuális orientáción alapuló jogi megkülönböztetés minden formájának megszüntetése, felhívja a Bizottságot, hogy ötvenként készítsen jelentést a Parlamentnek a homoszexuális férfiak és nők helyzetéről a Közösségben,
14. úgy véli, hogy az indítványnak legalább a következők megszüntetésére kell irányulnia:
 - eltérő és diszkriminatív beleegyezési korhatár a homoszexuális és heteroszexuális aktusok esetében,
 - a homoszexualitás üldözése közbotrányokozásra vagy közszeméremérsétsére hivatkozva,
 - a megkülönböztetés minden formája a munkahelyen és a közszolgálati jogban valamint megkülönböztetés a büntető, polgári, szerződési és kereskedelmi jogban,
 - az egyén szexuális orientációjára vonatkozó adatok elektronikus tárolása, annak tudomása és beleegyezése nélkül vagy ezen adatok illetéktelen nyilvánosságra hozása vagy nem helyénvaló használata,
 - a leszbikus és meleg párok eltiltása a házasságtól vagy az ennek megfelelő jogi keretből: garantálnia kell a házassággal járó összes jogot és juttatást, megengedve az életközösség bejegyzését,
 - a leszbikusok és melegek jogainak bármiféle korlátozása abban, hogy szülőkké váljanak, örökbe fogadjanak vagy nevelőszülőkké legyenek,
15. felhívja a Bizottságot, összhangban a Parlament 1993. november 19-i véleményével, amely kiegészítő rendelet-javaslatot tartalmaz az Európai Közösség Tisztviselőinek Személyzeti Szabályzata és Más Alkalmazottainak Alkalmazási Feltételeihez a férfiakkal és nőekkel szembeni egyenlő bánásmódról, hogy felvegye a harcot a szexuális orientáción alapuló mindenfajta megkülönböztetés ellen saját személyzeti politikájában,
16. utasítja elnökét, hogy továbbítsa e határozatot a Tanácsnak, a Bizottságnak és a Tagállamok kormányainak és parlamentjeinek, valamint az EU tagságért folyamodó államoknak.

Az Európai Parlament 1998. szeptember 17-én kelt határozata a meleg és leszbikusok egyenlő jogairól az Európai Közösségben

A határozati javaslat a következő tagok előterjesztése:

- Swoboda és Berger, a PSE Csoport képviselőjében
 - Frischenschlager, Watson, Thors és Plooi-van Gorsel, az ELDR Csoport képviselőjében
 - Voggenhuber, Lindholm és Roth, a V Csoport képviselőjében
 - Dupuis, az ARE csoport képviselőjében
- a következő tagok előző javaslatai helyett:
- Frischenschlager és mások, ELDR Csoport (134-08241/98)
 - Roth, Lindholm és Voggenhuber, V Csoport (B4-08521/98)

a meleg és leszbikusok egyenlő jogairól az Európai Közösségben

- tekintettel az 1994. február 8-i határozatra a meleg és leszbikusok egyenlő jogairól az Európai Közösségben¹ amely felhívja a tagállamokat, hogy alkalmazzák ugyanazt a beleegyezési korhatárt homoszexuális és heteroszexuális aktusokra egyaránt (6. paragrafus),
 - tekintettel az 1996. szeptember 17-i határozatra az emberi jogok tiszteletben tartásáról az Európai Unióban (1994)², amely azt követeli, hogy töröljék el a homoszexuálisok elleni diszkriminációt és egyenlőtlen bánásmódot, különös tekintettel a nem egyenlő beleegyezési korhatárra (84. paragrafus),
 - tekintettel az 1997. április 8-i határozatra az emberi jogok tiszteletben tartásáról az Európai Unióban (1995)³, amely megismétli a követelést az egyenlőtlen beleegyezési korhatárok módosításával kapcsolatban (136. paragrafus) és külön sürgeti Ausztriát, hogy módosítsa a beleegyezési korhatárra vonatkozó törvényét (140. paragrafus),
 - tekintettel az 1998. február 17-i határozatra az emberi jogok tiszteletben tartásáról az Európai Unióban (1996)⁴ amely megismétli a követelést, hogy Ausztria kormánya módosítsa az egyenlőtlen beleegyezési korhatárt büntetőtörvénykönyvében (69. paragrafus),
 - tekintettel korábbi határozatára a szexuális orientációról, a diszkriminációról és a homoszexuálisok emberi jogairól Romániában,
 - emlékeztetve a tagjelöltek elfogadásának koppenhágai kritériumaira, különös tekintettel az emberi jogok tiszteletben tartására,
- A. tekintettel a 924/1981. javaslatra a homoszexuálisok elleni diszkriminációról, amelyet elfogadott az Európa Tanács Parlamentje, javasolva a Miniszteri Bizottságnak, hogy sürgessenek minden tagállamot az azonos beleegyezési korhatár elfogadására homoszexuális és heteroszexuális aktusok esetében (7. paragrafus ii.),

1 OJ C 61, 28.2.1994, p. 40.

2 OJ C 320 28.10.1996, p. 36.

3 OJ C 132 28.4.1997, p. 31.

4 OJ C80 16.3.1998, p. 43.

- B. tekintettel az Európai Emberi Jogi Bizottság döntésére, amelyet 1997. július 1-én hoztak meg (No. 25186194 beadvány: Euan Sutherland vs. Egyesült Királyság), amely szerint „nincs objektív és racionálisan elfogadható indoka annak, hogy a férfi homoszexuális aktusok esetében megtartsák a heteroszexuálisokénál magasabb beleegyezési korhatárt, és a beadvány megmutatja azt is, hogy a felperes diszkriminatív elbánásban részesült a magánélethez való jog tekintetében (amelyet az Egyezmény 8. Cikkelye biztosít)” (66. paragrafus), és amely levonja a következtetést, hogy az egyenlőtlen beleegyezési korhatár „megsérti az Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. cikkelyét, a 14. cikkellyel együtt” (67. paragrafus),
- C. figyelembe véve, hogy a hitelesség miatt az EU-tagságra pályázó országokkal szemben, amelyek számára követelmény az emberi jogok tiszteletben tartása, az EU tagállamoknak, mint például Ausztriának, meg kell változtatnia diszkriminatív törvényeit a leszbikusokkal és a meleg férfiakkal szemben, különösen a létező diszkriminatív beleegyezési korhatárra vonatkozó részeket,
- D. azzal a megjegyzéssel, hogy az itt felsorolt, tagságért folyamodó országokban, amelyekkel az EU már megkezdte az előzetes tárgyalásokat, a büntetőtörvényben még mindig vannak olyan jogszabályok, amelyek súlyosan diszkriminatívak a homoszexuálisokkal szemben: Bulgária, Ciprus, Észtország, Magyarország, Litvánia és Románia,
- E. elutasítva az elégtelen törvényreformot, amelyet a Ciprusi Parlament 1998. május 21-én megszavazott, és amely a férfi homoszexuális aktusok teljes tiltását egy sor diszkriminatív törvénnyel helyettesíti, amelynek része a magasabb beleegyezési korhatár,
- F. elutasítva, hogy a Román Képviselőház 1998. június 30-án nem fogadta el a Kormány által benyújtott reformjavaslatot, amely eltörölte volna a büntetőtörvénykönyv 200. cikkelyének homoszexuális-ellenes intézkedéseit,
- G. sajnálva, hogy Ausztria Parlamentje 1998. július 17-én elutasította a szavazást a 209-es cikkely megváltoztatásáról, amely magasabb beleegyezési korhatárt ír elő meleg férfiaknak, s így tudatosan semmibe vette mind a Sutherland ügyében született döntést, mind pedig az Európai Parlament sürgős követeléseit, amelyeket Ausztriához intézett fent említett határozataiban 1997. április 8-án és 1998. február 17-én,
- H. nagy megelégedéssel üdvözölve a közelmúltbeli törvényreformokat ezen a területen Finnországban és Lettországban, és az Egyesült Királyság Parlamentje Alsóházának pozitív döntését 1998. június 22-én, bár ezt sajnos érvénytelenítette a Felsőház későbbi szavazata, I. tekintettel arra, hogy az Európai Közösség 13. cikkelye, amelyet az Amszterdami Szerződés módosított, ratifikálása után biztosítja, hogy a Tanács intézkedéseket tegyen a szexuális orientációra vonatkozó diszkriminációval szemben,

- J. megerősítve, hogy nem adja meg a tagságot egyetlen országnak sem, amely törvénykezésében vagy intézkedéseiben megsérti a leszbikusok és meleg férfiak emberi jogait,
- K. amíg, hivatalos statisztikák szerint, még mindig évente körülbelül 50 rendőrségi jelentés, 30 büntetőeljárás és nyomozás, valamint 20 ítélet születik az ausztriai büntetőtörvénykönyv 209. cikkelye alatt, amely 6 hónaptól 5 évig terjedő szabadságvesztést ír elő,
 1. felhívja Ausztria Parlamentjét és Kormányát, hogy azonnal módosítsa a Büntetőtörvény 209. cikkelyét és haladéktalanul hirdessen amnesztiát és engedje szabadon mindazokat, akik ezen törvény miatt vannak börtönben:
 2. felhív minden tagságért folyamodó országot, hogy töröljék el azokat a törvényeket, amelyek megsértik a leszbikusok és meleg férfiak emberi jogait, különösen a diszkriminatív beleegyezési korhatárt illetően;
 3. felhívja a Bizottságot, hogy vegye figyelembe az emberi jogok tiszteletét és betartását a meleg és leszbikusok esetében, amikor a csatlakozásukról tárgyal;
 4. külön megkéri a Bizottságot, hogy a Közép- és Kelet-Európai országokról szóló jelentésében, amelyet ez év vége előtt kell elkészítenie, fordítson különös figyelmet a meleg és leszbikusok emberi jogi helyzetére ezekben az országokban;
 5. utasítja Elnökét, hogy juttassa el ezt a határozatot a Tanácsnak, a Bizottságnak, Ausztria, Ciprus és Románia parlamentjének és kormányának, és az Európai Tanács főtítkárának

B. Az Európa Tanács 924. sz. ajánlása

A homoszexuálisok elleni diszkrimináció felszámolására (Európa Tanács, 1981. október 1.)

1. Felelevenítve az emberi jogok védelme és a diszkrimináció minden formájának eltörlése melletti elkötelezettségét;
2. Látva, hogy a homoszexuálisok elleni diszkrimináció megszüntetése érdekében hozott jogszabályok és erőfeszítések ellenére a homoszexuálisok továbbra is a diszkrimináció és esetenként az elnyomás elszenvedői;

3. Azzal a meggyőződéssel, hogy a mai pluralista társadalmakban . . . az olyan cselekedetek, mint amilyen egyes emberek bizonyos foglalkozásokból való kizárása nemi irányultságuk alapján, az ellenük irányuló agresszió, vagy kiletük nyilvántartása több évszázadnyi előítélet maradványa;
4. Figyelembe véve, hogy bizonyos tagállamokban a homoszexuális nemi aktus még mindig bűncselekmény, és gyakran komoly büntetést von maga után;
5. Azzal a meggyőződéssel, hogy minden egyén számára, legyen férfi vagy nő, . . . lehetővé kell tenni, hogy élvezhesse a szexuális önrendelkezés jogát;
6. Hangsúlyozva azonban, hogy az államra felelősség hárul bizonyos területeken, mint amilyen a gyermekek védelme;
7. Azt javasolja, hogy a Miniszterek Bizottsága:
 - i. Ösztönözze azokat a tagállamokat, ahol a beleegyező felnőttek közti homoszexuális nemi aktus bűnügyi eljárást vonhat maga után, hogy töröljék el ezeket a törvényeket és gyakorlatot;
 - ii. Ösztönözze a tagállamokat, hogy azonos minimum beleegyezési korhatárt szabjanak a homoszexuális és heteroszexuális aktusok esetében;
 - iii. Intézzon felhívást a tagállamokhoz, hogy
 - a. rendeljék el a homoszexuálisokról vezetett különleges nyilvántartások megsemmisítését, és töröljék el a homoszexuálisokról szóló rendőrségi vagy egyéb szervek által vezetett nyilvántartás gyakorlatát;
 - b. biztosítsák a homoszexuálisok egyenlő - sem jobb, sem rosszabb - elbánását a foglalkoztatás, a bérezés és a munka biztonsága területén, különösen az állami szférában;
 - c. kérjék minden olyan kötelező egészségügyi kezelés vagy kutatás abbahagyását, melynek célja a felnőttek nemi irányultságának megváltoztatása;
 - d. biztosítsák, hogy a gyámsági és láthatási jog, valamint a szülők joga a gyerek elhelyezésére ne lehessen korlátozható pusztán azon az alapon, hogy az egyikük homoszexuális hajlamot mutat;
 - e. kérjék fel a börtönöket és más állami szerveket, hogy határozottan tegyenek a börtönökben történő nemi erőszak, erőszak és szexuális bűncselekmények veszélye ellen.

1. fejezet

Szép szavak: a melegek jogai és a III. Köztársaság¹

dr. Farkas Lilla,

Magyar Helsinki Bizottság

Az 1989-es alkotmánymódosítás egy általános diszkriminációellenes rendelkezéssel gazdagította az 1949. évi XX. törvény szövegét, mely szerint (70/A. § (1)) „a Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül”.² Az egyéb helyzet szerinti különbségtétel tilalma az Alkotmánybíróság egy korábbi döntése szerint vonatkozik a melegekre is.³ A fenti alkotmányos rendelkezést 1992-ben kiegészítette a Munka törvénykönyvének 5. §-a⁴, melynek értelmében (1) a munkaviszonnyal kapcsolatosan tilos hátrányos megkülönböztetést alkalmazni a munkavállalók között nemük, koruk, nemzetiségük, fajuk, származásuk, vallásuk, politikai meggyőződésük, munkavállalói érdekképviseleti szervezethez való tartozásuk, vagy ezzel összefüggő tevékenységük, továbbá minden egyéb, a munkaviszonnyal össze nem függő körülmény miatt. Nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek a munka jellegéből vagy természetéből egyértelműen következő megkülönböztetés. (2) Ha a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megszegésével kapcsolatban vita merül fel, a munkáltatónak kell bizonyítania, hogy eljárása az (1) bekezdésben foglaltakat nem sértette. A sort folytathatnánk további, a töredezett magyar diszkriminációellenes szabályozás részét képező rendelkezések megemlítésével, így például az egészségügyről szóló törvény 7. §-ával⁵, mely a beteg szexuális irányultságától függetlenül biztosítja az azonos bánásmódot, vagy a közoktatási törvény 7. § (4) bekezdésével⁶, amely tiltja a megkülönböztetést a tanuló vagy hozzátartozói születési, illetve egyéb helyzete alapján⁷. Hasonlóan az alkotmány rendelkezéséhez, a melegeket a védelem az „egyéb helyzet” szókapcsolat alapján illeti meg.

A jogsérelmek orvoslására hivatott hatékony szankciórendszer hiányában a fentebbi, nagyrészt deklaratív rendelkezések hatása azonban megkérdőjelezendő. A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának ajánlása nyomán módosított polgári perrendtartás szabályai⁸ 1999. január 1-je óta lehetővé teszik a perindítást olyan esetekben is, amikor a munkaviszony jogellenes különbségtétel miatt nem jött létre. A diszkrimináció áldozatai számára egyébként a Ptk. személyhez fűződő jogokhoz kapcsolódó jogorvoslati⁹ állnak rendelkezésre. Ahhoz azonban, hogy az említett jogorvoslatokat igénybe vehessük, találékonyaságra van szükség, hiszen a szexuális irányultságot a Ptk. szabályai nem sorolják expressis verbis a védelmet élvező okok közé. Úgy tűnik, hogy többé-kevésbé progresszív megközelítésével a régióban aktivitásáról ismert magyar Alkotmánybíróság vállalta magára a meleg jogok határvonalainak megvonását. Tette ezt egy barátságosnak nem nevezhető társadalmi közegben. 1995-ben például egy kutatásban megkérdezettek nagy többsége a homoszexuálisokat sorolta a második legkevésbé kedvelt out-groupba, kevésbé szimpatizálva velük, mint a romákkal vagy a skinheadekkel¹⁰. Bár az Alkotmány 70/H. §-a értelmében a haza védelme a Magyar Köztársaság minden állampolgárának kötelessége, a melegségüket felvállaló férfiakat nem sorozzák be katonának¹¹, s a közelmúlt eseményeiből arra következtethetünk, hogy a hadsereg hivatásos állományában sem látják őket szívesen.

I. Büntetőjogi vonatkozások

Az általános dekriminalizációs büntetőpolitika részének tekinthetjük a 20 év fölötti homoszexuálisok közötti szexuális aktusok büntethetőségének megszüntetését 1961-ben¹². Az úgynevezett beleegyezési korhatárt 1978-ban 18 évre csökkentették, mely jelenleg is irányadó. A beleegyezési korhatár heteroszexuálisok esetében 14 év¹³. A rendszerváltást követően többen tettek erőfeszítéseket a fenti diszkriminatív helyzet orvoslására. A kezdeményezések jellemzője, hogy valamennyi a Btk. „Nemi erkölcs elleni bűncselekmények” című fejezete egészére kiterjedő reformot célozta meg, s a beleegyezési korhatár kérdésének rendezését a javasolt átfogó módosítás integrans részeként kívánta elérni.¹⁴

A meleg jogokért lobbizó szervezetek következetesen hivatkoznak az Európai Parlamentnek a kérdéshez kapcsolódó releváns határozataira, melyek közül az 1998. szeptember 17-én kelt¹⁵ leszögezte, hogy számos, az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó ország büntetőjoga továbbra is tartalmaz a homoszexuálisokkal szemben komoly különbséget tevő rendelkezést. A határozat megerősítette azt a korábbi elhatározást, hogy az Unió ne biztosítson tagságot olyan országoknak, melyek jogszabályai, ill. hivatalos rendelkezései sértik a meleg jogait. A csatlakozni kívánó országokat – köztük hazánkat is – felhívták arra, hogy módosítsák illetve semmisítsék meg a beleegyezési korhatárral kapcsolatban megkülönböztetést tartalmazó jogszabályaikat.

A fenti határozat elfogadását követő napon a budapesti II-III. Kerületi Bíróság egyik büntető tanácsa felfüggesztette eljárását, amelyet többek között természet elleni fajtalanság (ahol a szexuális aktusban résztvevők egyike 18 év alatti, a másik 18 év fölötti homoszexuális) miatt folytatott, s az ügyet¹⁶ az Alkotmánybíróságnak küldte meg, kérve a Btk. 199. §-a alkotmányellenességének vizsgálatát. A kerületi bíróság véleménye szerint „a beleegyezési korhatárt [a jogszabály] teljes

mértékben önkényesen és az Alkotmányba ütközően határozza meg”. Az eljáró tanács megállapította, hogy nem dönthető el, vajon egy 18 év feletti személy szexuális kapcsolata a beleegyezési korhatárt még el nem érő partnerével hátrányosabb-e az utóbbi számára akkor, ha az homoszexuális természetű, mint egy ugyanilyen heteroszexuális kapcsolat (ahol a beleegyezési korhatár 14 év). A bíróság a bizonyítékok sorában figyelembe vette, s a terhelt javára értékelte azt az összehasonlító elemzést, amely az európai országok beleegyezési korhatárral kapcsolatos rendelkezéseit ismertette. Az Alkotmánybíróság döntése a közeljövőben várható.

A 20/1999. (VI.25.) AB. számú határozatban az Alkotmánybíróság a vérfertőzésre vonatkozó büntető rendelkezés (203. §) alkotmányosságát vizsgálva megállapította, hogy „[a] különbségtétel alapja a vizsgált esetben egyedül a szexuális irányultság: eszerint a homoszexuális testvérpárokat fenyegeti büntetéssel a törvény, a heteroszexuális testvérpárokat nem. Ez az Alkotmány 70/A. §. (1) bekezdése alapján az 'egyéb helyzet' szerinti különbségtétel. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint 'az egyéb helyzet' szerinti különbségtételnél azt kell vizsgálni, hogy van-e annak a 'tárgyilagossá mérlegelés szerint ésszerű oka' ... Nem indokolható ésszerűen a különmemű testvérek közötti fajtalanság és az azonos nemű testvérek közötti fajtalanság eltérő büntetőjogi megítélése. Nem igazolható az sem, hogy eltérő lenne ezek társadalomra veszélyessége”. A döntés eredményeként hazánkban jelenleg a testvérek vonatkozásában csak a különböző nemű testvérek közötti közösülés büntetendő.

A Habeas Corpus Munkacsoport 1998-ban kelt jelentése szerint¹⁷, a rendőrség indokolatlanul sokszor illetve sokat foglalkozott számos ügyfelük szexuális irányultságával. 1997. február 22-én egy meleg férfi ellen egy másik férfi bejelentést tett a rendőröknek, mert állítása szerint őt a meleg férfi követte. A bejelentés nyomán két rendőr igazoltatta és előállította, majd az egyik rendőr megkérdezte a férfit, hogy homoszexuális-e¹⁸. A férfi igenlő válaszát követően egy kis szobába vezették, ahol zsebeinek tartalmát megvizsgálták. Az átkutatás után a szexuális irányultságáról érdeklődő rendőr lépett be a szobába és könyökével gyomorszájon vágta. Kis idő múlva további rendőrök érkeztek, akik testszerte ütlegelték és rugdosták. Az incidens végén egyikük azt mondta a meleg férfinak: „Most el lehet menni!”¹⁹

A Munkacsoport egy másik esetről²⁰ is leírást készített, amelyben a büntetőjogi és munkajogi rendelkezések eléggé félreérthető módon játszottak egymásba. 1996. október 19-én E.R. és F.B., két szolgálaton kívüli rendőr szexuális játékot folytatott az előbbi gépkocsijában egy vidéki város elhagyott külterületén, amely a helyiek között találgatásként volt ismert. Kollégáik a környéken járóröze felfigyeltek az ismerős rendszámú autóra, és ez felkeltette érdeklődésüket. Amikor kiderült számukra, hogy mi történik a civil gépkocsiban, erősítést kértek az ügyeletről és rajtaütöttek a páron. F. B. a következő napi parancsnoki meghallgatáson elmondta, hogy olyan mértékben volt ittas, hogy tudtán és akaratán kívül vett részt az eseményekben. A kapitány feljelentést tett E.R. ellen természet elleni erőszakos fajtalanságért²¹ és azonnali hatállyal elbocsátotta. Döntését részleteiben nem indokolta, s bár a büntető feljelentés nyomán indult eljárást december 10-én megszüntették, E.R. szolgálati viszonyát nem állította helyre. Az elbocsátott rendőr munkajogi keresetét az elsőfokú bíróság elutasította. Habár a bíróság határozatában megemlítette, hogy „az

elbocsátásról hozott határozat tévesen hivatkozik a szolgálati törvényre és a bűncselekmény elkövetésére²², megállapította, hogy „méltatlan a hivatásos szolgálatra, aki közterületen nappal szexuális kapcsolatot létesít, függetlenül attól, hogy az a kapcsolat homoszexuális vagy heteroszexuális jellegű, mivel ez a fegyveres szerv működéséhez szükséges közbizalom fenntartását súlyosan veszélyezteti”. A másodfokú bíróság és a Legfelsőbb Bíróság hatályában fenntartotta az elsőfokú ítéletet. Az eljárásban E.R. nem hivatkozott a Munka törvénykönyvének diszkriminációt tiltó 5. §-ára. F.B.-t később más szolgálati helyre rendelték, melynek eredményeképp önként hagyta el a rendőrséget. E.R. az esetet követően öngyilkosságot követett el.

2. A melegek élettársi viszonya

Habár sok meleg a meglévő társadalmi előítéletek miatt tart attól, hogy jogait próbaperekben érvényesítse, meleg érdekképviseleti szervezetek az Alkotmánybíróság előtti eljárásban támadják a meglévő alkotmányellenes különbségeket. 1995-ben az Alkotmánybíróság a házasság és az élettársi kapcsolatok jogi szabályozásával összefüggésben beadott alkotmányjogi panasz nyomán hozott döntést. A 14/1995 (III.13.) AB. számú döntésében megállapította, hogy „a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza ... A gyermekek nemzésére és születésére való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különmeműsége igen. A házasság intézményét az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását”. Habár a Bíróság elismerte, hogy az „utóbbi évtizedekben kultúrkörünkben általában bekövetkezett a homoszexualitás dekriminalizációja”, hangsúlyozta, hogy ez „azonban nem ok arra, hogy a jog elterjen a házasságnak attól a jogi fogalmától, amely a mai állapothoz vezető hagyományban mindig is élt”. Az állam e körben fennálló kötelezettségeivel kapcsolatban megállapította, hogy az „fenntarthat és támogathat hagyományos intézményeket, mint ahogy az új jelenségek elismerésére létrehozhat új jogi formákat is, s ezzel egyszersmind a közfelfogás számára a „normalitás” határait tágíthatja”. E tekintetben azonban „az érintetteknek nem arra van joguk, hogy ugyanazon intézményt vehesse mindenki igénybe, hanem az az alkotmányos követelmény, hogy az érintetteket egyenlőként, azonos méltóságú személyként kezeljék, azaz mindegyikük szempontjait hasonló körülményekkel, figyelemmel, elfogultatlansággal és méltányossággal értékeljék”. Ebből következik, hogy „[a]z Alkotmány csak a különmeműek közötti házasságkötés egyenlő szabályozásának követelményét támasztja a jogalkotóval szemben, ami nem foglalja magában az azonos neműek házasodásának jogi lehetőségét”. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a házasság jelenlegi szabályozása nem sérti az Alkotmány 70/A. §-át a diszkrimináció tilalmáról.

Megállapítást nyert továbbá, hogy a magyar alkotmányos rendelkezésekkel (15, 67, 70/J. §-ok) összhangban a releváns nemzetközi egyezmények „a házasságot férfi és nő életközösségeként fogják fel: a házasságkötés szabadságát a férfi és a nő jogaként határozzák meg, míg más jogok vonatkozásában ilyen különbségtétel nélkül a személyek a jogalanyok”. Az élettársi jogviszonnyal kapcsolatban azonban az alábbi következtetéseket vont le az Alkotmánybíróság: a) az azonos

neműek élettársi jogviszonyának el nem ismerése önkényes lenne, és sértené az azonos emberi méltóságához való jogukat, így ellentétes lenne az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésével; és b) figyelemmel bizonyos polgári és büntető jogi rendelkezésekre a vagyoni helyzet, juttatások, hivatali összeférhetetlenség, illetve a hozzátartozókat érintő szigorítások vagy enyhítések tekintetében, alkotmányos alapot nélkülözne, ha ezek nem lennének alkalmazhatóak az azonos nemű élettársak esetében is. A Bíróság párhuzamot vont a heteroszexuális élettársi kapcsolat polgári jogi szabályozása és az azonos neműek élettársi viszonyának elismerése között, és úgy látta, hogy mindkettő mögött hasonló gyakorlati szükségszerűségek húzódnak meg²³. Több lehetőséget vázolt fel a törvényhozás számára – így például a dán szabályozást a nyilvántartásba vett élettársi kapcsolatokról – s a kérdés megoldására időt engedve felfüggesztette eljárását. 1996 májusában, heves vitát követően 283 igen szavazattal 22 ellenszavazat és egy tartózkodás mellett az Országgyűlés az 1996. évi XLII. törvényben kiterjesztette a Ptk. élettársi kapcsolatokat szabályozó rendelkezését az azonos nemű párokra is.²⁴

Az igazságügy-minisztériumi államtitkár jogszabály-módosítás kapcsán elmondott beszédének²⁵ alábbi rövid összefoglalása némi betekintést enged abba a kényes egyensúlyi helyzetbe, melyet a kormány az azonos nemű élettársak azonos emberi méltóságát biztosítandó kialakítani igyekezett. Az államtitkár kiemelte, hogy „[k]ét személy tartós életközössége ugyanis megvalósíthat olyan értéket, amely az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre”. Megválaszolatlanul hagyva azt a kérdést, hogy miért nem készült olyan javaslat, mely az azonos neműek élettársi kapcsolatának a heteroszexuális élettársi viszonyokéval azonos jogi státuszt biztosított volna, s gyakorlati okokra történő hivatkozással elvetve azt a megoldást, amely a már létező releváns normák módosítását eredményezte volna, az államtitkári exposé a fentebbi törvénymódosítást ismertette. A magyarázat szerint a jelenlegi jogi környezet – miszerint az élettársak nem fogadhatnak gyermeket közösen örökbe, illetve jogszabály csak a házasságban élő nő művi megtermékenyítését teszi lehetővé a házastársak közös kérelmére – jogilag irrelevánssá teszi, hogy az élettársak azonos vagy különböző neműek-e. Kiemelte azt is, hogy az állampolgári jogok országgyűlési biztosa támogatta, a Szívárvány Társulás a Melegek Jogaiért egyesület pedig egyetértett a módosító javaslattal. Az államtitkár kitért az Európai Parlament 1994. február 8-án kelt határozatára is, amelyben az felhívta az Európai Bizottságot arra, hogy „készítsen ajánlást az azonos neműeket érintő hátrányos megkülönböztetés megszüntetésére”. Megerősítette, hogy a kormány további erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy erősítse és védje a családokat, mert „a harmonikus házassági kapcsolatban élő szülők tudják legjobban biztosítani gyermekük zavartalan fejlődését. Az azonos neműek élettársi kapcsolatának elismerése e törekvésekkel nem ellentétes, mivel másfajta érdeket juttat érvényre”.

S valóban, az élettársi jogviszony nem családjogi, hanem polgári jogi intézmény – elsősorban vagyoni viszonyokat szabályoz tehát. A polgári perrendtartás értelmében az élettársak hozzátartozók²⁶, de a családjogi törvény értelmében nem rokonok²⁷. Az élettársi viszony egy faktuális jogviszony, mely nyilvántartásba vétel nélkül jön létre, amely azonban bizonyítási problémákat rejt (elentétben pl. a házasságban vagy akár bármely gazdasági társaságban vagy alapítványban, egyesületben meglévő viszonyokkal, ezek „közhiteles” nyilvántartásával). A társadalombiztosítási nyu-

gellátásról szóló törvény szerint például özvegyi nyugdíjra²⁸ jogosult a házastásra előírt feltételek fennállása esetén az is, aki élettársával ennek haláláig a) egy év óta megszakítás nélkül együtt élt és gyermekük született, vagy b) megszakítás nélkül tíz év óta együtt élt. A gyermekes illetve gyermektelen élettársak között már a törvény által felállított különbségeket tovább növeli a végrehajtást biztosító kormányrendelet²⁹, mert megkívánja, hogy az özvegyi nyugdíjat igénylő élettárs bizonyítsa, az elhunyttal azonos lakcímen volt bejelentve annak halálát megelőzően. Amennyiben az előírt hosszúságú együttélést más módon bizonyítottnak lehet tekinteni, a lakcímbeli eltérés nem érinti az özvegyi nyugdíjra való jogosultságot.

Amit általánosságban bizonyítani kell, az a közös háztartás megléte, ahol az élettársak érzelmi és gazdasági közösségben élnek együtt. Az élettársak (az 1980. 245 BH számú bírósági határozat értelmében aktív) hozzájárulásuk mértékének megfelelően nyernek tulajdonjogot az élettársi jogviszony fennállása alatt szerzett szerzeményekre, ellentétben a házastársakkal, akiknek közös vagyonába tartozik a különvagyonnak az a haszna is, amely a házassági életközösség fennállása alatt keletkezett. A vagyonmegosztással kapcsolatos vitákat mind a házassági, mind pedig az élettársak rendezhetik bíróság előtt, utóbbiak az 1984.225 BH számú bírósági határozat szerint az igazságosság és a méltányosság elveinek figyelembe vételével. Az élettársak nem szerepelnek a törvényes örökösök között³⁰, így öröklésükre végrendelet (öröklési szerződés) alapján kerülhet sor. Önkormányzati bérlakásban csak az önkormányzat beleegyezésével oszthatják meg bérleti jogukat, illetve folytathatják azt valamelyikük halálát követően³¹. Amennyiben csak az egyik élettárs bérlője a bérlakásnak, halálát követően társa nem maradhat automatikusan a lakásban. A bizonyítási problémákból és a szűkös önkormányzati lakásállományból következően valószínűtlen az önkormányzati engedély megadása, bármilyen neműek legyenek is az élettársak. Az 1999. 113 BH számú bírósági döntés értelmében a lakástulajdonos élettárs halála megszünteti a túlélő élettárs lakáshasználati jogát.

A családjogi szabályozás szerint az élettársak nem kötelezhetőek tartásra³², ám a szociális igazgatásról szóló törvény értelmében ők is családtagnak³³ minősülnek, így bizonyos körülmények fennállása esetén a velük közös háztartásban élő élettársuk tartására kötelezhetőek³⁴. Az élettársak is jogosultak ápolási díjra.³⁵ Habár a társadalombiztosítási nyugellátásokra vonatkozó szabályok szűken szabják meg az ellátásra jogosultak körét, az azonos nemű élettársakat nem zárják ki a jogosulti körből, természetesen amennyiben a fentebb ismertetett bizonyítási akadályversenyen átjutnak. A hatályos szabályok szerint az élettársak nemüktől függetlenül részesülhetnek a magánnyugdíj-,³⁶ az önkéntes kölcsönös biztosítópénztár³⁷, illetve más biztosítók³⁸ által tagjaik által megnevezett kedvezményezett körnek juttatott ellátásokból, kedvezményekből. Ezen ellátásokkal kapcsolatban még nem kerültek napvilágra diszkriminatív gyakorlatról szóló beszámolók.

A családgyesítés kedvezményes elbírálásában csak a házastársak, eltartásra szoruló gyermekek, szülők és nagyszülők részesülhetnek, azaz a bevándorlásra vonatkozó szabályok nem biztosítanak előnyöket azon magyar állampolgároknak, akik élettársuk – s vonatkozik ez a heteroszexuálisokra is – bevándorlását kívánják elősegíteni, meggyorsítani.³⁹ Nem tesz különbséget heteroszexuális és meleg párok között a kormány lakástámogatási programja sem, amennyiben

elsősorban a családok és eltartásra szoruló családtagokkal bíró egyedülállók megsegítését tűzi ki célul – s ha a családjogi törvény rendelkezéseit követjük, a figyelembe veendő körből az élettársak ismét kiszorulnak. A többször módosított jogszabály az élettársaknak csak a jogosultságból való kizáró rendelkezések sorában nyilvánít jelentőséget, azaz az élettárs lakástulajdon- illetve lakásbérleti joga akadályos lehet a támogatás folyósításának.⁴⁰

Az élettársi kapcsolatról szóló alkotmánybírói határozat annyiban emlékezik meg az örökbefogadásról, amennyiben utal arra, hogy az Alkotmánybíróság az azonos neműek élettársi viszonyát olyan „egységként” gondolta el, mely nem tartalmaz közös gyermekeket, illetve olyan gyermekeket, akik fölött az élettársak közösen gyakorolják a szülői felügyeleti jogokat. Hazánkban kizárólag házastársak fogadhatnak együttesen örökbe, s az egyedülálló szülő által örökbefogadott gyermeket később csak a szülő házastársa fogadhatja örökbe⁴¹, az élettársa – függetlenül annak nemétől – nem. 1997. óta a gyermekvédelmi szolgálat vizsgálja az örökbefogadók egészségügyi és lélektani alkalmasságát, s az örökbefogadási engedély kérdésében a gyámhivatalok mondják ki a végső döntést⁴². Az 1999. szeptember 9-10-én a külföldi állampolgárok általi örökbefogadás témájában tartott konferencián⁴³ felmerült, s heves vitát váltott ki a meleg szülők általi örökbefogadás kérdése. A résztvevő szakemberek közül többen elmondták, hogy néhány korábbi esetben feltételezték: az örökbefogadó homoszexuális férfi vagy nő. A résztvevők többsége ellenezte a meleg által örökbefogadást. 1999-ben a Szociális és Családügyi Minisztérium által tető alá hozott családpolitikai koncepció a melegekkel kapcsolatban némi aggályra adott okot, amennyiben a hagyományos keresztény család megőrzését tűzte ki célul, s megerősítette az addig e tárgyban kételkedőket, hogy a homoszexuális értékeket nem tekinti követésre méltónak. A szakmai vita után átdolgozott, s jelen tanulmány írásakor még mindig nem végleges anyagból később töröltek a becsmérlő hivatkozások, megjegyzések.

A betegjogok közül számosat az élettársaknak is biztosító egészségügyi törvény csak házastársak és különmemű élettársak esetén teszi lehetővé a művi megtermékenyítést, feltéve – az utóbbi esetben –, hogy az élettársak egyike sem házas (sic!).⁴⁴ Az élettársak esetében fennálló több-let-bizonyítási teher, hogy viszonyukat közjegyzői okiratban kell kinyilatkoztatniuk.

3. Egyesülési szabadság

1996. május 17-én az Alkotmánybíróság az ún. Szivárvány-esetben egy később komoly vitára okot adó határozatot⁴⁵ hozott. A Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért 1994-ben egyesületként kérte bejegyzését, amit azonban a Fővárosi Bíróság elutasított, megállapítva többek között, hogy a „meleg” szó nem felel meg a néveredetiség követelményének. A vitát azonban nem ez a megállapítás, hanem az váltotta ki, hogy a bíróság szerint 18 év alatti személyeknek nem megengedhető, hogy a homoszexuális jogokért fellépő szervezetek tagjaivá váljanak. A bíróság érvelése szerint az egyesület azon célja, hogy az intézményesített homoszexuális élethez szükséges infrastruktúrát hozzon létre, magában foglalta annak kockázatát, hogy a természet elleni fajtalanság (lásd a fentebbieket a Btk. 199. §.-áról) bűncselekménye valósulhat meg. A határozatot felülvizsgáló Legfelsőbb Bíróság felfüggesztette az eljárást, s az Alkotmánybíróság döntését kérte arra vonatkozóan, hogy jelen esetben jogszerű-e az egyesületi tagság életkorhoz kötött korlátozása.

Az egyesületi szabadságot téve az egyik, s az állam kötelezettségét a gyermekek védelmére a mérleg másik serpenyőjébe, az Alkotmánybíróság úgy találta, hogy a bíróságoknak joguk van az életkor alapján korlátozni egy, a melegek jogai mellett érvelő szervezetben a tagsági viszonyt. Az érvrendszer három lábbon állt: a) amennyiben megkötések nélkül csatlakozhatnának, a fiatalokúak a teljes személyiségfejlődés ellen ható kockázatnak lennének kitéve, amely nem állna arányban a tagsághoz való jogokkal; b) a fiatalokúak nem elég érettek ahhoz, hogy a jelen kérdésben döntést hozzanak; c) a homoszexualitás negatív társadalmi megítélését figyelembe kell vennünk, amikor a kockázatot, amelynek a fiatalokúak ki vannak téve, felbecsüljük. Habár az Alkotmánybíróság kifejezte abbéli szándékát, hogy tartózkodjon a homoszexualitással kapcsolatos értékítéletek megfogalmazásától, a döntést kritizálók szerint mégis ezt tette.

Kis János az esetet elemezve úgy érvelt, hogy annak megállapításával: a melegség idő előtti felvállalása kockázatos, az Alkotmánybíróság eltért a magára vállalt semleges érvelés elvétől.⁴⁶ Az ő véleménye szerint a negatív társadalmi hozzáállás érvrendszere ellen nem lehet a semlegesség elvét alkalmazni. A diszkrimináció egy demokratikus államban nemcsak megengedhetetlen kell, hogy legyen, hanem az ellen küzdeni kell, akár a bíróságoknak is. Meglátása szerint a döntés további érdekessége az volt, hogy nem vizsgálta annak lehetőségét, adható-e, illetve van-e a szülőknek joga arra, hogy eligazítsák gyermeküket a tagsággal kapcsolatban. Magyarázat nélkül maradt az a kérdés is, hogy miért igazolható a tagsággal kapcsolatos megkötés egy meleg szervezet esetében, elmenthető egy heteroszexuális szervezettel. Az Alkotmánybíróság döntésének következtében az egyesület bejegyzési kérelmét elutasították. Az egyesület az Európai Emberi Jogi Bírósághoz fordult, azonban az elmúlt öt évben még a kérelem elfogadhatóságáról sem született döntés.

Úgy tűnik, hogy az Alkotmánybíróság nagyobb teret engedett a melegek számára olyan kérdésekben, melyek elsősorban a magánszférához kapcsolódnak (lásd az élettársi kapcsolatról hozott döntést), ám korlátozóbb volt az alapján véve közszférát érintő kérdésekben (így a Szivárvány esetében). Azt, hogy a melegeknek a privát szférában sem adatott meg a teljes szabadság, maga az Alkotmánybíróság mondta ki, amikor a Szivárvány-esetben az élettársi kapcsolatról szóló döntéséhez további magyarázatokat fűzött. Ezek szerint, amit jogilag védendő értéknek ismert el, az „[a]z azonos neműek közötti kapcsolat ... – tartós és megvallott formájában és egyes életviszonyokra korlátozva ... de nem azért, mert a kapcsolat homoszexuális, hanem mert olyan kapcsolat, amelyhez hasonló tényállásokat a jog másutt is elismer, és a megkülönböztetésnek nem volt alapja”.⁴⁷

A beleegyezési korhatár körüli visszasságok rendezése valószínűleg szintén az Alkotmánybíróságra marad, hiszen a törvényhozás a rendszerváltás óta saját kezdeményezésre érdemben nem foglalkozott a melegek jogainak szabályozásával. A Bíróság pedig dönthet úgy, mint eddig több esetben, hogy a többségi európai trendet követi,⁴⁸ számot vetve például a kérdéskörhöz kapcsolódóan egy esetleges beadvánnyal az Európai Emberi Jogi Bíróság felé.⁴⁹ Bármit hozzon is a jövő, az igazi kérdés, hogy az Alkotmánybíróság vajon az élettársi kapcsolatról alkotott, vagy a Szivárvány-esetben született döntés által kijelölt úton halad-e tovább.

- 1 A meleg szót homoszexuális nőkre és férfiakra egyként használom.
- 2 A folytatás pedig így szól: (2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti. (3) A Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti.
- 3 A 20/1999. (VI.25.) AB számú határozat erősítette meg, hogy az egyéb helyzet alapján nyújtott védelem vonatkozik a szexuális irányultság miatti különbségtételre.
- 4 1992. évi XXII. törvény.
- 5 1997. évi CLIV. törvény.
- 6 1993. évi LXXIX. törvény.
- 7 További diszkriminációellenes rendelkezések pl. az 1978. évi I. törvény 24. §-a a belkereskedelemmel kapcsolatban, illetve az 1996. évi XLIII. törvény a szolgálati viszonyról 6. §-a.
- 8 1952. évi III. törvény 349. § (2) a) pont.
- 9 1959. évi IV. törvény 84. §.
- 10 Fábíán Zoltán: Tekintélyelvűség és előítéletek, Új Mandátum, 1999. A megkérdőjezték 95%-a nem engedné, hogy gyermekei homoszexuálisokkal barátkozzanak és csak 2%-uk engedne be homoszexuálist a lakásába.
- 11 A 7/1996. (VII. 30.) HM-NM együttes rendelet II. számú melléklete értelmében a homoszexualitást az infantilizmussal és a súlyos személyiségzavarral azonos módon ítélik meg a sorozáskor.
- 12 1961. évi V. törvény 279. §. A b) pont szerint azonban büntetendő maradt a 20 év fölötti azonos nemű partnerek közötti szexuális kapcsolat is, amennyiben azt „másokat megbotránkoztató módon” követték el. Függetlenül az azonos neműek közötti viszony meglegőben megengedő szabályozásától, az Indoklásban a homoszexualitást még mindig vagy „fejlődési rendellenességben gyökerező, született nemi elferdülés”-ként vagy olyan szerzett anomáliaként írták le, „amely főként a gyermek-, serdülő-, vagy ifjúkorban átélt valamely szexuális (sic!) benyomás hatása alatt, általában gyenge idegrendszerűeknél alakul ki”. Elismerték azonban azt, hogy az „orvosi megfigyelések kimutatták, hogy még a szerzett homoszexuális (sic!) esetén is, és azoknál a terheltknél is, akik meg akartak szabadulni attól, a leggondosabb terápia is csak egészen ritkán hozta meg a kívánt eredményt”.
- 13 Vö. az 1978. évi IV. törvény 199. és 201-202 §-ait. Sem a törvényhozás, sem az előterjesztő minisztérium nem indokolta a beleegyezési korhatár csökkentését.
- 14 Donáth László (MSZP) és Kőszeg Ferenc (SZDSZ) javaslatai, ill. Juhász Géza, a Habeas Corpus Munkacsoport vezetőjének 1996-os alkotmánybírósági beadványa – amelyet még nem bíráltak el – is így közelítettek a megoldáshoz.
- 15 Resolution on equal rights for gays and lesbians in the EC, [1998] OJ 313/186.
- 16 1.BII.82009/98, Budapest II-III. Kerületi Bíróság.
- 17 Fundamentum, 1998/3., 174. o.
- 18 Az 1992. évi LXIII. törvény 2. § 2. pontja értelmében a szexuális életre vonatkozó adatok különlegesek, a (2) bekezdés szerint csak az érintett személy írásos beleegyezésével kezelhetők.
- 19 Fundamentum, 1998/3., 174-175. o.
- 20 Fundamentum, 2000/1., 163-167. o.
- 21 Btk. 200. §. A 18 év fölöttiek ellen irányuló nemi erőszakkal ellentétben e bűncselekmény miatt nemcsak a sértett, hanem bárki tehet feljelentést.
- 22 1996. évi XLIII. törvény 56. § (6) A hivatásos szolgálatra méltatlan az: a) akít jogerősen végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, kivéve, ha a bíróság katonai fogdában rendelte azt végrehajtani; b) akít a bíróság jogerősen felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt és előzetesen nem mentesített a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól; c) aki szolgálaton kívüli magatartásával a fegyveres szerv működéséhez szükséges közbizalom fenntartását súlyosan veszélyezteti.
- 23 1961-es Btk. és az 1977-es Ptk. módosítás.
- 24 Ptk. 578/G. § és 685/A. §.
- 25 Parlamenti Jegyzőkönyv 1996, 18854-18856. o.
- 26 Pp. 13. § (2).
- 27 Csjt. 34. §.

- 28 1997. évi LXXXI. törvény 45. §.
- 28 168/1997. (X.6.) Korm. rend.
- 30 Ptk. 607-610. §-ok.
- 31 1993. évi LXXVIII. törvény
- 32 Csjt. 60-69. §-ok.
- 33 1993. évi III. törvény 4. § (1) E törvény alkalmazásában c) család: egy háztartásban életvitelszerűen együtt lakó közeli hozzátartozók; d) közeli hozzátartozó, ha e törvény másként nem rendelkezik: a házastárs, az élettárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbe fogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbe fogadó, a mostoha- és a nevelőszülő; f) háztartás: az egy lakásban életvitelszerűen együttlakó személyek; g) tartásra köteles és képes személy: a d) pontban meghatározott az a közeli hozzátartozó, akinek családjában az egy főre jutó jövedelem a tartási kötelezettség teljesítése mellett meghaladja az öreg-ségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének kétszeresét, továbbá a tartást szerződésben vállaló, illetve az a személy is, akit a bíróság tartásra kötelezett.
- 34 Sztv. 114. §.
- 35 Sztv. 41-44. §-ok
- 36 1997. évi LXXXII. törvény.
- 37 1993. évi XCVI. törvény.
- 38 Ptk. 536-567. §-ok.
- 39 1993. évi LXXXVI. törvény 17. §.
- 40 106/1988. (XII.26.) MT rendelet
- 41 Csjt. 47. §.
- 42 1997. évi XXXI. törvény 62. és 112. §-ai.
- 43 Mocsonaki László, a Háttér Baráti Társaság Egyesület a Melegekért elnöke, maga is gyermekvédelemmel foglalkozó szakember, később szóban számolt be az eseményekről. Elmondása szerint néhány szakember azon félelmének adott hangot, hogy a dán vagy holland szülők által örökbefogadott gyermekek esetleg meleg családokhoz kerülhetnek.
- 44 1997. évi CLIV. törvény 167-168. §-ok.
- 45 21/1996. (V.17.) AB határozat.
- 46 Kiss János, „A Szivárvány-teszt”, Beszélő, 1996 július, 26-36. o.
- 47 21/1996. (V.17.) AB határozat, IV/3.
- 48 Például a halálbüntetés megszüntetéséről szóló 23/1990. (X.31.) AB, vagy a szólásszabadság korlátait kiszélesítő 30/1992. (V.26.) AB sz. határozatokban.
- 49 Mint például a Sutherland c. Egyesült Királyság esetel, European Commission of Human Rights, Report of 1 July 1997.

A melegek és leszbikusok társadalmi helyzete Magyarországon

Sándor Bea

1. A társadalmi szervezetek

Az első magyar meleg szervezetet, a Magyar Homoszexuálisok „Homérosz Lambda” Országos Egyesületét két év próbálkozás után jegyezték be a hatóságok, 1988-ban. Alapító okirata szerint fő célja a HIV terjedésének megállítására volt, s a meleg kulturális események és találkozóhelyek szervezését ennek a célnak rendelte alá. Valószínűleg ez volt az egyetlen lehetséges érvelés, amellyel egy meleg szervezetet bejegyezték abban az időben.

A Homérosz előtt csak informális találkozóhelyek léteztek Budapesten: többnyire baráti körök. Az 1980-as évek közepére azonban megjelent az a néhány ember, aki a változó politikai légkörben arra gondolt, hogy meleg csoportokat hoz létre. Az érdekképviselő első fórumainak kialakulása további éveket vett igénybe. Az első csoportoknak csak nagyon kevés tagja vállalta melegségét a nyilvánosság előtt: ez leginkább évekkel később, már más szervezetekben történt meg. A Homérosz tagjai voltak azok, akik az 1990-es évek elején más, a nyilvánosság felé nyitottabb és aktívabb szervezeteket hoztak létre.

1991-ben alakult meg a Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság: ez az egyesület adja ki a kilenc éve folyamatosan megjelenő, országos terjesztésű Mások folyóiratot, a meleg kultúra és tájékoztatás egyedülálló fórumát. Az 1990-es évek elején alakult számos más társadalmi és önszolgáltató csoport is: a Keshergay, egy zsidó meleg csoport, a VándorMások nevű, azóta is működő túracsoport; 1992 és 1993 között az ELTÉ-n működött az Egyetemi Meleg Kör, a diákok beszélgetőcsoportja. Ilyen önszolgáltató csoportok ma is működnek: van keresztény meleg kör, beszélgetőcsoport fiatal melegeknek és leszbikusoknak, és havonta egyszer beszélgetőest leszbikus és biszexuális nőknek is.

A Szívárvány Társulás a Melegek Jogaiért volt az első olyan egyesület, amely célját és tevékenységét a politika és a jog kontextusában fogalmazta meg. Az egyesületet viszont soha nem jegyezték be hivatalosan. Az elutasítás oka először kettős volt: az egyik a „meleg” szó használata (az addig megalakult szervezetek a „homoszexuális” terminussal éltek, amelynek orvosi konnotációja miatt az 1990-es évektől az érdekképviseleti csoportok a meleg szót kezdték használni), mivel annak „pozitív jelentésárnyalata van” és a nyilvánosság nem tudhatja, mit fed (a szó éppen a Szívárvány bejegyzése körüli sajtóvitában lett aztán általánosan ismert); a másik ok pedig az volt, hogy az egyesület nem határozott meg korhatárt a tagsághoz, s így fiatalok is beléphettek volna a szervezetbe. Az utóbbi ok nyilvánvalóan arra a félelemre illetve hamis feltételezésre épül, hogy egy meleg jogi szervezetben a fiatalokat „megrontják”.

Közben más szervezetek is alakultak, olyanok, amelyek szükségből hajlandók voltak a homoszexuális szót használni, és a belépés feltételül állították a nagykorúságot. (Később, amikor a média már gyakran használta a meleg szót, a szervezetek megváltoztathatták a nevüket, s így meleg egyesületekké váltak).

A Háttér Baráti Társaság a Melegekért 1995-ben alakult meg. Első projektje egy telefonos lelki segélyvonal felállítása volt: ez 1996 februárja óta folyamatosan, naponta működik. A lelki segély- és információs vonal azért állt mindig az egyesület tevékenységének középpontjában, mert eléri a meleg, leszbikus, biszexuális és transzszexuális, illetve ezekről kérni akaró embereket a fővároson kívül is, ahol nagyon sokan nem tudnak másként kommunikálni, kérni, pszichológiai segítséget kérni, pedig a titkolózás, a félelem, a család elutasítása sok esetben nagyon súlyos terhet ró rájuk. Hatvan tagjával a Háttér más projekteket is felállított és működtet máig: képzéseket szervez a telefonos operátornak jelentkezők számára szakemberekkel; országos HIV- és AIDS-megelőző munkát végez (a Nemzeti AIDS Bizottság támogatásával); előadásokat és szemináriumokat tart szociális munkásoknak, konferenciákon, kerekasztal-beszélgetéseken vesz részt; archívumot tart fenn, amelyet kutatók, diákok is használhatnak; s a nyári meleg és leszbikus fesztiválok illetve a decemberi Pozitív Fesztivál egyik főszervezője. Az elmúlt egy évben tovább szélesedett a tevékenysége: a jogi kiadvány megjelentetése egy általános lobbimunka része, és az Nyílt Társadalom Intézet támogatásával 2000. július 1-től elindította jogsegély-szolgálatát.

A Habeas Corpus Munkacsoport 1996-ban alakult meg, a Szívárvány Társulásnak azokból a tagjaiból, akik nem akarták egy körülhatárolt és középponti identitás szerint meghatározni magukat. A HCM kis, többnyire fiatal liberális értelmiségiekből álló szervezet, amely a nyilvánosság tájékoztatásával és jogvédelemmel foglalkozik. A csoport nyilvános vitákat szervez a személyes szabadságról és a nem egyenlőségről; petíciókat nyújt be az Alkotmánybíróságnak, törvénymódosítási javaslatokat készít, hogy védje a szexuális önmeghatározás szabadságát, és ezek ügyében politikusoknál lobbizik; állást foglal az alapvető szabadságjogok kérdésében, és ezeket közzéteszi; és jogsegélyszolgálatot működtet többnyire azok számára, akiket nemük vagy szexuális orientációjuk miatt diszkriminálnak. (Telefonos segélyszolgálatuk van, s szükség esetén ingyenes jogsegélyt biztosítanak a rászorulóknak.)

A Labrisz Leszbikus Egyesületet 1999 elején alakult. Több tagja részt vesz más szervezetek munkájában is, de mivel egy heteroszexista és szexista társadalomban a leszbikusok és a biszexuális nők számára sokkal nehezebb az előbújás és érdekeik megfogalmazása, a leszbikus aktivisták fókusza gyakran különbözik a főleg meleg férfiak alkotta csoportokétól. A Labrisz Leszbikus Egyesület havonta beszélgetőcsoportot szervez, egy kétkötetes kiadányon dolgozik, amelyből az első, a Leszbikus tér/erő (a leszbikus és feminista történelemről, kultúráról, és a nők illetve a szexuális kisebbségek reprezentációjáról) már megjelent; s az EU Phare Demokrácia Programjának támogatásával megkezdte a munkát egy oktatási projekt elindításán.

2. A jelenlegi társadalmi és politikai klíma

Bár a beszélgetőcsoportok és a szórakozási lehetőségek kínálata jelentősen bővült az elmúlt években a meleg és leszbikusok számára, és a média is többet foglalkozik a szexuális kisebbségekkel, a meleg és leszbikusok a nyilvánosság szférájában még mindig szinte teljesen látthatatlanok. A közvéleményre és a politikusokra is az jellemző, hogy nem akarják politikai kérdésnek tekinteni a meleg diszkriminációját és a témát övező hallgatást.

1999 novemberében a Magyar Szocialista Párt elnöke azt állította egy interjújában, hogy a meleg ellen nincs diszkrimináció Magyarországon. (Később egy durvább megjegyzése miatt nyilvánosan bocsánatot kért, de ezt az állítását nem vonta vissza, sőt, megerősítette.) Az állítás alapja az, hogy a melegeket, ha hallgatnak szexuális orientációjukról (és ha fővárosi értelmiségiek), valószínűleg nem bocsátják el az állásukból, illetve nem teszi őket lehetetlenné munkatársaik zaklatása (egyáltalán nincs ekkora szerencséjük viszont a vidékieknek, a nem liberális értelmiségi közegekben dolgozóknak, a tanároknak, a katonáknak...). Ha tehát a társadalmi helyzetüknél és foglalkozásuknál fogva szerencsésebb meleg nem beszélnek erről soha, akkor békén hagyjuk őket – ezt jelenti a diszkrimináció „hiánya”. (Ha viszont valamelyikük a szabadidejében egy meleg érdekvédelmi egyesületnél dolgozik, vagy interjút ad a televízióban a meleg és leszbikus fesztiválról, mindjárt nem ez a helyzet...) A jelenlegi kormány megpróbálja teljes csendbe burkolni ezt a kérdést. A meleg és leszbikus szervezetek minden eddiginél kevesebb támogatást kapnak hazai forrásból. Az állami médiát jobboldali pártok irányítják, a Magyar Televízió hírigazgatója egy szélsőjobboldali kijelentéseiről ismert személy. 1999 novemberében pedig a Népszabadság egy olyan (kormányintézetnek dolgozó) szociálpolitikus írását közölte, aki nemcsak devianciának nevezi a homoszexualitást, hanem egyenesen patologizálja is. Ilyen újságcikk Nyugat-Európában már csak a legelavultabb jobboldali sajtóban jelenhetne meg – ráadásul a Népszabadság nemcsak hogy nem kért fel senkit válasz megfogalmazására, nem is közölte azok válaszát, akiről az írás szólt – mintha a meleg kérdéséről csak heteroszexuális szociológusok folytathatnának „eredekmentes” és „objektív” párbeszédet.

A meleg és leszbikusok pedig, akik ebben a rájuk erőltetett csendben élnek, hajlamosak azonosulni ezekkel a véleményekkel és képekkel, és titkolózva élni. A szexuális kisebbségek stigmatizált volta megnehezíti a problémák politizálását. Az attitűdök megváltoztatása igen nehéz: ma Magyarországon még nincs olyan politikus, aki vállalná a nyilvános párbeszédet a melegekről, és kiállna a hátrányos megkülönböztetés megszüntetéséért.

A Szabad Demokraták Szövetsége az egyetlen olyan párt, amelynek elnöke és több tagja beszélgetésre invitálta a nyári meleg és leszbikus fesztivál szervezőit, és a meleg szervezetek vezetői elé tárta készülő programjának a szexuális kisebbségek jogaira vonatkozó részét. Reméljük, hogy ez a kezdeményezés nem marad eredmény nélküli, és hogy a jövőben más politikai pártok is nyitottak lesznek a párbeszédre.

3. Általános körkép

A jogi diszkrimináció mellett a hallgatás jelenti a legnagyobb akadályt a szexuális kisebbségek számára Magyarországon. A civil intézmények alulfejlettsége és alultámogatottsága, a hamis érvelés, hogy a szexuális orientáció a privát szférába tartozik és hogy ha valaki nem beszél róla, nem is diszkriminálják, vagy hogy nem is létezik diszkrimináció a szexuális kisebbségek ellen, és a politikusok vonakodása, hogy beszéljenek erről, mind-mind olyan akadály, amellyel a néhány működő meleg és leszbikus érdekképviseleti egyesületnek szembe kell néznie. A diszkrimináció és a hallgatás fenntartja azt is, hogy a politikusok és a polgárok sem ismerik fel a meleg, leszbikus, biszexuális és transzneműek polgári és emberi jogait; és fenntartja a szervezetek láthatatlanságát, a kutatás és az olyan publikációk akadályozását, amelyek dokumentálják a jogsértéseket és a homofóbiát.

A csend fenntartásának tipikus példája, hogy a magyar támogatók nem szívesen szponzorálnak olyan programokat vagy projekt-részeket, amelyek a meleg és leszbikusok láthatóságát és a társadalmi párbeszéd terét növelnék. Az iskolákba, a diákok és a tanárok számára készülő brosúrákra, amelyek ellensúlyozhatnák az osztályfőnöki kézikönyvekben szereplő homofób kitételeket, csak külföldi támogatóktól lehet anyagi fedezetet szerezni: a magyar alapítványok illetve bizottsági képviselők, ha egyetértenek is a projekt egészével, félnek a konzervatív pártok vagy a kormányzati szervek kritikájától. Az évente megrendezett meleg és leszbikus fesztiválnak is elenyésző a magyar támogatottsága, bár 2000-ben már az ötödik alkalommal kerül sor rá. Ez a legnagyobb kihívás, amellyel a civil szervezeteknek és az aktivistáknak szembe kell nézniük, mert csak a láthatóvá válással lehet valóban változtatni a társadalom attitűdjén.

A magyar meleg és leszbikus társadalmi szervezetek fő célja az, hogy a szexuális orientáció miatti diszkrimináció bekerüljön az Alkotmány felsorolásába (amelynek 70/a paragrafusában tartalmazza, hogy milyen alapon tilos a hátrányos megkülönböztetés Magyarországon), különös tekintettel a munkahelyi és foglalkoztatásbeli diszkriminációra; hogy meggyőzzék a hatóságokat: a szexuális kisebbségeket tekintsék kisebbségi csoportnak, és így biztosítsanak támogatást a projekteik számára (szolgáltatásokra, publikációkra, fesztiválokra stb.); hogy növeljék a láthatóságukat; hogy oktatási projekteket hozzanak létre diákok, tanárok, rendőrök és katonák számára; hogy legyen a kormánynak olyan szerve, amely konzultál a meleg és leszbikus civil szervezetekkel a készülő és őket érintő törvényekről illetve az EU kisebbségekre vonatkozó kérdéseiről; hogy megváltozzon a jelenlegi Büntető Törvénykönyv és egyenlő jogokat garantáljon a heteroszexuális és homoszexuális egyéneknek; hogy kiszélesítsék az élettársak jogait; és hogy bővítsék a közösségnek nyújtott szolgáltatásokat.

3. fejezet:

Dokumentumok

1. Alkotmánybírósági beadványok

**Lambda Budapest Baráti Társaság, Homérosz Egyesület,
Magyar Zsidó Leszbikus és Gay Csoport:
Alkotmánybírósági indítvány a Btk. 199.§ ellen**

Tisztelt Alkotmánybíróság!

A Lambda Budapest Baráti Társaság, a Homérosz Egyesület és a Magyar Zsidó Leszbikus és Gay Csoport azzal a

k é r e l e m m e l

fordulunk a T. Alkotmánybírósághoz, hogy állapítsa meg a Büntető Törvénykönyv 199. paragrafusának (természet elleni fajtalanság) alkotmányellenességét, figyelemmel arra, hogy e törvényhely nincs összhangban a Magyar Köztársaság Alkotmányának 70/A paragrafusával (a diszkrimináció tilalmával).

Kérjük továbbá, hogy az alkotmányellenesség megállapítását egyidejűleg hívja fel az Országgyűlést annak megfontolására, hogy a Büntető Törvénykönyv 201. paragrafusával büntetni rendelt „megrontás” elnevezésű bűncselekmény passzív alanyainak életkorhatárát a jelenlegi 14 évnél magasabb évszámban határozza meg.

INDOKOLÁS

I. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények és az Alkotmányban biztosított alapvető állampolgári jogok összefüggései

A szexualitáshoz, az egyén szabad akaratelhatározásán alapuló nemi élethez való jog az emberi méltósághoz, a szabadsághoz illetve az ezekből levezethető magánélethez való jogból, valamint közvetve a magántitokhoz való jogból eredő alapvető állampolgári jog. A magánélet e legbensőbb, legintimebb szférájára hathatnak olyan társadalmi tényezők, mint az erkölcsök, a hagyományok, a társadalmi szerepből adódó elvárások, a jog szerepe azonban modern, az egyén szabadságából kiinduló társadalmakban nem terjeszkedhet tovább annál, mint hogy az egyén önrendelkezési jogát, szabadságát védje a nemiség körében.

Pontosan a szexualitás szabadságának jelentősége indokolja, hogy a büntetőjog szigorú szabályokkal bástyázza körül az ember azon jogát, hogy maga válassza meg, mikor és kivel akar nemi életet élni. A nemi szabadság értékét tükrözik az erőszakos nemi bűncselekmények igen magas büntetési tételei.

Fontos szerepet kap a büntetőjog a gyermekek egészséges pszichoszexuális fejlődésének biztosításában is. Hatályos büntetőjogunk rendszerében ez oly módon valósul meg, hogy a 12 éven aluli gyermeket a törvény akaratnyilvánításra képtelennek vélelmezi, így az ilyen korú személlyel történő nemi aktus akkor is erőszakos bűncselekménynek minősül, ha látszólag a sértett beleegyezésével történik. A 12 és 14 év közötti gyermek esetében ez a vélelem már nem érvényesül ugyan, de a jogalkotó e korcsoportot sem tekinti még érettnak arra, hogy testével, szexualitásával kapcsolatban befolyásolástól mentes, valóban szabad döntést hozzon. Erre figyelemmel az ilyen korú gyermekkel – annak „beleegyezése” esetén is bűncselekmény valósul meg (megrontás).

A magyar büntetőjog 14 éves korban határozza meg azt az érettségi fokot, amikortól a fiatal már alkalmas arra, hogy szabadon éljen nemi életet. Az ennél idősebb személyt – a partnerével való kölcsönös bizalom esetén, azaz amennyiben nem erőszakkal vagy fenyegetéssel kerül sor az aktusra már nem „védi” a törvény, azaz a vele való szexuális együttlét esetén már nem büntethető a felnőtt partner. Megjegyezni kívánjuk, hogy a 14 éves korhatár nemzetközi összehasonlításban meglehetősen alacsony, hiszen liberális nyugati jogrendszerek is általában 16 éves korhatárt alapítanak meg. (pl Belgium, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália) A „beleegyezés korhatárát” elért fiatal pszichoszexuális fejlődését (legyen az az életkor 14 év vagy ennél magasabb) természetesen e korhatár után is számos negatív hatás, kellemetlen, esetleg traumatikus élmény befolyásolhatja. Azonban a jog megközelítésében „felnőttnek” tekintett személyt a büntetőjog már nem védheti meg ezektől a nehézségektől, keserűségektől, hiszen az érzelmi manipuláció, az ügyetlen, figyelmetlen közeledés, az örömet nem okozó szexuális együttlét – legyen bár nagymértékben káros az egyénre – az állami szabályozás körén kívül esik, a magánélet szférájába tartozik.

Ugyanez mondható el arról, hogy a felnőttnek tekintett állampolgár „miféle” nemi életet kíván élni, milyen szexuális preferenciát választ. A társadalom szempontjából „leghasznosabb” nyilvánvalóan a tartós, monogám, a gyermeknemzést is célul tűző párkapcsolat.

Az uralkodó erkölcsök valószínűleg elítélik azt, aki ettől eltérő szexuális magatartásformákat tanúsít, például gyakran váltogatja szexuális partnereit, csoportos szexuális aktusban vesz részt, a „tradicionális” nemi aktustól eltérő formáját választja – partnerével egyetértésben – az örömszerzésnek.

A felnőttkort elért állampolgár szexualitása azonban – mégha olyan nemi preferenciát is választ, amely „társadalmilag haszontalan” vagy a többség szemében erkölcstelen – magánügy. A törvény által megkívánt érettség (jelenleg 14 éves kor) elérésével az egyén magánélethez való joga „kiteljesedik”, s ehhez kapcsolódik a szexualitás intim jellegéből adódóan a magántitokhoz való jog „megnyílása” a szexualitás szférájára nézve. A nemiség körében döntésre érett személyek kölcsönös beleegyezésén alapuló nemiség vonatkozásában helytálló Pierre Trudaut híressé vált mondása: „Az államnak nincsen keresnivalója polgárai hálószobájában”.

Ahogy már a Büntető Törvénykönyv fejezetcíméből is kiderül („Nemi erkölcs elleni bűncselekmények”), jelenlegi büntetőjogunk nem a nemi szabadság védelmét tekinti céljának, hanem az egyéges és mindenre kötető „nemi erkölcs” fenntartását és konzerválását.

Tekintettel arra, hogy plurális értékrenden alapuló demokráciában az erkölcsök sokfélék, az egyénnek pedig joga van a „mássághoz” – mindaddig, amíg ezzel mások alapvető állampolgári jogait nem sérti –, az ilyen megközelítés eleve alkotmányellenes és szemben áll a büntetőjog „ultima ratio” szerepével, amelyet az Alkotmánybíróság már több határozatában hangsúlyozott.

II. A természet elleni fajtalanság kriminalizálásának káros hatása az egyenlő elbánás elve szempontjából. A jogalkotó által elérni kívánt cél alkotmányellenessége

Büntető Törvénykönyvünk „Nemi erkölcs elleni bűncselekményeket” tartalmazó fejezete viszonylag liberálisnak tekinthető a fentebb vázolt összefüggések szem előtt tartásában, hiszen főszabályként nem bünteti a magánélet szférájába tartozó szexuális megnyilvánulásokat. (Noha a jogtörténetből illetve nemzetközi tapasztalatok alapján ismert, hogy „elképzelt” a házasságtörés, a heteroszexuálisok orális vagy anális közösülése, a homoszexuális felnőttek nemi kapcsolatának pónalizálása is.) A szabad akarattal rendelkező, a büntetőjog által „érettnek” nyilvánított (14 éven felüli) állampolgárok esetében – a vérfertőzés egyes esetein kívül – egyedül a homoszexualitást „emeli ki” a törvény a választható szexuális preferenciák közül és rendeli büntetni, amennyiben az „elkövető” 18 évnél idősebb, míg a „sértett” ennél fiatalabb személy.

Helyes jogértelmezés szerint ez azt jelenti, hogy a jogalkotó „visszavonja” a 14. életév betöltésével elismert jogot a nemi életre és az ehhez kötődő magántitokra abban az esetben, ha az állampolgár vele azonos nemű személlyel (a sértett esetében 18 éven felüli, az elkövető esetében 14 és 18 év közötti személlyel) kíván nemi életet élni. (Látszólag a tilalom csak a 18 éven felüli személyt érinti, azonban aligha tekinthető „szabadnak” az a fiatalos, aki abban a tudatban él nemi életet, hogy partnerét a vele való kapcsolat miatt bármikor megbüntethetik, őt az esetleges büntetőeljárásban partnere elleni tanúvallomás megtételére kötelezhetik.)

A szabályozás „jogpolitikai indoka” sokáig természetesnek hangzott: a fiatalosok „egészséges” pszichoszexuális fejlődésének védelme. Az emberi szabadságot valódi értéknek tekintő, az emberek sokféleségét és a magánéletet tiszteletben tartó társadalomban azonban – álláspontunk szerint újrértelmezésre szorul az „egészséges szexualitás” és így az „egészséges pszichoszexuális fejlődés” fogalma is.

A sokféle örömszerzési mód közül ki-ki mást tekint „természetesnek”, „normálisnak”, elfogadhatónak. ennek megtétele nagyban függ az egyén neveltetésétől, személyes értékrendjétől. Az a heteroszexuális személy, aki „abnormálisnak” tekinti a homoszexualitást, „természetesnek” gondolhatja, hogy partnereit sűrűn váltogatja, házastársát megcsalja, esetleg családját egy szexuális kaland miatt elhagyja. Előfordul, hogy az általa „abnormálisnak tekintett” az ő viselkedését tarta kifogásolhatónak.

Mindkettőjük joggal követeli azonban, hogy szexuális szerepvállalásuk maradjon meg a magánélet szférájában, s ne legyen a jog megítélésének, elítélésének tárgya. Néhány évvel ezelőtt elképzelhetetlen lett volna annak a „sokszínű” szexuális beállítottságnak a nyilvánosság elé tárása, amely manapság természetes módon jelenik meg az újságok szexuális partnerkereső rovataiban. Nyilván sokakból felbátorodást vált ki az általuk „abnormálisnak” gondolt szexuális preferenciák sokasága. Az utóbbiak erkölcsi megítélése lehet egészen különböző, azonban jogi megközelítésük egységes: „normális” és ezért a jog szféráján kívül marad minden olyan szexuális megnyilvánulás, amelyre szabad döntés alapján kerül sor, s amely ezért nem sérti az ember jogát a szabadsághoz, a saját testével való rendelkezéshez és az emberi méltósághoz.

Amennyiben tehát az állam preferenciákat jelöl ki polgárai számára a szexualitás körében, alkotmányellenesen cselekszik. Olyan szférába avatkozik be, amely veleszületetten az egyéné. S nemcsak megengedhetetlenül szabályoz, hanem kárt is okoz. Azáltal, hogy bizonyos szexuális magatartásokat „egészségesnek”, míg másokat „devianciának” bélyegez, megerősíti a társadalom előítéleteit a szexuális kisebbségekkel szemben. Humánusan gondolkodó jogászok azzal indokolják a fiatalok „elterelésének” szükségességét a homoszexualitás kialakulásához vezető útról, hogy a büntetőjog védelme biztosítja számukra a társadalmi megbélyegzés, a későbbi nehézségek elkerülését. Az összefüggés azonban úgy igaz, hogy a társadalmi megbélyegzés elsősorban azzal lehetne elkerülhető, ha maga a társadalom kezdene „másként gondolkodni a másságról”, s toleránssá, elfogadóvá válni a szexuális kisebbségekkel, így a homoszexuálisokkal szemben. Ily módon könnyebbé válna azok helyzete, akik – a tudomány által egyértelműen még nem bizonyított okok következtében, de a legutóbbi kutatási eredmények szerint veleszületetten – homoszexuálissá váltak.

Mindezekre figyelemmel a természet elleni fajtalanság bűncselekménnyé minősítésében megnyilvánuló diszkrimináció, illetve a magánéletbe, a magántitokba történő diszkriminatív beavatkozás már az elérni kívánt célra tekintettel is alkotmányellenes. A természet elleni fajtalanság bűncselekményének szimbolikus „üzene” a társadalom számára az, hogy a homoszexualitás nemkívánatos, helytelen beállítottság és magatartásforma, amelytől az egyént (s nyilvánvalóan a társadalmat is) védeni kell.

Amennyiben a büntetőjog, mint a szabadság határait körülíró, az értékek körében „rendteremtő” jogág így foglal állást, várható, hogy más jogágak (pl. a munkajog) a saját szabályozási körükben elfogadják ezt az értékelést és mintegy visszautalnak a büntetőjogra, így igazolván a homoszexualitás „veszélyességére”, „egészségtelen voltára” alapozott munkahelyi vagy egyéb diszkriminációt. A társadalmunkban jelenleg észlelhető folyamatok követése mellett úgy véljük, nem megalapozatlan az a félelmünk, hogy a büntetőjogi diszkriminációra további indokolatlan, kirekesztő megkülönböztetés épülhet, amely a homoszexuálisok emberi méltóságának jelentős csorbitását eredményezheti.

III. A büntetőjogi beavatkozás – mint eszköz – alkalmatlansága a kívánt cél (a fiatalok egészségesebb pszichoszexuális fejlődése) elérésére.

A természet elleni fajtalanság bűncselekménnyé nyilvánítása beavatkozást jelent a magánélethez valamint a magántitkokhoz való jogba, pontosabban ezek korlátozását eredményezi, mégpedig diszkriminatív módon, csak az állampolgárok egy csoportjára (szexuális kisebbségre) nézve. Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata alapján erre csak akkor kerülhet sor, ha a korlátozás valamely más alapvető állampolgári jog védelme miatt szükséges és indokolt, illetve ha a diszkriminatív rendelkezéssel elérni kívánt cél pontosan körülhatárolható, s elérésére a diszkriminatív rendelkezés, mint eszköz, alkalmas.

A természet elleni fajtalanság vonatkozásában a „más alapvető állampolgári jog”, amellyel a magánélethez és a magántitkokhoz való jog „ütközhet”, a fiatalok testi és lelki egészséghez való joga. Ez utóbbi jog azonban nem vehető figyelembe akkor, amikor maga a jogalkotó nyilvánítja a meghatározott kort már elért személyt érettnek a nemi életre. Ahogy már fentebb kifejtettük – álláspontunk szerint –, ezen időponttól fogva a magánélethez való jog ezen „részjoga”, valamint az ehhez kapcsolódó magántitkokhoz való jog, azaz a nemi élet saját belátás szerinti folytatása és ennek állami befolyásolástól, mintegy „állami magántitoksértéstől” mentes folytatásának joga abszolúttá és teljessé válik. Nem beszélhetünk tehát a testi és lelki egészséghez való jogról, mint a – korlátozásra kerülő – magánélethez való joggal „versengő jogról” akkor, amikor a lelki egészséghez való jog jogosultja (a nemi fejlődéssel összefüggésben) a jog szemében felnőttnek deklarált személy.

Vizsgálандó továbbá, hogy amennyiben a diszkriminációval megvalósítani kívánt cél (szexuális preferencia megállapítása és az ez irányba történő befolyásolás) alkotmányos lenne, alkalmas lenne-e a cél elérésére a természet elleni fajtalanság tényállásában körülírt magatartás büntendővé nyilvánítása.

Ahogy már utaltunk rá, a homoszexuális beállítódás kialakulásának okát ezidáig nem sikerült tudományosan meghatározni és bizonyítani. Ma már elfogadottá vált az a felfogás is, amely szerint a szexuális beállítódás végső soron nem szigorú értelemben „kétpólusú”, vagyis az esetek jelentős részében az egyén nem „szoros értelemben és kizárólagosan homoszexuális”, illetve heteroszexuális.

Kutatások támasztják alá, hogy sokan sokféle nemi magatartást „próbálnak ki” életük során, s a homoszexuális, heteroszexuális vagy biszexuális preferencia ugyanazon személy különböző életszakaszaiban váltakozva is megjelenhet. Azon személyekre nézve, akikben a homoszexuális identitástudat kizárólagos, a tudomány azt az álláspontot valószínűsítette, hogy e jelenség vagy már genetikailag meghatározott, tehát veleszületett (Time; 1993. július 26. 28. oldal), vagy kisgyermekkorban, családi és egyéb pszichés faktorok következtében alakul ki.

A tudományos ismeretek többsége azt támasztja alá, hogy 14 éves kor felett a homoszexuális identitástudat kialakulása nem befolyásolható.

Szintén utaltunk már arra a köztudomású tapasztalatra, hogy a szexuális élmények a legkülönbözőbb módon és irányokban befolyásolhatják az egyén pszichoszexuális fejlődését, identitását. Az, hogy a 15 éves személy heteroszexuális érintkezése kudarcélményt jelent és a homoszexuális vonzalmat erősíti, ugyanúgy elképzelhető, mint ennek fordítottja. Annak a „szexuális mozgástérnek” a kijelölése, amelyben a 14 és 18 év közötti személy 18 éven felülivel csak heteroszexuális érintkezést folytathat az utóbbi büntetlensége mellett, semmilyen igazolható és bizonyítható kapcsolatban nincsen tehát azzal, hogy homoszexuális, heteroszexuális vagy egyéb szexuális preferenciája alakul-e ki. Ily módon a büntetőjogi beavatkozás szükségtelen, aránytalan és alkalmatlan a kívánt cél, „az egészséges pszichoszexuális fejlődés” elérésére.

Ugyanakkor – a már vázoltak miatt – rendkívül súlyos kárt okozhat az a diszkrimináció, amely a büntetőjogi beavatkozással együtt jár.

IV. A megrontás passzív alanyainak korhatára, az ezzel kapcsolatos aggályok

Amennyiben a természet elleni fajtalanság bűncselekményét az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánítaná, a még éretlen és befolyásolható fiatalok védelmét a felnőttekkel való homoszexuális érintkezéstől – hasonlóan a heteroszexuális kapcsolathoz – a megrontás törvényi tényállása biztosítaná. Ily módon egységessé válna a homoszexuálisok illetve heteroszexuálisok büntetőjogi megítélése.

Ez az első lépést jelenthetné más jogágak diszkriminációjának megakadályozásához, illetve a társadalmi előítéletek csökkentéséhez.

Ugyanakkor elismerjük, hogy a 14 évet éppen hogy betöltött fiatalok többsége még nem elég érett a nemi életre. Nem ellenezzük, sőt támogatjuk a gyermekek harmonikus fejlődésének védelmét, s szükségesnek tartjuk ehhez a büntetőjogi igénybevitelét – amennyiben ez nem diszkriminatív módon történik.

Erre figyelemmel indítványozzuk, hogy a természet elleni fajtalanság elnevezésű bűncselekmény alkotmányellenességének megállapításával egyidejűleg a T. Alkotmánybíróság hívja fel az Országgyűlést annak megfontolására, hogy a megrontás törvényi tényállásában meghatározott sértetti (passzív alanyi) kör korhatárát emelje fel. Az egységes, de magasabb korhatár (esetleg 16 év) összhangban lenne az európai gyakorlattal, s úgy biztosítaná a még éretlen fiatalok védelmét a pszichés sérülésektől, hogy ugyanakkor tiszteletben tartaná a már felnőtté vált állampolgárok jogát a magánélet részeként a szabad – s a magántitokhoz való jog által körülbástyázott – szexuális életre, valamint ezzel összefüggésben a diszkriminációtól való mentességre.

V. Európai jogösszehasonlítás

Az európai jogrendszerek – néhány kivételtől eltekintve – magukénak vallják a fent vázolt elveket és ezzel összefüggésben azonos életkorhatárt állapítanak meg a heteroszexuális illetve a homoszexuális nemi aktus „engedélyezésére”.

Más megfogalmazásban: az ún. „beleegyezés korhatára” (a szakirodalom ezt a kifejezést használja) megegyezik.

Ez a helyzet egyebek mellett Belgiumban, Olaszországban, Luxemburgban, Hollandiában, Portugáliában, Dániában, Franciaországban, Spanyolországban, Németország keleti részén. Az Európai Közösség tagállamai közül kivételt csak Görögország, az Egyesült Királyság, illetve Észak-Írország jelent. (Az utóbbi állam az Európai Emberi Jogi Bíróság döntése ellenére változatlanul büntetni rendeli a felnőttek egyező akaratmegnyilvánuláson alapuló homoszexuális aktusát is.) Érdekesség, hogy a volt Csehszlovák Köztársaságban az Országgyűlés szinte közvetlenül a rendszer-változás után eltörölte az addig létező megkülönböztetést, felismerve e döntés jelentőségét az emberi jogok szempontjából.

Budapest, 1993. szeptember 13.

Tisztelettel:

R. L.

Lambda Budapest Baráti Társaság

Dr. R. L.

Homérosz Egyesület

K. Gy.

Magyar Zsidó Leszbikus és Gay Csoport

Juhász Géza: Alkotmánybírósági indítvány a szexuális bűncselekményekkel kapcsolatban, 1996

ELŐSZÓ

Indítványt nyújtottam be az Alkotmánybíróságnak 1996 március 19-én, hogy vizsgálja felül a Büntető Törvénykönyv „Nemi erkölcs elleni bűncselekmények” címet viselő fejezetének számos pontját.

Kifogásoltam:

- A fejezet címét, mert nem csupán a más személyek szexuális szabadságjogait sértő magatartások büntetését helyezi kilátásba, hanem valamifajta képzeletbeli „nemi erkölcs” fenntartását nevezi céljának.
- Azt, hogy a törvény a megalázó „fajtalanság” és „természet elleni fajtalanság” kifejezést használja a közösüléstől eltérő szexuális érintkezési módokra.
- Hogy egy férfinak erőszakkal vagy fenyegetéssel közösülésre való kényszerítése nem minősül büntettnek.
- Hogy a házastársak között semmilyen erőszakos szexuális támadás nem büntethető.
- Hogy a fiatalokat óvó szabályok fölöttébb irracionálisak.
- Kifogásoltam továbbá mind az öt olyan rendelkezést (199.§, 201.§, 203.§, a 209.§ két vonatkozásban is), amely eltérő módon bünteti az azonos, illetve a különböző nemű személyek szexuális kapcsolatát.

Kérelmemet magánemberként nyújtottam be. Nem tűnik hálás vállalkozásnak a szexuális bűncselekmények szabályainak alkotmányellenességét firtatni:

Noha az Alkotmánybíróság többször is tárgyalt már az indítványban fölvetett kérdésekről, az eddig eltelt bő négy év alatt csak egyetlen kérdésben foglalt állást: Az Alkotmánybíróság 20/1999. (VI. 25.) számú határozata 6 szót megsemmisített a testvérek közötti „vérfertőzést” büntető szabályból (a 203.§ azon szavait, melyek alapján büntetendő volt az azonos nemű testvérek közötti bármiféle nemi érintkezés). Ennek nyomán a korábban az azonos nemű testvéreket diszkrimináló rendelkezés ma már az ellenkező nemű testvérek szexuális érintkezését üldözi szigorúbban, hiszen a testvérek közösülése változatlanul két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény. Az Alkotmánybíróság ezt a határozatot indítványom alapján hozta, noha a döntés nincs összhangban kérelmem tartalmával, mivel én a homoszexuális kapcsolatok hátrányos megkülönböztetése helyébe nem a heteroszexuális érintkezések szigorúbb elbírálását javasoltam, hanem a homoszexuális és heteroszexuális kapcsolatok egyenlő szabályozását.

Időközben szükségtelemmé vált az Alkotmánybíróság állásfoglalása abban a kérdésben, hogy alkotmányellenes-e a házasságon belüli nemi erőszak büntetlensége, valamint hogy az erőszakos közösülés csak akkor büntetendő, ha férfi az elkövető. Az Büntető törvénykönyv 1997. szeptember 15-én hatályba lépett módosítása szerencsére tárgyalanná tette az indítvány eme pontját.

A három szervezet által benyújtott legelső, a 199.§-t támadó beadvány óta eltelt hat és fél év nem bizonyult elegendőnek az Alkotmánybíróság számára, hogy kialakítsa álláspontját, alkotmányos-e a homoszexuális kapcsolatok üldözése. A taláros testületet a jelek szerint nem nyomasztja az a tudat sem, hogy évente több tucat férfi ellen folytatnak büntetőeljárást e diszkriminatív törvényszakasz alapján¹.

Az indítvány struktúrája

A kérelem magva

Indoklás

A „nemi erkölcs” mint védendő jogi tárgy

A „fajtalanság” és a „természet elleni fajtalanság”

Erőszak

Férfi sértett

Házastárs sértett

A szülők joga a nevelés megválasztására versus 199.§ és 209.§

Kis korkülönbségű fiatalok egymással

Jogbiztonság versus 199.§ és 201.§

A védetség felső korhatára

Az azonos- és különeműek közti különbségtétel

Van-e a jog szempontjából jelentősége a „homoszexualitás” állítólagos „okainak”?

Rászokás

„Megrontás”-szerű érvek. Ki dönt a kapcsolatról?

Miért baj, ha csakugyan „szokássá” válik?

Van-e a diszkriminációnak világos célja?

„Ne!” típusú érvek

A „közerkölcs”, amely elítéli ezt a förtelmet

A fiatal egészsége, melyre az ilyesmi ártalmas

„Helyette” típusú érvek

Szaporodás

A házasság és a család értékei

Különbségtétel a megrontásnál

Különbségtétel a testvérek közötti „vérfertőzésben”

Hivatalból vagy magánindítványra?

KIVONAT AZ EREDETI INDÍTVÁNYBÓL

TISZTELT ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG!

Azzal a kérelemmel fordulok az Alkotmánybírósághoz, állapítsa meg, hogy

- a Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. törvény, a továbbiakban Btk.) XIV. fejezet II. Címének címe (A nemi erkölcs elleni bűncselekmények), valamint az említett Címben a „fajtalanság” kifejezés (melyet a Btk 210/A.§ (2) értelmez) és a „természet elleni fajtalanság” kifejezés (mely a 199.§-ban, a 200.§-ban és a 203.§ (3)-ban fordul elő) alkotmányellenes,
- a Btk. 197.§ (Erőszakos közösülés) „nőt” és „nő” szava alkotmányellenes,
- a Btk. 197.§ és a 198.§ (Szemérem elleni erőszak) „házassági életközösségen kívül” szövegrésze alkotmányellenes,
- a Btk. 199.§ (Természet elleni fajtalanság) a különneműek szexuális tevékenységére vonatkozó szabályokkal összehasonlítva és önmagában is alkotmányellenes,
- a Btk. 201.§ (1) (Megrontás) alkotmányellenes,
- a Btk. 203.§ (3) (Vérfertőzés testvérek közt) alkotmányellenes,
- a Btk. 209.§ (Magánindítvány) alkotmányellenes.

Kérem az Alkotmánybíróságot, hogy semmisítse meg a Btk. 197.§-ban és a 198.§-ban a „házassági életközösségen kívül” szövegrészeket, valamint semmisítse meg a 199.§-t. Tekintettel azonban arra, hogy a többi kifogásolt rendelkezés alkotmányossága pusztá törléssel nem állítható helyre, és hogy teljes megsemmisítésükkel számos, a társadalomra valóban veszélyes bűncselekmény büntetlenül maradhatna, illetve a törvény nem maradhat cím és a cselekményeket megjelölő kifejezés nélkül, a „A nemi erkölcs elleni bűncselekmények” cím, a „fajtalanság” és „természet elleni fajtalanság” kifejezések, a 197.§ (1), 201.§ (1), 203.§ (3), 209.§ és 210/A.§ (2) tekintetében arra kérem a tisztelt Alkotmánybíróságot, hogy ezeket a törvényhelyeket pro futuro semmisítse meg.

INDOKLÁS

A) TÖRVÉNYI KIFEJEZÉSEK

A Btk. azzal, hogy látszólag egyfajta hipotetikus „nemi erkölcsöt” nyilvánít védett jogi tárggyá, valamint hogy a közösülettől eltérő szexuális tevékenységek megjelölésére a „fajtalanság” illetve a „természet elleni fajtalanság” megbélyegző kifejezéseket használja, értékkrangsort kíván teremteni az emberek izlései, érzelmei és szokásai között. Ezek megengedhetetlenek egy pluralista, az emberek sokféleségét, magánéletét és szabadságát tisztelő jogállam törvényeinek kifejezései között, mert sértik az egyenlő emberi méltóság axiómáját, a lelkiismereti szabadságot, és megalázzák a közösülettől eltérő szexuális cselekedetet folytató személyeket.

A „NEMI ERKÖLCS” MINT VÉDENDŐ JOGI TÁRGY

(...) A jog egyik szerepe bizonyos erkölcsi normák épségének őrzése. Azonban nem azokat az erkölcsi normákat és szabályokat veszik körül szankciókkal, illetve rögzítik egyéb módon is kötelezőként, melyeket egyszerűen oszt a társadalom többsége, hanem amelyek sérelme világos, mindenki számára látható módon káros más emberek vagy a közösség egészének elismert céljaira, érdekeire. (...) Egy alkotmányos, demokratikus, pluralista jogállam a jog által szabályozandó kérdések kijelölésekor (...) nem terjeszkedhet túl azon viselkedések szabályozásán, amelyek a társadalom létérdekeivel vagy más személyek jogaival objektív szükségszerűséggel, jelentős mértékben összefüggenek. Ami nem ilyen, az a jog szemszögéből magánügynek illetve a közösségek saját ügyének kell hogy minősüljön, függetlenül a közvélekedéstől. (...) A „nemi erkölcs” védett jogi tárgyként való feltüntetése azt az üzenetet hordja, mintha a törvény a sokféle lehetséges, egymás tiszteletben tartásán és az egyenlő döntési szabadságon alapuló nemi szerepek, szerelmi és erotikus érzések, kultúrák, szexuális magatartások közötti választásban lenne hivatott eligazítani az embereket. (...) Különösen aggályos az, ha az állam büntető törvényében azt sugallja, jogot formál polgárai erkölcsének ellenőrzésére. Az állam nem döntheti el polgárai helyett vagy nevében, milyen a „helyes” emberi esztétika, érzés, szeretet, szerelem, öltözködés, testi megjelenés, gesztikuláció, szexus, családforma. (...)

A „FAJTALANSÁG” ÉS A „TERMÉSZET ELLENI FAJTALANSÁG”

Azzal, hogy a törvény „fajtalanságnak” nevezi az összes szexuális tevékenységet, amely nem férfi és nő közötti hímvessző-hüvely közösülés, a törvény közvetetten állást foglal ezen szexuális tevékenységek ellen. Még súlyosabban elítélő kifejezés az, amit a Btk. az azonos nemű személyek szexuális érintkezésének átfogó megjelölésére használ. (...) E kifejezések egyértelmű elítélést takarnak, mintha ezen szexuális tevékenységek emberhez nem méltók lennének. (...)

Az állatvilágban minél magasabbrendű fajról van szó, a szexualitásban annál kevésbé érvényesülnek ösztönszerűen működő folyamatok. (...) Az emberi faj az a faj, ahol a szexnek leginkább önálló a funkciója, s elválik a reprodukciótól. A „fajtalanság” kifejezés tehát egyáltalán nem találó: a „fajtalanság” az emberi faj sajátja. (...)

Kérdés, hogy kimutatható-e a „természet elleni” tendencia az azonos nemű személyek közötti szexuális cselekedeteknél. (...) A legnépszerűbb idevágó érv szerint az ilyen szexuális cselekedetekből nem származhat gyermek. E tulajdonság azonban nem specifikuma az azonos nemű személyek közötti szexuális cselekedeteknek. (...) Az előbbi érv finomított változata szerint azonos nemű személyek között azért lenne „természetellenes” a szex, mivel ugyanőközöttük semmilyen szexuális tevékenység nem vezethet terhességre, míg különböző neműek között erre több esély volt, van vagy lesz. Ennyi erővel persze „természetellenes” egy 20 éves férfi és egy 50 éves nő erotikus kapcsolata is. (...)

Különösen gondos mérlegelést igényelne, sugározhat-e erkölcsi előítéletet a társadalom számára leginkább veszélyes, más módon már nem kezelhető magatartások szankcionálására hivatott Btk. (...) Ha a magyar állam nem tekinti feladatának tagjai életének mindenre kiterjedő irányítá-

sát, (...) akkor a büntető törvénynek tartózkodnia kell az olyan kifejezésektől, amelyek igazolható cél nélkül súlyos erkölcsi értékítéletet sugallnak – olyan tevékenységekre nézve, amelyek általában nem büntethetők. (...) Ellentétes az államnak a lelkiismereti szabadság és az emberi méltóság tiszteletben tartására és megóvására irányuló kötelezettségével az, ha maga avatkozik bele – akár csak egy ilyen értékítélet hivatalos rangra emelésével – polgárai szabadságába.

C) A Btk. 199.§ magánindítvány nélküli büntethetősége ellentétes egyrészt a szülők azon jogával, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák, másrészt az egyenlő emberi méltóság alapjogával².

D) FIATALOK EGYMÁSSAL

A Btk. 201.§ (1)-nek a közösülést tiltó része valamint a 199.§ alkotmányellenes a tekintetben, hogy igen kis korkülönbségű résztvevők szexuális kapcsolatát is kriminalizálja, s e törvényi cél önkényes, nincs alkotmányos indoka. (...) Ha két olyan fiatal közösül, akik közül az egyik egy nappal elmúlt 14 éves, míg a másik csak egy nap múlva tölti be e kort, akkor az „idősebb” ezért büntethető. Hasonló a helyzet olyan szerelmeseknél, akik ugyanahhoz a nemhez tartoznak, csak ott a kritikus küszöb a 18. életév: Két, egyaránt 12-18 év közötti vagy két, egyaránt 18 év fölötti személy között nem bűncselekmény a szex, de egy 12-18 év közötti és egy 18 év fölötti között az. Így ha két olyan fiatal létesít szexuális viszonyt, akik közül az egyik egy nappal elmúlt 18 éves, míg a másik csak egy nap múlva tölti be e kort, akkor az „idősebb” ezért büntethető. Kétséges, hogy vajon valóban szándékában állott-e ilyen anomáliákat előidéznie a törvényalkotónak, és hogy lehet-e alkotmányos célja egy effajta, önkényesnek tűnő büntető rendelkezésnek. (...)

(... a gyermekekről ...) nem tételezhető fel, hogy képesek lennének megítélni konkrét helyzetekben, vajon nem csupán eszközként kívánnak-e velük szexuális kontaktust létesíteni, illetve az sem tételezhető fel róluk, hogy amennyiben ezt felismerik, képesek lennének-e érvenyt szerezni akarataknak. (...) A gyermekeket tehát az ellen is védeni célszerű, hogy megtevésztéssel, kíváncsiságukkal való visszaéléssel, vagy akarataik egyéb manipulálásával használják fel őket más személyek szexuális vágyaik kielégítésére. (...)

Ha a büntetés funkciója az, hogy megvédje a gyermekeket attól, hogy őket mások fondorlatos módon szexuális aktusra bírják, akkor az alkotmányos Btk.-nak valóban csak az olyan életkorú partnert szabad büntetnie, akivel kapcsolatban pusztán életkora alapján teljes bizonyossággal kizárható, hogy a gyermekkel való szexuális kapcsolata a gyermek valóban szabad elhatározásán alapult. A büntetőjog bevonása az egyén pszichés fejlődésének védelmébe csak a kirívóan egyenlőtlen felek közötti szexuális viszonyok megakadályozására indokolt, (...) amikor a fiatal felnőtt partnere érzelmileg manipulálta és szó sem lehet közöttük egyenlően szabad felek kölcsönös szerelméről.

Nyilvánvalóan nem felel meg ennek az alkotmányossági követelménynek az olyan büntető rendelkezés, amely két napnyi – vagy akár egy évnyi – korkülönbségű fiatalok érintkezése esetén az idősebbet büntetéssel sújtja. Nem tekinthető a védett jogi tárgyra és az elkövetési magatartásra

vonatkozó világos törvényhozói akaratnak az, ha a 14 évnél egy nappal fiatalabb gyermek védett a 14 évnél egy nappal idősebbel szemben, míg két nap múlva egy hasonló helyzetben maga minősülhet bűnelkövetővé. (...)

A szexuális szabadságnak egyéni jogként való kezelése éppen azt nem veszi figyelembe, hogy általában két ember együtt él vele. A szexre való abszolút érettség jogi kategóriája helyett a szexuális partnerek egymáshoz viszonyított érettségének vizsgálata van összhangban azzal az alkotmányos céllal, hogy a serdületlen és serdülésben lévő gyermekeket megóvják a befolyásolhatóságukkal való visszaélésektől.

E) JOGBIZTONSÁG

A Btk. 199.§ és 201.§ (1) sérti a jogbiztonságot, mivel egy fiatalkorú, illetve fiatal- és kiskorú pár eleinte legális szerelmi párkapcsolatát az idősebb partner tizennyolcadik évének betöltésétől hirtelen büntetendővé illetve büntethetővé teszi mindaddig, míg a fiatalabb partner is be nem tölti a 18. illetve a 14. évét. (...) Paradox módon akkor kezdi védeni a törvény a fiatalabb gyermeket, amikor valamelyest már érettebb lett. Ha ekkor indokolt a védelem, akkor kétségtelenül korábban is az lett volna. (...)

F) (A 199.§ szerinti 18 éves korhatár túl magas...), így a Btk. 199.§ egymagában is (függetlenül az azonos neműek kapcsolatának diszkriminációjától) sérti az Alkotmány 8.§ (1)-(2), 54.§ (1), 59.§ (1), 60.§ (1)-(2) bekezdéseit³.

AZ AZONOS- ÉS KÜLÖNNEMŰEK KÖZTI KÜLÖNBSÉGTÉTEL

A hatályos Btk. az egyes szexuális cselekmények bűncselekménnyé nyilvánításakor négy §-ban tér el attól az elvtől, hogy azonos nemű személyek cselekménye pontosan abban az esetben büntethető, ha a hasonló cselekmény különmeműek között is az lenne: 199.§, 201.§ (1), 203.§ (3), 209.§. G) A 199.§-RŐL

A 199.§ olyan szexuális cselekményeket rendel büntetni, melyekhez hasonlóakat különböző nemű résztvevők esetén nem büntet a törvény. Annak bizonyítása, hogy az azonos nemű résztvevők szexuális érintkezése hátrányos vagy előnyös megkülönböztetésének nincsen alkotmányos indoka, absztraktul nem lehetséges. (...) Ha például holnap tudományos egyértelműséggel megállapítanák, hogy az azonos nemű személyek közötti szexuális kapcsolatok özönvizet idéznek elő, az emberiség fennmaradásának érdekében ésszerű lenne megtiltani az ilyen tevékenységeket. Mindaddig azonban, amíg ezt vagy más újabb jelentős érvet nem vetnek fel e tárgyban, a korlátozás mellett szóló, forgalomban lévő megfontolások alaptalanságából az alkotmányellenesség egyértelműen megállapítható.

VAN-E A JOG SZEMPONTJÁBÓL JELENTŐSÉGE A „HOMOSZEXUALITÁS” ÁLLÍTÓLAGOS „OKAINAK”?

A homofil mozgalmak egyik kedvenc ideológiai fegyvere szerint az úgynevezett „homoszexualitás” megváltoztathatatlan. Ezt hol azzal próbálják alátámasztani, hogy a fiatalok szexuális érdeklődésének iránya 16 év körül „beáll”, hol egyenesen azt állítják, hogy biológiai gyökerű jelenségről, születési adottságról van szó.

Oka persze csak olyasminek létezhet, ami maga is létezik. A „homoszexualitás” kapcsán azonban felvetődik, vajon mit kívánunk alatta érteni. (...) A tudomány száz évnyi próbálkozás után még mindig csak ott tart, hogy a „homoszexualitás” megállapításakor megelégszenek az illető személy közlésével. Jellemző, hogy a tavaly napvilágot látott genetikai publikációk, melyek immár végsőleg meg kívánták világítani a „homoszexualitás” eredetét, éppen csak azzal az egyetlen kérdéssel nem foglalkoztak, mi is az, amit a génekből akarnak levezetni. (...)

Az egész kérdéskör egyébként a jog számára csakis abban az esetben releváns, ha találunk alkotmányos indokot a „homoszexuális” viselkedés korlátozására. A pusztán biológiai különbségekre alapozott megkülönböztetés önmagában biztosan indokolatlan. (...) A „homoszexualitás” kapcsán azonban ez paradox kérdés, hiszen ha biológiai eredetű, akkor „megrontani” is csak olyanokat sikerül, akik amúgy is „homoszexuálisnak” születtek. (...)

RÁSZOKÁS

Egyes érvek szerint meg kellene előzni a fiatal „homoszexuálissá válását”. Nem az a baj eszerint, ha a fiatal egyszer vagy néhányszor létesít azonos neművel kapcsolatot, hanem a „homoszexuális viselkedéssel” globálisan van valami baj. (...) Ahhoz, hogy kizárólagos szokássá váljon, mellesleg épp az azonos neműek közti szexuális kapcsolatok megkülönböztetése is hozzájárul. (...) Az üldözöttség- és büntudat igen hatékony affirmációs tényező.

„A szülőkkal való foglalkozás révén esetleg csillapítható a családi konfliktus, és kialakítható valamilyen tolerancia a szülők által betegesnek, elfogadhatatlannak minősített viselkedésforma iránt, és nemegyszer megismerhető az a mód, ahogyan a szülők maguk termelik ki gyermekükben -tudattalanul és akaratlanul- a nemkívánatos szexuális megnyilvánulásokat (ez a fiatalkori szexuális problémák keletkezésének leggyakoribb módja).” (Buda Béla: Szexuális viselkedés, Animula Kiadó, 1994, Bp. p. 145-146.)

„MEGRONTÁS”-SZERŰ ÉRVEK. KI DÖNT A KAPCSOLATRÓL?

A következő érv azért helyesli a 199.§-t, mert a fiatal állítólag nem magától szokik rá az azonos neműekkel történő szexre. (...) Az azonos neműek iránti mentális-erotikus vonzalom e hiedelem szerint szexuális érintkezés útján kapható el (ébred fel, terjed vagy tanulható meg), ami azért mégiscsak meglehetősen naiv elképzelés ahhoz, hogy büntetőtörvényt alapítsunk rá. (...) A tör-

vényhozó azt vélelmezi, hogy a fiatalokú biztosan nem döntene saját magától úgy, hogy egy vele megegyező neművel akar szexuálisan érintkezni, s csupán idősebb partnere fogja rávenni az ingadozóknak vélt fiatalokú a szexre. (...)

„Giese adatai szerint a homoszexualitás a férfiak között az esetek 30-40 %-ában a serdülőkorbán válik manifesztté. ...s az első homoszexuális érintkezés 51,3%-ában két fiatalokú között zajlik. Más bontás szerint az első partner életkora 53%-ban 13 és 20 év között volt, 30%-ban 13 és 16 év között, és az esetek 41,7%-ában volt idősebb a partner, mint az első homoszexuális kalandján áteső személyiség.” (Buda Béla: i. m., p. 297-298.)

A megrontás mint „tipikus terjedési út” tehát nem helytálló. De ettől még érvényes lehetne akár az esetek töredékében. A kérdés igazából nem az, hogyan lesz valaki „homoszexuálissá” (már amennyiben ennek egyáltalán értelme van), hanem hogy még ha csakugyan egy furfangos elcsábítás révén válik valaki azzá, az miért olyan gond, amitől az állam köteles óvni a fiatalokat.

MIÉRT BAJ, HA CSAKUGYAN „SZOKÁSSÁ” VÁLIK?

VAN-E A DISZKRIMINÁCIÓNAK VILÁGOS CÉLJA?

(...) Először azokat az érveket veszem szemügyre, amelyek az azonos nemű személyek kölcsönös elhatározáson alapuló szexuális kapcsolatát mint önmagában rosszt állítják be (ne!-típusú érvek), s csak aztán térek azokra, melyek a megkülönböztetés jogosságát a különeműek közötti szex preferálására alapozzák („helyette”-típusú érvek).

NEI-TÍPUSÚ ÉRVEK

A „KÖZERKÖLCS”, AMELY ELÍTÉLI EZT A FÖRTELMET

(...) A közerkölcs mint absztrakt hivatkozási alap, annál is kevésbé szolgálhat indokul az érzelmi és erotikus szabadság megszorítására, mivel maga is ez utóbbi állapotának függvénye: Ott, ahol sokfajta szerelmi, párválasztási móddal ismerkedhetnek meg az emberek, a közfelfogás toleráns lesz az érzelmileg és erotikusan ritka „típus”, szerint „viselkedők” iránt. (...) Belátják, hogy minden egyes embernek saját, megismételhetetlen gondolat-, érzelem- és ízlésvilága van. A büntetőjognak nem az emberek érzésvilágát és szerelmi identitását kell formálnia – ez paternalista hozzáállás –, hanem más jogok védelmében az óhatatlanul szükséges esetekben szankcionálnia. (...)

A FIATAL EGÉSZSÉGE, MELYRE AZ ILYESMI ÁRTALMAS

(...) Vajon az egészséghez való jogunk miért minősülne erősebbnek a szabadsághoz, a méltósághoz, a magánélethez fűződő jogunknál? (...) Ha a „homoszexuális viselkedés” egészségtelen, és ezért elkerülése kötelező, akkor például dohányozni még inkább tilos lenne. Ha azonban az egészséghez való jogot valóban jogként és nem kötelességként értelmezzük, akkor az önkéntesen vállalt szexuális magatartások korlátozására e jog nem vehető figyelembe.

„A testi épség és egészség joga nem értékesebb vagy védelemre érdemesebb jog az individuális szabadságjogoknál vagy például az önrendelkezési jognál.” (az Alkotmánybíróság 34/1992. sz. Határozatából)

„HELYETTE”-TÍPUSÚ ÉRVEK

SZAPORODÁS

(...) Csak abban az esetben hozható fel a szaporodás kérdése az azonos neműek szexuális tevékenységével kapcsolatban, ha feltételezzük az ilyen kapcsolatok kizárólagos jellegét. (...)

A HÁZASSÁG ÉS A CSALÁD ÉRTÉKEI

(...) Az, hogy valaki családban él-e vagy sem, természetesen attól is függ, mit tekintünk családnak és mit nem. (...)

Sok olyan ember van, aki ugyan sosem volt szerelmes ellenkező nemű személybe, ám akarta, hogy gyermeke legyen és meg is találta a módját a gyermeknemzésnek olyanvalakivel, akivel vállalkoztak egy-két gyermek közös felnevelésére. Ismereteink szerint számos olyan gyerekes szülő van, aki főleg azonos neműek iránt érez testi vonzalmakat. (...) ...s számos olyan ember is van, aki bár nagyon szeretne, de azért nincs gyermeke, mert úgy tudja, vonzalmi miatt neki nem lehet gyereke: Tiltják, mert nincs. Nincs, mert tiltják. (...)

H) KÜLÖNBSEGTÉTEL A MEGRONTÁSNÁL

A 201.§ (1) büntethetőnek nyilvánítja azt a tizenégy és tizennyolc év közötti korú személyt, aki tizenkét és tizennyolc év közötti (ellenkező nemű) személlyel közösül, míg nem büntethető akkor, ha ugyanilyen korú, de azonos nemű személlyel létesít szexuális kapcsolatot (még akkor sem, ha a szexuális tevékenység közöttük ugyanolyan intenzívnek tekinthető, mint a különeműek közötti közösülés).

I) KÜLÖNBSEGTÉTEL A TESTVÉREK KÖZÖTTI „VÉR FERTŐZÉS”BEN

Szintén diszkriminatív rendelkezést tartalmaz a Btk. 203.§ (3) bekezdése, mivel azonos nemű testvérek között minden szexuális tevékenységet üldöz, míg különemű testvérek között a közösülésen kívüli egyéb szexuális érintkezéseket nem. [Ez az az egyetlen felvetés, melyben – igaz, felemás módon – döntött az Alkotmánybíróság a 20/1999 (VI. 25.) sz. határozatban.]

J-K) HIVATALBÓL VAGY MAGÁNINDÍTVÁNYRA?

A Btk. 209.§ (Magánindítvány) ugyancsak ellentétes az Alkotmánynak a megkülönböztetés tilalmát kimondó 70/A.§ (1) bekezdésével, mivel egyfelől bizonyos, különeműek közötti erőszakos

szexuális bűncselekményeket (197.§ (1) és 198.§ (1)) magánindítványra büntethetőnek mond, de az azonos nemű személyek közötti hasonló bűncselekmény magánindítvány nélkül is büntetendő (200.§ (1)).

Másfelől a 209.§ a tekintetben is diszkriminatív, hogy a 199.§ nem magánindítványos bűncselekmény, míg a 201.§ (1) magánindítványos, mivel ha egy 18 év fölötti személy szexuális kapcsolatot létesít egy 12-14 év közöttivel, ezt egyaránt a 201.§ (1) alapján, ám különeműek esetén csupán magánindítványra, azonos neműek esetén viszont a 199.§-sal való látszólagos halmazat folytan magánindítvány nélkül is büntetik.

Juhász Géza

Budapest, 1996. március 19.

1 A kérelem indoklása elég hosszú, alább kivonatokat közlök belőle. Teljes terjedelmében megtalálható a <http://www.netstudio.hu/hc/btk/abind.1996.htm> internetcímen.

Juhász Géza, 2000 június 18-án

2. A magánindítványról és beadványom indoklásának e pontjáról időközben megváltozott a véleményem, lásd bővebben a <http://www.netstudio.hu/hc/btk/abind.2000.htm> internetcímen.

2000.htm internetcímen.

3. A fiatalok szexuális szabadsága védelméről és beadványom indoklásának e pontjáról időközben megváltozott a véleményem, lásd bővebben a <http://www.netstudio.hu/hc/btk/abind.2000.htm> internetcímen.

A Budapesti II. és III. kerületi Bíróság végzése a Budapest 1998. szeptember 18. napján megtartott nyilvános

A megrontás bűntette miatt XY és társai ellen indított büntető ügyben a bíróság a büntetőeljárást az 1989. évi XXXII. törvény 38. § (1) bekezdése alapján felfüggeszti és jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatát kezdeményezi a Magyar Köztársaság Alkotmánybíróságánál.

Indoklás XY-nal és 3 társával szemben a Budapesti II. és III. kerületi Ügyészség-én kelt.sz. vádiratában emelt vádat több rendbeli a Btk. 201.§(1) bekezdésébe ütköző folytatólagosan elkövetett megrontás bűntette és ugyancsak több rendbeli a Btk. 199.§-ába ütköző természet elleni fajtalanság bűntette miatt.

Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) 199.§-a szerint az a 18. életévét betöltött személy, aki ennél fiatalabb azonos nemű személlyel fajtalankodik, büntettet követ el, és 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ezen törvényi tényállás a Btk. XIV. Fejezetének II. Címében a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében található.

Az 1878. évi V. törvény (Csemegi kódex) ugyancsak a 11. fejezetben: a szemérem elleni büntettek és vétségek körében a 241.§-ban szabályozta először a természet elleni fajtalanságot. E szerint férfiak között véghezvitt fajtalanság, úgyszintén embernek állattal elkövetett fajtalansága a természet elleni fajtalankodás vétségét képezi és egy évig terjedő fogházzal büntetendő. A nők közötti fajtalanságot a törvény büntetni nem rendelte, ahogy a 232-236.§ szerinti nemi erkölcs elleni bűncselekményeket ugyancsak csak férfiak követhették el nőszemély sérelmére.

1961. évi V. törvény 279.§ szerint három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő az a 20. életévét betöltött személy, a) aki a 14. életévét már betöltött, de 20. életévét még túl nem haladt személlyel természet elleni fajtalanságot követ el, b) aki természet elleni fajtalanságot másokat megbotránkoztató módon követ el. A 278.§ szerint az azonos nemű személyek között véghezvitt fajtalanság minősül természet elleni fajtalanságnak. Ezen törvény 226.§-ban szabályozott erőszakos közöselés büntettét tettesként továbbra is csak férfi követhette el, míg a 277.§-ban szabályozott szemérem elleni erőszakot már mind férfi, mind nő tettesként megvalósíthatta.

Az 1978. évi IV. törvény 199.§-a a fentiek szerint szabályozza az azonos nemű személyek közötti fajtalanságot. A 197.§ szerint az erőszakos közöselés büntettét a törvény kihirdetésekor tettesként továbbra is csak férfi követhette el, míg a 198.§-ban szabályozott szemérem elleni erőszakot mind férfi, mind nő, és ugyanez vonatkozik a 199.§-ban meghatározott természet elleni fajtalanságra.

Az 1997. évi LXXIII. törvény 22.§-a módosította a Btk. 197.§-á t, így a jelenleg hatályos Btk. szerint az erőszakos közöselést tettesként ma már nő is elkövetheti.

Ezen áttekintésből kitűnően a törvényalkotó ma már a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében az alanyi oldalon a férfiak és nők közötti különbségtételt megszüntette, és a nemhez való

tartozás megkülönböztetése nélkül rendeli büntetni a nemi élet szabadsága elleni támadásokat. A jelenleg hatályos Btk. szerint a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében az életkornak különös jelentősége van. A 199.§-t kivéve a többi bűncselekmény esetében a büntetőjogi felelősségre vonás korhatára a Btk. 23.§-ára figyelemmel a 14. életév betöltése. A sértetti oldalt tekintve a 12. életév alatti személy sérelmére elkövetett erőszakos közösülés, szemérem elleni erőszak és természet elleni erőszakos fajtalanság minden esetben a Btk. 210.§-ára tekintettel erőszakosan elkövetettnek minősül.

A Btk. 201. §-ában meghatározott megrontás büntetést a 12. életévét betöltött, de 14. életévét meg nem haladott azonos vagy külön nemű személy sérelmére lehet megvalósítani.

A fentiekből kitűnően a 14. életévét betöltött személlyel folytatott heteroszexuális kapcsolat büntetőjogilag nem elítélendő, azonban a Btk. 199.§-a alapján az azonos nemű személyek közötti szexuális kapcsolat igen, de csak abban az esetben, ha az azonos neműek kapcsolatában az egyik elkövető a 18 életévét betöltötte. Ebből következően a büntetőjogilag egyébként felelősségre vonható 14. életévét betöltött, de 18. életévét meg nem haladott ún. fiatalok az azonos neműek kapcsolatában büntetőjogilag nem vonható felelősségre.

Figyelemmel a természet elleni fajtalanság büntetőjogi szabályozásának eddigi történetére, a bíróság álláspontja szerint az életkor meghatározása teljesen önkényes és az alkotmányosan nem alátámasztott. Ezt mutatja, hogy az 1961. évi V. törvényhez képest is az 1978. évi IV. törvény megváltoztatta az életkort mind az alanyi oldalon, mind a sértetti oldalon.

Az 1978. évi IV. törvény 199.§-ához fűzött miniszteri indokolás szerint a 18 éven aluli sértett egészséges nemi fejlődését kívánja védeni a törvény ezzel a szakasszal, még abban az esetben is, ha házasságkötés folytán az nagykorúvá vált. A bíróság álláspontja szerint azonban a biológia tudománya, illetve az orvostudomány jelenleg nem tudja meghatározni az azonos neműekhez való érzelmi és szexuális vonzódás okát, így az sem állapítható meg, hogy egy nagykorú személynek egy azonos nemű 14. életévét be nem töltött személlyel való szexuális kapcsolata hátrányosabban érintheti-e az egyén nemi fejlődését, mint a heteroszexuális kapcsolatban.

A fentiek alapján felmerült a bíróságban a kérdés, hogy ha a heteroszexuális kapcsolat miatt a büntetőjog nem tartja szükségesnek a 14. év feletti védelmét, akkor van-e annak alkotmányos indoka, hogy az azonos neműek kapcsolatában ugyanezt a büntetőjog eszközeivel védeni kell.

Ez a kérdés annál is inkább felmerül, mert a vádlottak hivatkozása szerint 34 európai ország közül Magyarországon kívül mindössze Angliában, Ausztriában, Bulgáriában és Finnországban van különbség az életkor alapján a heteroszexuális, illetve az azonos neműek kapcsolatának büntetőjogi megítélése között.

Az 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmányának 8.§, {1} bekezdése szerint a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődrendű kötelessége.

A (2) bekezdés szerint a Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja. Az Alkotmány 70/A.§-ának (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.

A bíróság álláspontja szerint a Btk. 199.§-ában meghatározott természet elleni fajtalanság bűntette nem áll összhangban az Alkotmány hátrányos megkülönböztetés tilalmát biztosító alapvető emberi jogi rendelkezéssel, amikor az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatot büntetni rendeli, szemben a heteroszexuális kapcsolattal. Mind a heteroszexuális személyek, mind a saját nemükhöz vonzódó személyek azonos méltóságú személyként kezelendők, és az ezzel ellentétes rendelkezés a bíróság megítélése szerint alkotmányellenes.

Mindezekre figyelemmel a bíróság az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 38.§-a alapján kezdeményezi az 1978. évi IV. törvény 199.§-a alkotmányellenességének utólagos vizsgálatát, és a 37. § alapján javasolja annak megsemmisítését, mert álláspontja szerint ezen szakasz az Alkotmány 70/A.§-ába ütközik.

Ennek függvényében kezdeményezi a bíróság annak vizsgálatát is, hogy az 1978. évi IV. törvény 200.§-ának önálló törvényi tényállásként való megjelenítése indokolt-e. Mind ezen szakasz, mind a Btk. 198.§-a az erőszakkal, minősített fenyegetéssel, valamint védekezésre illetve akarattülvánításra képtelen állapot kihasználásával elkövetett fajtalanságot rendeli büntetni, azzal a különbséggel, hogy míg ez utóbbi a heteroszexuális kapcsolatban, az előbbi az azonos neműek kapcsolatában valósítható meg.

Budapest, 1998. szeptember 18.

Dr. XX sk.
a tanács elnöke

YY sk. ülnök

ZZ sk. ülnök

A kiadmány hitelélül: [pecsét, aláírás]

2. A 199.§ ÉS AMIT TEHETÜNK

Ezt az irományt a meleg és leszbikus jogokért kiállni hajlandó embereknek írtam, s arról kívánom őket meggyőzni, hogy a 199.§ problémáját az eddig szokásosnál valamelyes tágabb összefüggésekben szemléljék.

A Büntető törvénykönyv 199.§-a egyike azon kevés magyar törvényeknek, melyek leplezetlen egyenességgel hátrányos megkülönböztetést alkalmaznak a homoszexuális kapcsolatokkal szemben. Egy korábbi cikkemben írtam arról a perről, amelyben az egri bíróság a 199.§ alapján bűnösnek mondott ki egy férfit. Az azóta megtartott igen rövid másodfokú perben a Heves Megyei Bíróság sem látta az alkotmánnyal ellentétesnek a diszkriminatív törvényt, változtatás nélkül helybenhagyta az ítéletet, így az jogerőre emelkedett. Bár legtöbbször bizonyára jól ismerik, álljon itt a rendelkezés eredeti szövege: „Természet elleni fajtalanság 199.§ Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki ennél fiatalabb, azonos nemű személlyel fajtalankodik, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Ha valakit a 199.§ alapján állítanak bíróság elé, és beismerő vallomást tesz, vagy a bíróság a bizonyítékok alapján megállapítja a szexuális aktus (ún. „fajtalankodás”) elkövetését, jó eséllyel számíthat arra, hogy bűnösségét megállapítják és viszonylag enyhe büntetést szabnak ki rá. Ha a vádlott úgy tudta, hogy partnere betöltötte a 18-at, akkor nem büntethető, de nincs arra garancia, hogy az ilyen vallomást a bíróság elfogadja. A mi egri ügyünkben a bírő egyszerűen kijelentette, hogy a vádlottnak ránézésre is látnia kellett volna a partner kiskorúságát (kiskorú = 18 alatti, vö. Ptk. 12.§). Többnyire felfüggesztett szabadságvesztésről, párezer forint pénzbüntetésről, próbára bocsátásról lehet hallani. Bár a törvényben írott hároméves börtönbüntetés ijesztően hangzik, mégsem annyira a büntetés nagysága az érdekes tehát, mint a büntetőeljárás ténye. Az embert rendőrök vallatják, esetleg fölforgatják a házát, ondónyomokat vágnak ki a lepedőjéből, beidézik még néhányszor, a bírósági tárgyalóteremben faggatják stb. (Most az eljárás közben elképzelhető esetleges rendőri jogsértésekre nem térnék ki, de megjegyzem, egy rövid „rohadék buzi” beszólás is tilos, és alapját képezheti jogi fellépésnek.) Ha egy negyvenes férfi egy 14 éves lánnyal közöskül, azzal nem foglalkoznak hatóságok, ha ugyanez a férfi 17 éves fiúval folytat akármilyen szexuális aktust, az bűncselekmény.

A 199.§-t az a 18. évét egy nappal betöltött fiatal nő is megsérti, aki 17 éves és 364 napos barátnőjével szerelmeskedik, vagy ha ugyanilyen korú férfiak csinálják ezt. Mégis ritka az olyan eset, ahol igen kis korkülönbségű partnerek aktusa a büntetőeljárás alapja. Egyszer a kilencvenes évek közepén hallottunk olyat, hogy 18 és 17 éves fiúk pornófilmbeli közös szereplése volt a vád (és nem az azóta megszületett 195/A.§ – „tiltott pornográf felvételek készítése” –, hanem a 199.§ alapján). Ha a korkülönbség csupán két nap, a törvényt akkor is alkalmazni kell. Az eljárás megindul, a rendőrség kivonul és becipel, a vádlott sorsa az ügyészek és bírák szubjektív belátásán múlik. Meg azon, talál-e a pénzéért problémáját értő ügyvédet. Ha az ügyészek és bírák elgondolkodnának a törvény mögött álló álszent, miniszteri indoklásokban, magas státuszú jogá-

szok által írott kommentárookban, tankönyvekben részletezett célokon („az ifjúság egészséges pszichoszexuális fejlődésének védelme”), ilyenkor például jogosultak volnának azt gondolni, hogy mégiscsak baromság fiatalok egymással való érintkezését hatóságokkal üldöztetni: Ilyenkor hivatalosan azt írják, hogy „a cselekmény nem veszélyes a társadalomra”, s ezzel megszüntetik az eljárást. De nyilván vannak ezen hivatalos személyek között olyan erkölcsösöszök is, akik bünt – és munkaalkalmat – látnának a fiatalok kapcsolatában. Ilyen problémával ugyan nem fordult még senki a Habeas Corpus Jogsegélyhez, de hívott már bennünket olyan 20 éves fiú, akit 17 éves korábbi partnere kezdett zsarolni: fizess húszezret, különben följelentelek. Józan ésszel bárki beláthatja, ilyen korú fiatalok kapcsolatába az államnak semmi beleszólivalója, hiszen nem rendelkezik oly nagy tekintéllyel vagy hatalommal a pusztán 3 évvel idősebb fiú a fiatalabb fölött, ami a kapcsolatukat végletesen egyoldalúvá tenné. Mégis, ha a följelentésre sor került volna, a viszontföljelentésen túl nem tudtunk volna egyebet tenni, mint ügyvédet biztosítani a „gyanúsítottnak”, és nekikezdeni győzködni az ügyészt és a bírát, hogy törvényes fellépésük az alapvető emberi jogok megsértésével egyenlő.

Nem jó az, ha hatóságok faggatnak a szexuális életünkről, hogy ítélkezhesenek fölöttünk. A magánéletünkbe való állami beavatkozásnak akkor lenne csak helye, ha magatartásunkkal valóban súlyosan megsértjük partnerünk jogait. S ha a kis korkülönbségű fiatalok kapcsolata általában nem kelt felháborodást, s ezért nem is jut a hatóságok tudomására, tudjuk jól, hány fiatalot tart vissza ez a törvény önmaga elfogadásától, a barátkereséstől, a kapcsolatteremtéstől. A meleg bárok is e § miatt rekesztik ki a kiskorúakat – egyébként alaptalanul. Ha senki nem is sérti meg e törvényt, e § pusztán létén felbátorodva bocsátanak el tanárokat igazgatók, vernek meg melegeket rendőrök.

A 199. § diszkriminatív a melegekkel szemben, ez világos. Kérdés azonban, hogy milyen volna egy igazságos törvény. A 199. §-t eltörölni kellene-e, s ezzel mintegy felszabadítani a felnőtt korosztályokat a 14-18 évesek felé, úgy, ahogyan jelenleg a heteroszexuális viszonylatban érvényes, vagy fordítva, föl kellene emelni a heteroszexuális korhatárt is? Egy világos: mindenképp el kellene kerülni azt, hogy egymáshoz igen közeli életkorú fiatalok között egyetértésben folytatott szexuális játékok bűncselekménynek minősüljen. Ez egyszerű volna: a törvény kiköthetné, hogy csak az büntethető a kiskorúval való visszaélés miatt, akinek életkora legalább 4, 6, 8, akár mennyi évvel meghaladja a sértettét. Nade mennyi legyen ez a korkülönbség, és hány éves korig védje a fiatalokat a felnőttek általi szexuális kihasználástól? Hisz kellene egy korhatár, ami fölött már semmilyen korkülönbség nem számít: egy harminc évest már nem kell akár egy 80 évestől sem védeni. Mi legyen a szexuális aktus neve és a rendelkezések címe? A jelenlegi „természet elleni fajtalanság” kifejezést valahogy nehéz egy modern és igazságos törvény szövegében elképzelni. Súlyosabban minősüljenek-e azok a szexuális aktusok, amelyek során az elkövető behatol a kiskorú testébe, vagy ez ugyanolyan vétek, mint egy erősebb simogatás? (A német törvény alkalmaz ilyen megkülönböztetést. Ezt többnyire nyilvánvalóan férfiak ellen lehetne alkalmazni, noha elvileg nők is bedughatják a sértettbe a kezüket, vagy mást.) Hivatalból legyen üldözendő a kiskorúval való szexuális visszaélés, mint jelenleg az azonos nemű elkövető, vagy csak ha a sértett kiskorú vagy szülője kívánja az elkövető megbüntetését? (Ún. magánindítvány – jelenleg szükséges

a heteroszexuális esetben.) Számítson-e különböző esetnek, ha valaki egyszerűen nem tud ellenállni a bájos kiskorú heves udvarlásának (ilyen eset egyébként csak a felnőttek fantáziájának izgatására íródott pornóban fordul elő), ha manipulációval veszi rá a kiskorút az aktusra, illetve ha pénzért veszi igénybe, netán emberkereskedőtől veszi bérbe?

Megannyi nehéz kérdés. Ha fel kívánunk lépni a homoszexuálisellenes diszkrimináció megszüntetéséért, alighanem ezekre is válaszolnunk kell.

Sokan azt tartanak helyesnek, ha az egységes korhatár a jelenleg csak hetero viszonyban érvényes 14 év volna, és e fölé már nem volna semmilyen törvényi megszorítás. Sokan ellenben túlzottan alacsonynak tartják a 14 évet, s úgy látják, egy 14 éves gyerek szörnyen kiszolgáltatott egy 30, 40, 50 éves felnőttel szemben. Ilyen fiatalon az ember nem tudja akaratát egy felnőttel szemben megfogalmazni, nemhogy érvényesíteni, remény sincs tehát arra, hogy egy ilyen kapcsolatban a fiatal egyenlő fél lehessen. Hogy hány éves korig van szükség a fiatalok védelmére a szexuális kizsákmányolástól, s mikortól lehet teljesen önálló felnőttnek tekinteni az embereket, ez nagyon fontos vita. Jó volna, ha folya ilyen vita nálunk.

Mégis, azt gondolom, ezt a vitát el kell választanunk attól a kérdéstől, hogy a homo és hetero viszonyokra egyenlő korhatárok vonatkozzanak-e. Rengeteg szexuális kapcsolat van felnőtt férfiak és serdülő lányok között, s ez az igazán súlyos társadalmi kérdés. Hogy a közös korhatár mennyi lesz, az nem azon fog múlni, mennyi jogot akar adni a hatalom a melegeknek, s persze még kevésbé azon, mennyi jogot kérnek a leszbikusok, melegek, biszexuálisok, transzneműek. Hanem azon, szembesülni kíván-e a törvényhozás a serdülő lányok felnőtt férfiak általi szexuális felhasználásának problémáival. Azzal például, szerelemnek vagy szexuális visszaélésnek kell-e nevezni egy olyan kapcsolatot, ahol a felnőtt férfi éveken át kísérletet sem tesz serdülőkorú lánypartnere szexuális vágyainak megismerésére, kielégítésére. Bele akarnak-e gondolni, hány nő életét teszi tönkre az, hogy kiskorában édesapja, bátyja stb. megerőszkolja, tanára zaklatja, maffiózók prostitúcióra kényszerítik.

Hogy hány évben fogják meghúzni a végső korhatárt, az nem a szexuális kisebbségeken múlik. A korhatár mértékéről folyó vitában mi csak balekok lehetünk. Ha felemelésről beszélünk, akkor is leszállítást fognak a szánkba adni.

A „fiúkat megrontó melegek” (újabbban már a „lányokat csábító leszbikusok” is feljövőben vannak a bulvársajtóban) rémének falra festésével a valódi, tömegméretű probléma, a lányok férfiak általi szexuális kizsákmányolása megtárgyalását igyekeznek elodáztatni. Ha mi egyetlen szót is ki-ejtünk a korhatárról, ugrik a bulvársajtó és a jobboldal, lehet szörnyülködni a buzikon. Bármilyen jogokat követeljük is a melegeknek, leszbikusoknak, biszexuálisoknak, transzneműeknek, legyen szó akár a hadseregről vagy az öröklésről, az ellenpropaganda így is mindig arra zendít: ezek a gyerekeinket akarják. Ha a gyerekcsábítási rágalmat előveszik, a mellébeszéléssel, sőt a témába bocsátkozással is csak öngólt lőhetünk. Ehelyett arról kellene meggyőznünk a többséget, hogy mindaz, amit homoszexuális esetben visszaélésnek szokás tartani, az hetero viszonylatban is éppoly bűn a kiskorú önrendelkezési jogai ellen. Ebben a nem éppen melegbarát hazai közeg-

ben csak akkor érhetjük el az egyenlő szabályozást, ha részt veszünk a serdülő fiatalok felnőttek általi szexuális kizsákmányolása elleni küzdelemben.

Nincsenek hazánkban nagy érdekcsoportok, melyek a szexuális kisebbségek egyenjogúságát, s ennek szellemében a Btk. szexuális fejezetének reformját szorgalmaznák. Nem állt még ki ezért sem egyetlen szakszervezet, sem egyetlen párt, sem egyetlen egyház, sem egyetlen tömegtüntetés, de még csak más elnyomott kisebbségek sem. Ha fellépésünket elügyetlenkedjük, s hagyjuk magunkat a gyerekcsábítási álvitába belerángatni, nem is fognak. Hogy az 1-2 év korkülönbségű fiatalok szexuális kapcsolata nem lehet börtönnel fenyegetett bűn, ez sok konzervatív felfogású embernek is nyilvánvaló. Összpontosítsuk jogkövetelésünket erre.

Azt javaslom tehát, szorgalmazzuk, hogy a Btk. ne tegyen különbséget azonos és különböző nemű partnerek között, s szálljunk síkra a kis korkülönbségű szerelmeskedő fiatalok jogaiért. Tegyük le azonban a 199.§ pusztá eltöröltetéséről, s bármiféle látványos győzelem ábrándjáról. Ne adjuk meg azt az örömet ellenfeleinknek, hogy kiejtjük a korhatár szót. (Hacsak nem akarunk a jereváni rádió híreiben szerepelni.) A rossz kérdések elől meneküljünk előre, s ítéljük el a gyermekeket és serdülőket manipuláló felnőtteket. Hangsúlyozzuk: a 199.§ nem védi meg a serdülő lányokat attól, hogy a fölöttük hatalommal bíró felnőttek pusztá szexuális tárgyként használják őket. Vessük föl, hogy a kiskorú prostituáltat a kerítőtől megvásárló felnőttek büntetésének bevezetése elősegítené az emberkereskedelem visszaszorítását.

Épp ez a legutóbbi mutat rá a legélesebben arra, hogy a hatályos büntetőtörvény a valódi társadalmi problémák kezelése helyett állítja a melegeket bűnbakszerepbe.

3. Állásfoglalás

kibocsátja a Dél-Alföldi Meleg Baráti Kör, a Habeas Corpus Munkacsoport, a Háttér Baráti Társaság a Melegekért, a Labrizs Leszbikus Egyesület, a Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület, a Szívárvány Társulás a Melegek Jogaiért be nem jegyzett egyesület és a Társaság a Szabadságjogokért

Úgy látjuk, hogy a Büntető törvénykönyv szexualitással kapcsolatos bűncselekményeket felsoroló része (XIV. fejezet II. Cím) átfogó korszerűsítést igényel. A Btk. e része még a múlt század végi Btk. szemléletét és toldozgatott szabályait őrzi. A hatályos törvény

- sérti a polgárok egyik legfontosabb alkotmányos jogát, az önrendelkezés szabadságát
- börtönbüntetéssel fenyegeti harmonikus szerelmi kapcsolatok résztvevőit
- nem nyújt kellő jogvédelmet az erőszakos támadások áldozatainak
- diszkriminálja az azonos nemű személyek szerelmét
- ellentétes tehát az Emberi Jogok Európai Egyezményével
- útjában áll Magyarország Európai Unió tagságának is
- a szexuális tevékenységek önkényes elhatárolásával és a korhatárok középpontba állításával számos jogi anomáliát idéz elő
- nem nyújt elégséges jogvédelmet a fiatalkorúakkal való szexuális visszaélésekkel és a gyermekprostitúcióval szemben

Erősen rávilágít az átdolgozás szükségességére, hogy például egy 18 és egy 17 éves lány testi kapcsolata hivatalból üldözendő bűncselekmény, akkor is, ha az kölcsönös egyetértésen alapul. Abban az esetben is börtönbüntetés fenyegeti az „idősebb” partnert, ha a 17 éves fiatal szülei teljes szívvel rokonszenveznek gyermekük szerelmével. Ellenben az az 50 éves férfi, aki 14 és fél éves lányt bír rá a nemi érintkezésre, nem büntethető - még akkor sem, ha a visszaélésre pénzzel bírta a gyermeket, vagy kerítőtől „szerezte” a lányt.

Sürgető feladat az antidemokratikus rendszerekben hozott zavaros, diszkriminatív rendelkezések felülvizsgálata egy új, a polgárok önrendelkezési jogára alapuló koncepció jegyében. Felhívjuk az Országgyűlést, hogy alkosson olyan büntető törvénykönyvet, amely

- megfelel a demokratikus köztársaság alapelveinek és nemzetközi kötelezettségeinek
- tiszteletben tartja a polgárok magánéletét, éljenek akár a mindenkori többség ízlésétől eltérően
- nem üldözi azonos döntési szabadsággal rendelkező személyek önkéntes szexuális kapcsolatát
- ellenben hatáson jogvédelmet biztosít a polgároknak a szeméremérzetük és szexuális önrendelkezésük elleni merényletekkel szemben
- különösen védi a gyermekeket és a serdülőket a szexuális kihasználástól, összhangban a Gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezménnyel

Nem fér össze a polgárok világnézeti szabadságával, ha a törvény „nemi erkölcs elleni bűncselekményekről” beszél. A bűncselekmények üldözésének célja egy demokratikus államban nem lehet egy kötelező viktoriánus erkölcs betartatása. A törvénynek világossá kell tennie, hogy a polgárok maguk rendelkeznek szexualitásukkal, s a büntető törvények a szeméremérzetük, illetve szexuális szabadságuk elleni merényleteket üldözik. „Az egyenrangúan érvényesíthető erkölcsi nézetek sokfélesége miatt nem beszélhetünk általánosan elfogadott erkölcsi ember-fogalomról” (az Alkotmánybíróság 64/1991. határozatából). A büntető jogszabályok feladata a polgárok önrendelkezési jogának biztosítása.

Értelmetlennek tartjuk, hogy a hatályos Btk. „fajtalanságként” bélyegez meg minden szerelmi játékat és érintkezési módot a közösülésen kívül, továbbá azt is, hogy „természet elleni fajtalanságnak” nevezi az azonos nemű személyek bármifajta szerelmeskedését. E kifejezések érték-rangsort teremtenek a polgárok ízlése, érzelmei és szokásai között, ezért megengedhetetlenek a magánélet szabadságát tisztelő jogállam törvényeinek kifejezései között. A törvényben használt „megrontás” és „vérfertőzés” kifejezések is azt sugallják, hogy nem az áldozat jogainak sérelme képezi az elbírálás alapját, hanem az áldozat valamilyen előítéletek szerinti „értékének” csökkenése. A bűncselekmények áldozatainak segítség, kímélet és jogorvoslás jár, nem pedig az, hogy a törvény romlottnak vagy fertőzöttnek nevezze őket.

A szexualitáshoz fűződő önrendelkezési jogok átfogó védelme érdekében koncepcióváltásra van szükség a bűncselekmények körének meghatározásában is. A hatályos szabály csak akkor minősít szexuális bűncselekménynek egy cselekményt, ha az „a nemi vágy felkeltésére vagy kielégítésére szolgál”. E kikötés folytán a törvény kevésbé védi a sértetteket az olyan támadásoktól, melyeknél az elkövető nem törekszik saját nemi vágya szokásos módú kielégítésére, „pusztán” a sértett megalázására, nemi szabadságának és szeméremérzetének sárba tiprására (például a nemi szerveken véghezvitt kínzás, a sértettnek nemi szervei manipulálására kényszerítése). A törvényi definíciónak tekintettel kell lennie a szakirodalom megállapítására, hogy a szexuális önrendelkezési jog elleni erőszakos támadásokban az elkövető motivációja tipikusan a sértett feletti uralkodás kiterjesztése, énjének megsemmisítése, s ehhez csak eszköz a szexualitás. Azért is szükség van a szexuális önrendelkezési jog új, világos meghatározására, mert a bírói jogalkalmazás nemegyszer a törvénytől is tovább szűkítve értelmezte a szexuális bűncselekmények körét.

Például egy önkielégítésre kényszerítési ügyben a Legfelsőbb Bíróság szerint nem történt „nemi erkölcs” elleni büntett, mivel ennek lényegi ismérve, hogy az elkövető a saját nemi vágyát igyekszik kielégíteni. (lásd: Bírósági Határozatok 1994. 522.)

Élgtelen a hatályos Btk. meghatározása, miszerint csak az „erőszakkal, avagy az élet és testi épesség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel” való kényszerítés, valamint a „védekezésre, illetőleg akarattnyilvánításra képtelen állapot felhasználása” minősül nemi erőszaknak. A felnőttek elleni erőszaknál éppúgy, mint a gyermekek elleni szexuális bűncselekményeknél, az esetek többségében az elkövető a sértett számára nem idegen, hanem családi-ismerősi környezetéhez tartozik. Ilyenkor a nemi erőszakot gyakran úgy követik el, hogy azt a fizikai erőszak, az életveszélyes fenyegetés időben megelőzi; és a sértett ellenállása a folyamatos terror alatt törik meg.

Indokolatlan, hogy a törvény négy helyen is eltérő szabályokat ad az azonos, illetve különböző nemű személyek közötti szexuális cselekmények büntethetőségére. Nem fogadjuk el az egyenlőtlen elbírálást sem az azonos nemű személyek szerelme szabadságának szabott magasabb alsó korhatár tekintetében (199.§), sem a fiatalkorúak közti szexuális kapcsolatok kriminalizálásában (201.§ (1)), sem a testvérek érintkezése büntethetőségi körének meghatározásában (203.§ (3)), sem a tekintetben, hogy az erőszakos szexuális bűncselekmények magánindítványra vagy hivatalból üldözendők (209.§). Az állam alapvető kötelessége a magán-élethez való jog védelme, ezért maga sem foglalhat állást arról, homo- vagy heteroszexuális vonzalmakat helyesebb-e a polgároknak tanúsítaniuk. A serdülő fiatalokat sem szexuális érdeklődésük irányának kialakításában kell befolyásolni, hanem szabad döntéseik megérlelésében kell védelmezni őket.

Az Alkotmánybíróság 20/1999. (VI. 25.) számú határozata 6 szót megsemmisített a testvérek közötti „vérfertőzést” büntető szabályból. Ennek nyomán a korábban az azonos nemű testvéreket diszkrimináló rendelkezés ma már az ellenkező nemű testvérek szexuális érintkezését üldözi szigorúbban.

Megemlíjtük, hogy az Európai Emberi Jogi Bizottságnak a No. 25186/94 beadvány tárgyában 1997. július 1-jén hozott döntése szerint „nincs objektív és racionálisan elfogadható indoka annak, hogy a férfi homoszexuális aktusok esetében megtartsák a heteroszexuálisokénál magasabb beleegyezési korhatárt”. Utalunk továbbá az Európai Parlament 1998. szeptember 17-én elfogadott határozatára, mely megerősíti, hogy nem adják meg az Európai Unió tagságot egyetlen országnak sem, amely törvénykezésében vagy intézkedéseiben megsérti a leszbikusok és meleg férfiak emberi jogait (lásd OJ 313/186). Szükségét érezzük, hogy a 199.§ eltörléséről rendelkező törvény preambuluma fogalmazza meg, hogy ezzel az 1989. október 23-a óta hatályos alkotmányból fakadó kötelezettségének tesz eleget az Országgyűlés.

Önkényes, hogy a törvény igen kis, akár egy napnyi korkülönbségű fiatalok szeretkezését is büntetni rendeli, ha egyikük – eltérő neműeknél a 14, megegyező neműeknél a 18 éves – korhatár alatt, másikkal efelett van. Elfogadhatatlan, hogy a törvény bűncselekménynek minősíti akár egymásba szerelmes fiatalok lassanként kiérlelődött romantikus kapcsolatát is.

A törvény védi a 17 éves 11 hónapos fiataalt a 18 évestől, de egy hónap múlva már őtöle védi azt, aki most még csak 17 éves 10 hónapos, és akivel most még büntetlenül szeretkezhet. Bűncselekmény az is, ha egy 14 évnél egy nappal fiatalabb gyermekkel egy a 14 évnél egy nappal idősebb másik gyermek közösül. Nem világos, hogy a „fiatalabb” gyermeknek milyen jogát kívánja védelmezni a törvény a 2 nappal „idősebb” társa büntetése által. Hiszen a ma még védett gyermek két nap múlva egy hasonló helyzetben már maga minősülhet bűnelkövetővé.

Nem büntethető viszont az a 17 éves személy, aki 12 éves személlyel „fajtalankodik”. Egy évvel később azonban az idősebb partner már bűncselekményt követ el, ha ugyanezt folytatják. Paradox módon akkor kezdi tehát védeni a törvény a fiatalabb gyermeket, amikor valamelyest már érettebb lett. Ha ekkor indokolt a védelem, akkor kétségtelenül az lett volna korábban is.

Képtelenségekhez vezet a szexuális élethez való jognak az a fajta szabályozása, amely egy, a szexuális életre való abszolút érettséget „megadó” korhatár fölött egyáltalán nem védi a serdülő fiatalalt (a felnőttektől sem), míg az e kor feletti személyeket minden e kor alatti fiatalától tiltja. A szexuális szabadság egyéni jogként való kezelése éppen azt nem veszi figyelembe, hogy általában két ember együtt él vele. A szexuális érettség „elérése” helyett a jognak tehát azt kellene figyelembe vennie, vajon a partnerek egyenlő döntési szabadságot élveznek-e.

Elemi követelmény ezért, hogy a törvény legalább akkora korkülönbséget írjon elő az idősebb „partner” büntethetőségéhez, amely mellett nehéz elképzelni, hogy a szexuális érintkezésre egyenlően szabad személyek közötti elhatározásból került sor. A hatályos Btk. szerint hivatalból üldözendő, minősített erőszakos bűncselekmény, ha 14 év fölötti személy 12 év alatti gyermekkel érintkezik. Ehelyett is szükség volna az életkor-különbséget figyelembe vevő új szabályra.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Betegségek Nemzetközi Osztályozása szerint a „pedofiliában” szenvedő személy legalább 16 éves és legalább 5 évvel idősebb a szexuális aktivitásban részt vevő serdületlen gyermek(ek)nél. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság hivatalos diagnosztikai kritériumai pedig arra is felhívják a figyelmet, hogy nem minősíthető pedofilnak az a késői serdülőkorban lévő személy, aki folyamatos szexuális kapcsolatban van egy 12-13 éves személlyel.

A büntetőjognak nem lehet feladata a serdülők szexuális érése fölötti gyámkodás, egy „helyes” életmód meghatározása. A fiataloknak joguk van a szerelemre. A büntetőjog beavatkozása a magánéletbe indokolatlan akkor, ha kétséges, valóban leegyszerűsíthető-e az a sértett és a bűnelkövető viszonyává. Azért van szükség a gyermekek és serdülők szexuális szabadságának büntetőjogi védelmére, hogy ne váljanak felnőttek szexualitásának pusztá eszközévé. Börtönbüntetéssel fenyegetni azokat kell, akik hatalmi helyzetükkel visszaélve bírtak rá gyermeket vagy serdülőt szexuális aktusra. A függőségi helyzet azonban nemcsak életkorkülönbségből adódhat, hanem a felnőtt tényleges hatalmi helyzetéből. Megfontolandónak tartjuk ezért, hogy a törvény a jelenlegi 14 éves kornál magasabb életkorig védje a gyermekeket a hozzátartozók, tanáraik, nevelők, felügyelők, gondozók, orvosaik általi szexuális visszaélésektől.

Hiteletlen a nemi érésben lévő fiatalnak a szexuális aktusba való „beleegyezése”, ha szexuális életét környezete erőteljes nyomására kénytelen megkezdeni. A felnőtteknek a „nemileg érett” serdülőkkel folytatott szexuális érintkezésére az esetek legtöbbszörében a felnőtt egyoldalú elhatározásából, lelki erőszakkal vagy manipulálással kerül sor. A törvényhozás feladata akár a büntető jogszabályok útján is kinyilvánítani, hogy a fiatalokat a szexualitásukhoz fűződő önrendelkezési jogok teljessége megilleti. Ez esetben is megfontolandónak tartjuk, hogy a törvény a jelenlegi 14 éves kornál magasabb életkorig védje a gyermekeket a felnőttek általi szexuális visszaélésektől. Feltűnően hiányzik a törvényből a kiskorú személlyel pénzért, szolgáltatásként vagy szervezeten keresztül folytatott aktus büntetése.

Emlékeztetünk a Gyermekek jogairól szóló, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett ENSZ egyezmény 34. cikkére, mely szerint: „Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy megvédik a gyermeket a nemi kizsákmányolás és a nemi erőszak minden formájától.”

A hatályos törvény szerint az az apa, aki például kitagadással fenyegetve rábírsa 15 éves lányát egy felnőtt férfival való közösülésre, legfeljebb a kiskorú veszélyeztetése (Btk 195.§) alapján büntetendő. A felnőtt férfi nem követ el bűncselekményt, még akkor sem, ha fizetett ezért, csak ha bizonyíthatóan ő bűjtötte fel az apát a kerítésre.

Aggályaink vannak viszont minden olyan büntetőjogi korlátozással szemben, ahol nem eleve biztos a szexuális partnerek egyikének alávetettsége. Ezért elutasítjuk a felnőtt személyek szexuális érintkezésének pusztán a rokonság címén történő tilalmát (203.§). Indokolatlannak látjuk a serdülőkorú testvérek egymással folytatott szexuális töltetű játékának kriminalizálását is. Álláspontunk szerint a büntetőtörvény a polgárok magánszférájába csak akkor avatkozhat be, ha megállapítható, hogy van sértett, vele szemben van elkövető és van sérelem. Semmiesetre sem a Btk. feladata családideálok fenntartása.

A magamutogatással elkövetett szeméremsértés (208.§) esetében is megfontolandónak tartjuk, hogy a sértett zaklatását vagy a véletlenül illetve más céllal jelen lévő előtti feltűnő nyilvánosságra törekvést üldözze a törvény, ne önmagában a nemi vágy kielégítésének célzatát. A szeméremsértés hatályos törvényi megfogalmazása annyira képlékeny, hogy komolyan vétele esetén nemcsak bármely pornográf műsor, hanem akár egy szerelmespár egymás előtti önkielégítése is bűncselekménynek minősülne.

Fontos állami feladatnak tartjuk annak megelőzését, hogy kiszolgáltatott fiatalok a prostitúció csapdjába essenek. Megfontolandónak tartjuk, hogy azokban az esetekben, amikor a prostitúció elősegítése, szervezése, kizsákmányolása bűncselekmény, a prostituálttal visszaélő kliens is büntetendő legyen. Ha a prostituált eladása sérti a jogait, akkor a megvásárlása is jogsértés. Ugyanakkor ellenezzük a prostituált személy bármifajta büntethetőségét, mivel a prostituált az esetek igen nagy hányadában nem szabadon cselekszik, például kerítés áldozata. Úgy véljük, a törvényhozás feladata a prostitúció jelenségére olyan szabályokat alkotni, melyek garantálják a prostituált szabadságát, méltóságát és emberi jogait.

A kibocsátó szervezetek nevében

Szegeden, illetve Budapesten,
2000. január 6-án

Hajgató Erzsébet sk.

Dél-Alföldi Meleg Baráti Kör

Juhász Géza sk.

Habeas Corpus Munkacsoport

Mocsonaki László sk.

Háttér Baráti Társaság a Melegekért

Sándor Bea sk.

Labrisz Leszbikus Egyesület

Tóth Györgyi sk.

Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület

Pálfi Balázs sk.

Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért
be nem jegyzett egyesület

Fridli Judit sk.

Társaság a Szabadságjogokért

4. A homoszexuálisok helyzete az egyházban és a társadalomban

(Elhangzott 2000. április 26-án Siófokon, a Magyar Pax Romana Fórum 42. kongresszusán)

Hölgyeim és Uraim, arra kértek meg, de talán helyesebb így fogalmaznom: arra kaptam lehetőséget, hogy a körlevélhez kapcsolódóan vázoljam egy sajátos csoportnak, a homoszexuálisoknak a helyét az egyházban és a társadalomban. Előre kell bocsátanom, hogy ez a kérdéskör oly összetett, hogy itt tulajdonképpen csak címszavak felsorolására van mód.

Először is hadd utaljak arra, miről nem akarok itt említést tenni: nem kívánok foglalkozni a pedofiliával, a prostitúcióval, az AIDS-szel, sem a transzvesztitizmus, a transzszexualizmus és a biszexualitás nagyon is összetett kérdéseivel. Amiről beszélek, az szimplán a homoszexuális ember, tehát az a felnőtt férfi vagy nő, akinek szexuális orientációja és társkereső aktivitása a saját nemének képviselőire irányul.

A homoszexuálisok önmaguk megnevezésére mindinkább általánossá teszik a meleg szó használatát; a köznyelvben és a velük foglalkozó társadalomtudományi publikációkban is egyre gyakrabban találkozunk e szóval, tehát engedelmükkel én is használni fogom.

Vizsgált szempontunk a meleg helyzet, de ha ma valaki meghallja a homoszexuális szót, reflex-szerűen fölmerülnek benne bizonyos kérdések. Ezek a kérdések többségükben teljesen jogosak, némelyikük tudományosan időszerű, most mégis felsorolásukon kívül alig többre jut idő.

(...)

Bűn-e a homoszexualitás? A Katolikus Egyház Katekizmusa szerint a hajlam nem bűn, a homoszexuális cselekedet viszont az. A Szentszék ismételt és nagyon határozottan tűnő megnyilatkozásai ellenére a kortárs teológiai irodalom azt mutatja, hogy ez a kérdés jelenleg le nem futott vita tárgya. Nem az Őt Kenyér Közösség, amelynek képviselőletében Önök előtt állok, az egyetlen fórum, ahol azt a nézetet képviselik, hogy a homoszexuális cselekedet önmagában nem erkölcsi kategória. Szerintünk a homoszexuális kapcsolat nem bűn, de hangsúlyozni szeretném: ez nem ide tartozik. Most, itt nem ez a vizsgált kérdés, hanem az egyes ember élethelyzete a társadalomban. A „hajlam versus megélés” kérdéshez kapcsolódva azonban nem lehet szó nélkül elmenni amellett, hogy a nem-teológus hívők kevésbé nyitottak az ilyen distinkciókra. Ők a Katekizmust olvasva nem egy hajlam vagy egy cselekedet, hanem egy embercsoport kriminalizálására érzik magukat Róma által felhatalmazva. A gyakorlat azt mutatja, hogy a Katekizmus azon mondatainak befogadására, miszerint „Tisztelettel, együttérzéssel és gyengédséggel kell fogadni őket. Kerülni kell velük kapcsolatban az igazságtalan megkülönböztetés minden jelét.”, már nem marad kapacitásuk.

Ezzel pedig eljutottunk valódi témánkhoz: ahhoz, hogy milyen is egy meleg ember helyzete a mai világban. Először is hadd idézzek egy szerfelett gyakran használt eufémiát, mondhatni „politikailag korrekt” kifejezést a homoszexualitásra: másság. Ez a szó, melyet a meleg érdekvédelmi csoportok képviselői és az ellendrukkerek egyaránt használnak, nagyon sokat mond. Sajnos bizonyos szempontból valamivel többet is, mint kellene. Mert ezek szerint mi a homoszexualitás? Másság. Kinek a problémája? Másé. Nem az enyém. Akár a kómával járó baleset, a rák vagy a lottó ötös: ilyesmi csak mással fordulhat elő, csak más családjában. Én nem ismerek melegeket, az én gyerekem biztos nem ilyen, vagy nincs ugyan gyerekem, de ha lenne, akkor biztos nem volna ilyen stb. Nem lehet ugyan a „mátság” szó rovására írni, mégis kiválóan megjeleníti a homoszexualisokhoz való hozzáállás talán legpregnansabb jellemzőit: a távolságtartást és az ignoranciát, vagyis a tudomásul nem vételt.

Az ignorancia számos különböző szinten jelentkezik; három típusát említem csak: jog, család, egyház.

A homoszexualisok a kisebbségi létforma kritériumainak mindegyikét hordozzák. Fix százalékos arányban vannak jelen a társadalomban, a hatályos törvények alapján polgárjogilag és büntetőjogilag hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve, napirenden vannak a velük szemben alkalmazott munkahelyi és erkölcsi diszkriminációk. Mindezek ellenére nem ismerik el őket kisebbségnek. A meleg jogvédők 1993-ban beadvánnyal fordultak az Alkotmánybírósághoz, amelyben azt kérték, hogy állapítsák meg a Btk. 199. §-ának alkotmány sértőt voltát. Az Alkotmánybíróság erre azóta sem pozitív, sem negatív módon nem reagál. A jogi ignoranciának egy másik jellemző megnyilvánulása, hogy a melegek elleni erőszaknak nem szab gátat. Erőszakos cselekedetnél súlyosbító tényező, ha valakit igazolhatóan kisebbségi hovatartozása alapján bántalmaztak. A magyar jog viszont nem foglalkozik azzal, ha a sértettet kifejezetten homoszexualitása miatt éri – többnyire skinhead-csoportok részéről – fizikai erőszak. Pedig az elkövetők motivációját tekintve nincs különbség a „Menjünk cigányt verni!” és az – elnézést az erre a szóra érzékenyekből – „Menjünk buzit verni!” jellegű programok között. Sajnos a meleg szubkultúrán belül bevett szó lett a „buziverés” illetve „buziverő” kifejezés, az ettől való félelem annyira hozzátartozik sokaknak a mindennapjaihoz. Mintegy három hete például egy parlamenti párt tisztségviselőjének felbujtására történt ilyen atrocitás.

Az ignoranciának, a tények tudomásul nem vételének másik szintje a család. A magyar társadalomban a szexualitás tabuja nagyon erősnek mutatkozik. Legtöbbünk nem tanulta meg, hogy természetes kérdésekről természetes módon tudjon beszélni. Nincs is hozzá megfelelő szókincsünk. A szexualitásra vonatkozó kifejezéseink mindegyike távolságtartó: vagy latin és életidegen, vagy szalonképtelen, ezért kerülendő. Következésképpen családjaink többsége a korrekt szexuális felvilágosításnak, a nemiséggel kapcsolatos valós problémák megbeszélésének nem nyújt elegendő teret. A szexualitás, ha előkerül, többnyire mint humorforrás szerepel, sikamlós poénon, pikáns anekdoták és hol frappáns, hol pusztán ízléstelen viccek formájában. Sok későbbi meleg prepupertás korban hallja az első buzivicceket, és ezek majdnem biztosan elveszik annak a lehetőségét, hogy a későbbiekben őszintén feltárhassa szülei, testvérei előtt önmagát. Ha véletlenül a gú-

nyolódáson túl más kontextusban is szóba jön a homoszexualitás, a szülők nem mulasztják el megjegyezni serdülő gyermekük felé: „Milyen jó, hogy te nem vagy ilyen!” Ezek után kevesen merik otthon felvállalni önmagukat. Persze a családon belüli elutasítás a meleg gyerekkel szemben van, hogy ennél nyíltabb formában történik. A közösségünkbe jár egy erdélyi fiú, akit a saját apja jelentett fel annak idején a rendőrségen (Romániában, ahol a homoszexualitásért máig börtön jár), az anyja kitagadta otthonról, az egész család ellene fordult, hogy még egyszer meg ne lássák a faluban, mert összeverik. A fiú ájtott Magyarországra. Az anyja felbontatlanul küldte vissza neki a születésnapjára – mindezek után – küldött gratulációt, egy olyan levél kíséretében, amelyben expressis verbis az állt: imádkozik, hogy a fia kárhozzon el. Ez egy mélyen vallásos család volt.

És ha már a vallásnál tartunk, térjünk át az egyházon belüli ignoranciára. A Boldogabb családokért című körlevélben melegtémában ennyit olvashatunk: kapcsolatuk nem tekinthető családnak; életformájuk ellentétes az évezredek emberi hagyománnyal, továbbá – értelmezve idézem – az állami jogrend feladata, hogy visszaszorítsa a melegek emancipációs törekvéseit. Vajon miért nincs szó arról, hogy a melegek: emberek? Arról, hogy problémáik vannak, hogy ők is örömhírre, vigasztalásra szorulnak? – A körlevél a jóakarátú embereknek szól. Az angyalok azonban a jóakarátú embereknek nem erkölcsöket és társadalomkritikát, hanem békét hirdettek. Jézus arról beszélt, hogy boldogok a békességszerzők, Pál pedig a kiengesztelődés szolgálatának nevezi munkásságát. Ennek jegyében létezik például a világon mindenütt börtönpasztoráció, noha az Egyház nem helyesli a lopást és a gyilkosságot. Létezik az elváltak pasztorációja is, holott nem helyesli a válásokat sem. És noha nyilvánvaló, hogy nem helyesli a meleg kapcsolatokat, Nyugaton mégis számos helyen az ordinárius áldásával működik a melegpasztoráció. Magyarországon nem.

Az Öt Kenyér Keresztény Közösség a Homoszexuálisokért negyedik éve működik Magyarországon. Be nem jegyzett egyesület, tulajdonképpen egyszerű imacsoport. De több ízben hallatta a hangját újságban, rádióban, televízióban, illetve informális úton több püspökhöz és közismert lelkipásztorhoz eljutott a híre; engedelmükkel a nevetek kerülöm. Tehát lehet róla tudni, hogy létezik. Mint mondtam, hivatalosan nincs bejegyezve, és ez teljesen érthetővé teszi egyházi diplomátikájáról, hogy nem kívánnak vele kapcsolatba lépni. De lelkipásztorok részéről – már amennyiben valóban pásztorokról és nem béresekről van szó, hogy Jézus példabeszédére hivatkozzam – ez a semmibe vétel elfogadhatatlan.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar felszólította a körlevél olvasóit a párbeszédre. Az Öt Kenyér Közösség erre fel januárban egy reflexiót juttatott el tértivevényes ajánlott levélben a Püspöki Karnak, és párhuzamosan a sajtónak. E reflexióra máig nem érkezett válasz. A sajtó részéről sem, de a Püspöki Kartól sem. Kétféleképpen tudom értelmezni ezt a jelenséget, amit nehezen tudnék párbeszédnek nevezni. Vagy egyedül mi nem kaptunk választ – és akkor ez sajnos nyílt emberi elutasítás a püspök urak részéről. Vagy mások sem kaptak választ – akkor viszont a párbeszédre való felhívás nem volt több, mint tartalom nélküli *captatio benevolentiae*.

Itt tartozom köszönetet mondani a Magyar Pax Romana Fórumnak, hogy – az említett reflexióra érdemben egyedül reagálva – lehetőséget adott nekünk, nekem az itteni megszólalásra. Magyar-

országon először történt olyan, hogy katolikus szervezet a homoszexuálisokra vonatkozóan alkalmazta az „audiatur et altera pars” elvét. Még egyszer köszönet érte.

Visszatérve a meleg helyzetére, szeretnék még megemlíteni néhány speciális szempontot. Ezekből talán a legfontosabb egy életérzés, amelyet röviden így lehet kifejezni: „Egyedül vagyok”. A homoszexuális hajlamra való ráébredés jellegzetes adoleszcens krízis, amikor a fiatal meg van győződve arról, hogy ilyen problémája kizárólag neki van a világon. Ez adódik a már említett ignoranciából: érdemi, tényeken alapuló beszédet nem hall a homoszexualitásról, csak karikatúrákkal, sztereotípiákkal találkozik. Nincsenek számára követhető modellek. Nincs adekvát szókinccse, amivel ki tudná fejezni a környezete, vagy akár önmaga számára, hogy mi megy végbe gondolataiban, érzelmeiben. Egy idő után csak az tudatosul benne, hogy nap mint nap hazudni kényszerül a „na és mi újság a lányokkal?” jellegű, cinkosan kacsintós-nagybácsis kérdésekre. És úgy érzi: „ezek az emberek nem engem szeretnek, hanem egy rólam alkotott, téves képet. Ha ismernének, nem szeretnének”. Tegyük hozzá, hogy sok esetben ez igaz is. Az el nem fogadottság érzése viszont önmagának, egész életének teljes negációjához vezethet. Ezt igazolja az az empirikus adat is, hogy a suicid kísérlet szignifikánsan gyakoribb meleg fiatalok között, mint heteroszexuális beállítottságú kortársaiknál.

Ejtsünk szót egy általánosan elterjedt vélekedésről: a homoszexualitás gyakorlatilag promiskuitást jelent. E nem minden alapot nélkülöző kijelentés súlyos kérdéseket vet föl. Észre kell vennünk, hogy az önteljesítő jóslat jelenségével állunk szemben. A társadalom mindent megtesz annak megakadályozására, hogy tartós meleg párkapcsolatok létrejöhessenek. Teszi ezt mind jogilag, mind erkölcsileg. A homoszexuálisok ismerkedési lehetőségei kiszorulnak a parkokba, az éjszakába. Nagyobb városokon kívül gyakorlatilag öngyilkosságnak számít, ha két férfi összeköltözik és kiteszi az ajtóra a közös névtáblát. A társadalomnak, ahogy Forster írja, nem a homoszexualitással van baja, hanem azzal, hogy gondolkozni kell róla. Semmi baj nincs a melegekkel, amíg nem akarnak emberhez méltó módon, mindenki máséhoz hasonlóan, nyíltan élni és szeretni. Amíg az embereknek csak a homoszexualitás anonim fantomjával kell megküzdeniük, addig nem kell, hogy feladják korábbi álláspontjaikat. Amikor találkoznak a nagyon is konkrét homoszexuális emberrel apjuk, gyermekük, főnökük, beosztottjuk, szomszédjuk, gyóntatójuk vagy legjobb cimborájuk személyében – akkor kognitív disszonancia lép fel, ami az egyén számára alig elviselhető. „Itt van ez az ember, évekig volt a legjobb barátom, és most egyszerre kiderül róla, hogy meleg. Márpedig én nem szeretem a melegeket. Mit csináljak?” Senki nem teszi ki magát szívesen ilyen helyzeteknek. Mi tehát a megoldás? Folytatni az össztársadalmi elhallgatást, megakadályozni a meleg előbújását, önfelvállalását – coming out-ját, ahogy általában nevezik –, és eleve olyan helyzetet teremteni, ahol az egyszerű homoszexuálisnak esze ágába sem juthat fölvalnia önmagát környezete előtt.

Ezt egyébként igen könnyen tesztelhetjük. A túlnyomórészt homoszexuális orientációval bíró emberek aránya az európai típusú társadalmakban a legkorrektebb becslések szerint mintegy 5–7%. Ezek szerint ebben a teremben kell lennie nem egy és nem kettő homoszexuálisnak. Ha azt mondanám, hogy itt a nagy lehetőség a fénybe való kilépésre, vajon hányan mernének itt és most fölállni, hogy igen, én is az vagyok? Szerintem jobb, ha nem próbáljuk ki.

Idő hiányában nem beszéltem a meleg élettársi kapcsolatokról, a bennük megmutató pszichológiai és teológiai értékekről, sem az örökbefogadás problematikájáról. Nem érintettem a nem kevés homoszexuális pap speciális helyzetét sem.

Már csak két költői kérdést szeretnék feltenni. Az egyik az előbb említett 5–7%-ra vonatkozik. Egyházi körökben többen azt mondják, hogy a meleg aránya a társadalomban nem éri el az egy százalékot sem. Én annak idején hittanból úgy tanultam, hogy ha a világon mindössze egyetlen bűnös ember lett volna, Jézus vállalta volna őérte is a szenvedést. Kérdésem: hány meleget kell prezentálnia a társadalomnak ahhoz, hogy az egyház végre érdemben és emberként foglalkozzon velük?

A másik kérdés a családdal és a Boldogabb családokért című körlevél szellemiségével kapcsolatos, és egy levélből idéznék hozzá, amit az Önazonos című meleg érdekvédelmi rádióműsor szerkesztője kapott öt éve:

„Pálfi Balázs úr!

A társadalomnak előbb-utóbb meg kell egyeznie ezzel a problémával. A jól felfogott saját érdekében nem dughatja a fejét a homokba.

Három évvel ezelőtt elvesztettem gyönyörű, egészséges húszéves fiamat, szép, egészséges, 38 éves feleségemet. A fiam úgy döntött születésnapján, közli velünk, ő homoszexuális... Az anyja nem tolerálta, a fiam öngyilkos lett. A feleségem nem tudott megbocsátani önmagának, utána ment. Egy társadalmi megegyezés rajtam már nem tud segíteni. Szülők, leendő szülők, így nem ismerhetjük saját gyerekeinket.

Minden tiszteletem az úttörőké.

(Aláírás, 1995. január 11.)”

Kérdésem: ha az illető anya találkozhatott volna az említett körlevéllel és az Egyház ma élő kérgülmájával, az elejét vette volna-e ennek a tragédiának?

Köszönöm figyelmüket.

Birtalan Balázs

Öt Kenyér Keresztény Közösség
a Homoszexuálisokért

1. Lásd kötetünk 1. dokumentumát. (A szerk.)

Melléklet:

Hazai és nemzetközi jogvédő szervezetek

HÁTTÉR BARÁTI TÁRSASÁG A MELEGEKÉRT

Az egyesület által működtetett Meleg Háttér Információ és Lelkisegély Szolgálat által fogadott hívások (évi 5-6.000 hívás) elemzése alapján mindinkább világossá vált, hogy az egyetlen magyar meleg telefonszolgálat kliensei közt megjelennek a speciális jogi problémákat felvető személyek is. Az esetek egy része kifejezetten a szexuális kisebbségeket érintő diszkriminációs ügyek (pl. munkahelyi diszkrimináció, szülő gyermek közötti kapcsolattartás, gyermekelhelyezés), más részük a meleg mindennapos életvitelével összefüggő kérdések csoportja (pl. az élettársi vagyontársaság tartalma, beleegyezési korhatár kérdése), de előfordulnak különleges szakértelmet felvető, transzneműeket érintő problémák is (pl. transzszexuálisok átoperálási lehetősége, a nem megváltoztatását követő névváltoztatás igénye). Az egyesület a már meglévő telefonos operátorai ügyeleti időben az arra igényt tartó hívóknak általános jogi felvilágosítást tartanak a felmerülő kérdésekről. A telefonos operátorok kompetenciáját meghaladó jogi problémák kezelése személyes tanácsadás formájában, az egyesülettel szerződéses kapcsolatban álló ügyvédekkel történik. A tanácsadással el nem intézhető, különösen nehéz precedens értékű ügyek peres és peren kívüli képviselőtét bíróság, ügyészség és más hatóságok előtt az egyesülettel szerződésben álló ügyvédek vállalják. A szolgáltatások ingyenesek. Működését a Nyílt Társadalom Intézet támogatja.

Levelezési cím: 1554 Budapest, Pf. 50.

Telefon: 1/329-33-80; 80/505-605

Honlap: <http://www.hatter.hu>

e-mail cím: hatter@hatter.hu

HABEAS CORPUS MUNKACSOPORT

A Habeas Corpus Munkacsoport közhasznú jogvédő egyesület. Ingyenes jogsegélyszolgálatunk keretében az eddigi három évben túlnyomórészt meleg, biszexuális és szexuális identitásproblémákkal küzdő ügyfeleknek nyújtottunk segítséget. Nemcsak a hatóságok önkényével vesszük föl a küzdelmet: a munkáltatók, orvosok, családtagok és mások jogsértő cselekményei esetén is biztosítunk tanácsadást illetve jogi képviselést.

Valljuk, hogy a nemi önrendelkezés joga mindenkit egyenlően megillet, küzdünk a nők és a szexuális kisebbségek egyenjogúságáért, elutasítjuk a szexuális erőszak és kizsákmányolás minden formáját. Általánosságban akkor vállalunk tanácsadást illetve biztosítunk jogi képviselést, amikor ügyfelünknek a testével, a magánéletével kapcsolatos önrendelkezési jogát vagy személyes méltóságát megsértik. Jogsegélyszolgálatunk sajnos nem tud sikert ígérni minden ügyfélnek, mivel tapasztalataink arra utalnak, hogy a magyar igazságszolgáltatás még nem érzékeny a szexuális kisebbségek elleni jogsértésekre: eddigi pereink nagyobb részét elveszítettük. Hiába adnak a törvények a jogsérelem orvoslására elvben lehetőséget, előfordult, hogy a bíróságok kereseteink alapos cáfolata nélkül, talán előítéletek hatása alatt hozták meg a jogsértést jóváhagyó ítéleteiket.

Ügyfeleink között föltűnően alacsony a nők aránya. Ez sejtéseink szerint nem a meleg nők nagyobb jogbiztonságából adódik, hanem a leszbikus és biszexuális nőknek a férfiakénál erősebb elszigeteltségéből. Fontosnak tartjuk, hogy ez is megváltozzék.

Honlapunkon számos dokumentumunk megtalálható.

levélcím: 1360 Budapest Pf 1.,
 telefon: 06 1 3398160, 06 30 9965666
 honlap: www.netstudio.hu/hc
 email: hc@netstudio.hu
 adószám: 18082401-1-41

LAMBDA BUDAPEST MELEG BARÁTI TÁRSASÁG

A szervezet a szexuális kisebbségek érdekvédelmével foglalkozik. Kulturális folyóiratot jelentet meg, meleg fesztiválóka,demonstrációkat filmfesztiválókat és egyéb rendezvényeket szervez. A szervezet főbb kiadványa: Mások Magazin, amely 1991 február óta havonta jelenik meg.

levelezési cím: 1461 Budapest, Pf.388.
 telefonszám: 06-1-266-9959
 e-mail: masok@masok.hu
 Honlap: <http://www.masok.hu>

IGLHRC – International Gay & Lesbian Human Rights Commission

Az IGLHRC (Nemzetközi Bizottság a Meleg és Leszbikus Emberi Jogokért) 1990-ben alakult. Meleg férfiak, leszbikus nők, biszexuálisok, transzneműek, valamint HIV-pozitívok és AIDS-betegek alapvető emberi jogainak biztosításáért küzd Ázsiában, Európában, a Közel-Keleten, Dél- és Közép-Amerikában, Afrikában és Észak-Amerikában. 1993 óta több mint 700, hazájában üldözött, menedékjogért folyamodó melegnek és leszbikusnak nyújtott jogi támogatást. Tevékenységének része a monitorizálás, a dokumentálás, a jogi képviselet és a lobbizás. A szervezet dokumentumokat gyűjt a szexuális kisebbségek emberi jogai megsértésének eseteiről szerte a világon, jelentéseiben közzéteszi ezeket és megosztja információit más emberi jogi szervezetekkel. Az IGLHRC ezen kívül szakmai segítséget, pályázati lehetőségekről szóló információkat és közvetlen támogatást is nyújt a hasonló céllal létrejött egyesületeknek. Panelbeszélgetések, konferencia-előadások és rendszeres sajtótájékoztatók segítségével igyekszik felhívni a nyilvánosság figyelmét a meleg és leszbikus jogok biztosításának fontosságára. 1994. óta két évente kiosztja a Felipa de Souza díjat három szervezetnek vagy egyénnek, amelyek/akik kiemelkedően hozzájárultak a szexuális kisebbségek emberi jogainak és szabadságának biztosításához.

1360 Mission Street, Suite 200, San Francisco, CA, 94103, USA

<http://www.iglhrc.org/>

e-mail: iglhrc@iglhrc.org

ILGA – International Lesbian and Gay Association

Az 1978-ban alakult ILGA leszbikus és meleg jogokért küzdő szervezetek világméretű szövetsége. Ma már több mint 400 csoport a tagja; minden földrész és több mint 60 ország képviseli benne magát. Programok, tiltakozó akciók támogatásával, kampányokkal, diplomáciai nyomásgyakorlással, információnyújtással és a nemzetközi médiával való együttműködéssel hívja fel a nyilvánosság és a kormány figyelmét a leszbikus és meleg jogokra. A kampányok eredményeképpen számos országban csökkent a diszkrimináció mértéke, erősödött a meleg mozgalom és a meleg/leszbikus szervezetek. A kéthavonta megjelenő ILGA Bulletin segíti a csoportok információcseréjét és az erőforrások felismerését. Az éves ILGA-konferencia a világ minden részéről összegyűlt képviselők részvételével zajlik. A szervezet nemzetközi testületekben is képviseli a leszbikus és meleg érdekeket – így például az ENSZ-ben is. Eseteket közül az Amnesty International számára homoszexualitásuk miatt büntetett melegekről és leszbikusokról. A szervezetnek köszönhetően az Európai Közösség bevonta alapelvei közé a meleg és leszbikus jogok védelmét is.

ILGA Information Secretariat

81, rue Marché-au-charbon

B-1000 Brussels 1, Belgium. +32 2 502-2471

<http://www.ilga.org>

Az ILGA-Europe címe: <http://inet.uni2.dk/~steff/ilgaeur.htm>

IGLYO – International Gay and Lesbian Youth Organization

Az IGLYO leszbikus, meleg és biszexuális fiatalok és diákok csoportjainak és egyéneinek szervezete. Célja a diszkrimináció megszüntetése, az azonos jogok biztosítása számukra. A szervezet teljes jogú tagja az Európai Unió Ifjúsági Fórumának és együttműködik az Európai Ifjúsági Központtal és az Európai Ifjúsági Alapítvánnyal. Információkat nyújt a tagoknak a nemzetközi meleg ifjúság szerveződéséről, eseményeiről. Támogatja a helyi meleg, leszbikus és biszexuális fiatalok csoportjainak nemzetközi tevékenységét. Évente konferenciát rendez, tréningeket és projekteket kezdeményez. Lapja, a Speak Out, negyedévente jelenik meg.

P.O. Box 542

NL-1000 AM Amsterdam

The Netherlands

+31 20 618 8172

<http://members.aol.com/pepverlag2/iglyo/iglyo.html>

e-mail: iglyo@wxs.nl

Meleg és leszbikus egyesületek és önszolgáltató csoportok

HÁTTÉR BARÁTI TÁRSASÁG A MELEGEKÉRT

A Háttér Baráti Társaság a Melegekért 1995-ben alakult, és azóta az ország legnagyobb meleg és leszbikus társadalmi szervezetévé nőtt: jelenleg hatvan tagja van. Az egyesület első projektje a Meleg Háttér Információs és Lelkisegély Szolgálat, amely 1996-óta folyamatosan működik azáltal, hogy a meleg, leszbikus, biszexuális és transznemű embereknek legyen hova fordulniuk kérdéseikkel, problémáikkal.

Az egyesület hosszú távú célja a magyarországi szexuális kisebbségek szerveződéseinek előmozdítása, egy tágabb társadalmi párbeszéd megindítása, a szexuális kisebbségek elleni jogi és a társadalmi élet minden területén megnyilvánuló diszkrimináció megszüntetése, a leszbikusok, melegek, biszexuálisok és transzneműek láthatóságnak előmozdítása és az elterjedt negatív előítéletek és sztereotípiák eloszlata.

A Háttér Társaság által működtetett projektek:

A. Meleg Háttér Információs és Lelkisegély Szolgálat

Szolgálatunk 1996 februárja óta működik a hét minden napján 18–23 óráig. A hívásokat fogadó operátorok – egyéves önismereti és a segítő munkára való felkészítésen vettek részt – elsősorban olyan melegek (hozzátartozók, ismerősök, szakemberek stb.) hívásait várják, akik

- életvezetési nehézségeik (pl. önfogadás, identitásválság, környezettel való elfogadtatás, partnerkapcsolati problémáik),
- a meleg életmóddal kapcsolatos információk (pl. kulturális események, ismerkedési lehetőségek stb.) igénye,
- a HIV-fertőzéssel és az AIDS-betegséggel összefüggő kérdéseik,
- jogi problémáik miatt fordulnak hozzánk.

A telefon mögött önkéntesek, javarészt meleg, leszbikus és biszexuális férfiak és nők ülnek. A telefonszolgálat működését többek között az Európa Unió PHARE-Lien, a Holland Kormány KAP programja, a SHAPE Óvegyelet Alapítvány, a MATÁV Rt., a Soros Alapítvány, az Egészségügyi Minisztérium, a Nemzeti AIDS Bizottság, a Levi Strauss Alapítvány és a Nyílt Társadalom Intézet támogatása tette lehetővé.

B. Meleg Jogsegély Szolgálat

Az egyesület által működtetett Meleg Háttér Információs és Lelkisegély Szolgálat által fogadott hívások (évi 5-6000 hívás) elemzése alapján mindinkább világossá vált, hogy az egyetlen magyar meleg telefonszolgálat kliensei közt megjelennek speciális jogi problémákat felvető személyek is. Az esetek egy része kifejezetten a szexuális kisebbségeket érintő diszkriminációs ügyek (pl. munkahelyi diszkrimináció, szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, gyermekelhelyezés), más részük a melegek mindennapos életvitelével összefüggő kérdések csoportja (pl. az élettársi vagyonközösség tartalma, beleegyezési korhatár kérdése), de előfordulnak különleges szakértelmet felvető, transznműeket érintő problémák is (pl. transzszexuálisok átoperálási lehetősége, a nem megváltoztatását követő névváltoztatás igénye).

Az egyesület már meglévő telefonos operátorai ügyeleti időben az arra igényt tartó hívóknak általános jogi felvilágosítást adnak a felmerülő kérdésekről. A telefonos operátorok kompetenciáját meghaladó jogi problémák kezelése személyes tanácsadás formájában, az egyesülettel szerződéses kapcsolatban álló ügyvédekkel történik. A tanácsadással el nem intézhető, különösen nehéz precedens értékű ügyek peres és peren kívüli képviselőt bíróság, ügyészség és más hatóságok előtt az egyesülettel szerződésben álló ügyvédek vállalják. A szolgáltatások ingyensek. Működését a Nyílt Társadalom Intézet támogatja.

C. Önismereti Kör

Egyesületünk 1998-tól önismereti kört működtet azzal a céllal, hogy a hasonló korú, hasonló problémákkal küzdő fiataloknak zárt csoport formájában lehetőséget nyújtson arra, hogy a szexuális mássággal járó problémákról beszélgethessenek.

Legfontosabb eredményünknek tekintjük, hogy számos fiatalot hozzásegítettünk önmaga megtalálásához, elfogadásához, sok esetben pedig ahhoz is, hogy környezetével elfogadtassa önmagát.

D. Kulturális és közösségi események szervezése

Egyesületünk rendszeresen részt vesz meleg közösségi, illetve melegeket érintő események szervezésében.

Évek óta tevékeny résztvevői és fő szervezői vagyunk a Meleg és Leszbikus Fesztiválnak és a hozzá kapcsolódó Büszkeség Napi Felvonulásnak.

Ugyancsak szervezői vagyunk az immár hagyománnyá vált december 1-jei AIDS-Világnapi rendezvényeknek; Cirkó-Gejzír Mozi (1998.), Francia Intézet (1999.).

E. HIV/AIDS-megelőzés

Egyesületünk számára fontos és feltétlenül felvállalendő tevékenység a meleg közösségen belüli HIV/AIDS-prevenció.

A Nemzeti AIDS Bizottság támogatásával olyan „akciós csomagokat” (óvszer, síkosító, felvilágo-

sító anyag) készítettünk, amelyben a biztonságos szexuális érintkezés legfontosabb szabályait fogalmaztuk meg. Az „akciós csomagokat” a melegek által kedvelt és gyakran látogatott budapesti és vidéki ismerkedő – valamint szórakozóhelyeken terjesztettük – több, mint 20 ezer példányban.

1999-ben 5000 példányban adtuk ki HIV/AIDS-prevenzióról szóló preventációs füzetet, amelyben részletesen írtunk a meleg férfiaknak szóló biztonságosabb szexről, a HIV-szűrés jelentőségéről. Felvilágosító anyagunkban a leszbikusokat is érintő HIV-fertőződésnek külön részt szenteltünk.

A füzetben részletesen felsoroltuk a HIV-szűrőállomásokat és a tanácsadó telefonszolgálatokat, valamint az egyéb segítségnyújtásokat.

A füzet zárófejezetében a homoszexualitással kapcsolatos, Magyarországon az átlagolvasó számára még kevésbé ismert ún. „társadalmi konstrukciós” elméletet próbáltuk közérthetőbb formában publikálni. Befejezésül szóltunk az előbújással kapcsolatos nehézségekről, valamint a meleg és leszbikus szülőkkel kapcsolatos legújabb pszichológiai ismeretekről.

A függelékben bemutattuk a magyarországi meleg és leszbikus civil szervezeteket, önszerveződő csoportokat. Úgy gondoljuk, hogy a meleg civil világon keresztül lehet a leghatékonyabban elérni a meleg közösség tagjait. A rejtőzködésre kényszerült melegekhez és leszbikusokhoz valószínűleg ezen az úton tudunk legeredményesebben szólni.

A programok a Nemzeti AIDS Bizottság támogatásával valósulhattak meg.

F. Flamingó Kör – Leszbikus és meleg fiatalok körének működtetése

A Flamingó Kör olyan fórum, ahol a meleg fiatalok a bárókon és diszkókon kívül, kulturált keretek közt találkozhatnak.

Mindannyian tudjuk, hogy fiatal korban mennyire szükségünk van – vagy szükségünk lett volna egy olyan kortárs csoportra, amely segíthet meleg identitásunk kialakításában, és bátorítást nyújt a felvállalás mindennapi küzdelmeiben.

H - 1554 Budapest, Pf. 50.

Számlaszám: OTP Bank 11713005-20421487

Tel./fax: (06-1) 329-2670

E-mail: hatter@hatter.hu

Honlap: <http://www.hatter.hu/>

Meleg Háttér Információs és Lelkiségegy

Szolgálat: (06-1) 329-3380, (06-80) 505-605 (naponta 18-23 óráig)

LABRISZ LESZBIKUS EGYESÜLET

A Labrisz Leszbikus Egyesületet 1999. november 9-én jegyezte be a Fővárosi Bíróság. Hivatalosan nyilvántartott társadalmi szervezetként tehát meglehetősen újak, de tagjaik nagy része évek óta részt vesz a magyarországi meleg civil szervezetek munkájában.

Mivel Magyarországon a társadalom alapvetően patriarchális (mind a közgondolkodás, mind a politikai intézmények tekintetében), a magyarországi szexuális kisebbségekről szóló diskurzus, amely az elmúlt években megjelent a nyilvánosságban, szinte kizárólag férfiakra koncentrált: természetesen a '80-as évek végén és a '90-es évek elején is meleg férfiak kezdtek először politizálni és a későbbi szervezetek alapját megépíteni.

Bár ezekben a szervezetekben a kezdetektől részt vettek nők, sőt később vezető pozíciókat is betöltöttek, a rájuk többszörös erővel nehezedő láthatatlanság és hallgatás miatt eddig nem léptek a nyilvánosság elé, és a szexuális kisebbségekről szóló diskurzust ma is a férfiak alakítják.

Az elmúlt három évben a politizálás iránt érdeklődő nők elsődleges feladata az volt, hogy megtörjék a titkolózást és bezártságot, és segítsenek a leszbikus nőknek az önfogadásban – így elsősorban közösségépítő és kulturális rendezvények megszervezésében vettek részt.

Egy feminista szervezet irodájában több mint két éve rendeznek havonta beszélgető- és vitafórumokat leszbikus nők számára. 1996-ban és 1997-ben fénymásolt, postán terjesztett publikációkat jelentettek meg.

Részt vettek az elmúlt három Meleg és Leszbikus Fesztivál szervezésében; több tagjuk évek óta aktív tagja és/vagy telefonos operátora a Háttér Baráti Társaság a Melegekért egyesületnek és választmányának; meghívásra eddig is több tagjuk részt vett szociális munkások képzésében, csatládügyi konferenciákon és különböző vitafórumokon.

1999-ben érkezett el az ideje, hogy különböző érdekeik miatt külön szervezetet alakítsanak. Amellett, hogy továbbra is a láthatatlanság ellen és az önfelvállalás érdekében dolgoznak, a jövőben önálló szervezetként is részt szándékoznak és tudnak venni a politikát és az oktatásügyet befolyásoló munkában.

Akárcsak eddig, a jövőben is együtt szándékoznak működni más civil szervezetekkel, hogy így szélesebb platformot alakítsanak ki, és csökkentsék az élet minden színterén megnyilvánuló diszkriminációt a szexuális kisebbségekkel és a nőkkel szemben.

1395 Budapest, Pf. 408.

E-mail: labrisz@hotmail.com

LAMBDA BUDAPEST MELEG BARÁTI TÁRSASÁG

A Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság a Magyarországon legrégebben működő, bejegyzett meleg egyesület. 1991. február 23-án alakult. Legfontosabb célkitűzése a MÁSOK című kulturális és érdekvédelmi folyóirat megjelentetése, de emellett számtalan más feladatot is teljesít. A legtöbb, ma már hagyományos melegprogram kezdeményezője, illetve szervezője. A Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság nevéhez fűződik az első budapesti AIDS-világnapi megemlékezés, az ún. „Pink Piknik”, és részvételével jött létre az első meleg filmfesztivál. Azóta is társszervezője az évenként hagyományosan megrendezésre kerülő Meleg és Leszbikus Fesztiválnak. Több politikai beadvány és petíció szerzője, illetve aláírója, többek között az Alkotmánybírósághoz 1993-ban benyújtott, a Btk. 199. paragrafusának megváltoztatását kezdeményező kérelemnek.

1461 Budapest, Pf. 388.
 Tel./fax.: (06-1) 266-9959
 E-mail: masok@masok.hu
 Honlap: <http://www.masok.hu/>

MÁSOK

A MÁSOK a melegek egyetlen kulturális, érdekvédelmi folyóirata Magyarországon. 1989-től szamizdat, majd 1991 áprilisától hivatalos formában jelenik meg. Havi periodika, amely az ország egész területén beszerezhető.

A MÁSOK feladatának tekinti, hogy a sokszor szétszórta, rejtőzködve, saját magukat sem vállalva élő melegek között egyfajta közösséget teremtsen. Nemcsak tudósítani akar kül- és belpolitikai eseményekről, meleg filmekről, színházi bemutatókról, kiállításokról, könyvekről, lemezekről stb., hanem egy olyan új szemszögből megmutatni a homoszexuális létet, amely nélkülözi a nagy többségre jellemző előítéletes, sztereotíp gondolkodást.

A MÁSOK azáltal, hogy ingyenes hirdetési fórumot teremt, segíti a különböző meleg programok (kirándulások, vidéki rendezvények) létrejöttét és működését. Nagy teret szentel a társkereső rovatnak, az új melegkluboknak és olyan megnyilvánulásoknak, amelyek elősegítik a meleg közösségi élet kialakulását és nyílt vállalását.

DÉL-ALFÖLDI MELEG BARÁTI KÖR

A DAM-Kör az első vidéken bejegyzett meleg szervezet. Céljuk vidéki meleg közösségek szervezése, önmaguk és a hozzájuk fordulók segítése. Ezért szerveznek havonta 3-4 baráti jellegű összejövetelt.

Terveik között szerepel segítő szolgálat létrehozása, könyvkiadás, rádióműsor készítése, és havonta legalább egy buli szervezése Szegeden, ahol egyesületük működik.

Tel.: (06-20) 970-4662 (21.00-23.00h minden nap)

E-mail: damkor@freemail.hu

KESHERGAY MAGYAR ZSIDÓ LESZBIKUS ÉS GAY CSOPORT

A Keshergay Magyar Zsidó Leszbikus és Gay Csoport 1991-ben alakult. Magyarországon nem bejegyzett szervezet, de tagja a Meleg Zsidó Szervezetek Világkongresszusának.

A Magyarországon máig fel-felbukkanó antiszemizmus, illetve az a tény, hogy a zsidó vallás nem fogadja el a homoszexualitást, a zsidó melegek helyzetét igen nehezíti. Csoportjuk segít megbirkózni ezzel a kettős kisebbségi léttel.

Hetente megrendezett összejöveteleiken héber nyelvet tanulnak, olyan témákról beszélgetnek, amelyek a zsidó és/vagy meleg identitással kapcsolatosak. Megülik vallási ünnepeiket, és kapcsolatot tartanak külföldi meleg zsidó szervezetekkel. Bár a magyarországi zsidó hitközségek nem ismerik el őket, a zsidóság reformista ágával vannak nem hivatalos kapcsolataik.

Szervezetük nonprofit; tagsági díj nincs. Találkozóikat Budapesten tartják, de csoportuknak az egész országban vannak tagjai. Bárki a csoport tagja lehet, aki zsidó vagy származásától függetlenül filozemita, nem rasszista és betartja a csoport szabályait.

A Keshergay Magyar Zsidó Leszbikus és Gay Csoport elérhető levélben:

– a Háttér Társaság postafiókján: Budapest, 1554. Pf. 50.,

– e-mail cím: keshergay@freemail.hu

ÖT KENYÉR KERESZTÉNY KÖZÖSSÉG A HOMOSZEXUÁLISOKÉRT

A történelmi egyházakban uralkodó többségi teológiai vélemény szerint a homoszexualitás erkölcsi értelemben bűn, az Istennel való szembefordulás explicit megnyilvánulása. Ezért az egyházak részéről a melegségre és a melegekre adott válasz az esetek túlnyomó részében az elutasítás, megvetés és kiközösítés, vagy jobb esetben a nem kívánt intervenció szándék. Az Öt Kenyér Keresztény Közösséget 1996 augusztusában katolikus hívők alapították azzal a céllal, hogy lelki háttérrel biztosítsa azon férfiak és nők számára, akik a hivatalos egyházi nézetek ellenére hiszik, hogy Isten ingyen szeretetből, Jézus Krisztus által meghívta őket az üdvösségre, ugyanakkor tényként ismerték fel életükben homofil, illetve homoszexuális beállítottságukat.

Az igények az évek során kibővítették a kereteket: a szigorúan katolikusnak induló csoport ma ökumenikus keresztény közösség, amelyhez nemcsak keresztények csatlakozhatnak, hanem bárki, aki hajlandó együttműködni velük; másfelől a résztvevők többnyire melegek, de heteroszexuálisokat is szívesen látnak. Az alapítástól mostanáig mintegy kétszázan keresték meg a közösséget levélben vagy személyesen; volt, aki csak érdeklődött, mások néhány hétig, hónapig jártak közéljük, és vannak, akik időről időre visszatérnek. A heti összejöveteleken átlagosan 5-15 fiatal és kevésbé fiatal vesz részt.

Az Öt Kenyér Keresztény Közösség elsődleges célja, hogy a tagok melegségüket megpróbálják keresztényként megélni, megoldást keresve a felmerülő problémákra. Hosszabb távon szeretnék eloszlanni a társadalom téves előítéleteit, amelyeket gyakran egyházi körökben is támogatnak. Részt kívánnak venni a melegek elleni ellenszenv, agresszió, illetve az azt pártoló nézetek leküzdésében, hogy könnyebbé váljon a vallási, identitásbeli vagy más gondokkal küszködő melegek sorsa. Végül, de nem utolsó sorban megpróbálnak hiteles képet adni a nem hívő melegeknek (és másoknak) a krisztusi örömhírről.

1461 Budapest, Pf. 25.

VÁNDORMÁSOK

A VándorMások meleg túracsoport 1991. december 26-án indult első túrájára. Azóta minden év júniusától ápriliséig havonta nekivágnak egy egynapos kirándulásnak a Budapest-közi hegyekben. Ezen bejelentkezést nem igénylő programokról mindenkor a Mások folyóiratban olvashatnak az érdeklődők. A decemberi gyaloglásra, amelyet este születésnapi buli követ, mindig Karácsony másnapján kerül sor. Többnapos májusi túráik alkalmával valamely távolabbi hegység kulcsosházát bérlik ki. E közös érdeklődésre épülő programok megteremtik annak lehetőségét, hogy meleg nők és férfiak találkozhassanak egymással. Az egynapos kirándulásokon 20-25 fő vesz részt. Elsősorban férfiak, de újabban egyre több nő is csatlakozik hozzájuk.

A májusi túrára minden évben kb. 30-an jelentkeznek.

1463 Budapest, Pf. 926

Telefon/rögzítő: (06-1) 466-0156

Honlap: <http://www.gay.hu/vandormasok/>

e-mail: vandorm@freemail.hu